

“You’re really just in a big bubble, with lots of stuff inside”

En kvalitativ studie om
internasjonalisering av høyere utdanning
og utbyttet av utvekslingsopphold

Oda Notevarp Paulsen

Masteroppgave

Våren 2011

Sosiologisk institutt, Universitetet i Bergen

SAMMENDRAG

Denne masteroppgaven omhandler internasjonalisering av høyere utdanning og mer spesifikt hvilket utbytte studenter får av å reise på utvekslingsopphold. Oppgaven tar for seg utveksling som en direkte effekt av internasjonalisering og har fokus på hvilket utbytte studentene har med hovedvekt på tre dimensjoner: kultur, språk og nettverk. Oppgavens problemstilling retter seg mot hvilke virkninger vi ser av internasjonaliseringen på mikronivå for slik å kunne illustrere hva som skjer på makronivå. Temaet for oppgaven er sosiologisk interessant å utforske da det er populært for norske studenter å utveksle til andre land, samtidig som det er stadig flere internasjonale studenter som reiser til Norge for å studere.

Studien har fokus på de subjektive erfaringene og refleksjonene studentene gjør seg i forhold til oppholdet sitt i et annet land. Det teoretiske perspektivet som er tillagt analysen er først og fremst Berger og Luckmanns sosialkonstruktivistiske perspektiv (1966) som legger grunnlaget for å si noe om hvordan studentene konstruerer sin virkelighet som utvekslingsstudent. Dette gir et rammeverk for å kunne si noe om hvilken mening som tillegges livserfaringer. Kulturell og sosial kapital (Bourdieu, 1986) blir brukt for å si noe om hvilke investeringer studentene gjør under oppholdet i forhold til hvilke motiver universitetene har. Internasjonal mobilitet og erfaringene dette fører med seg utgjør menneskers kulturelle og sosiale kapital (Jonsson, 2003). Gjennom å se på studentenes erfaringer opp mot universitetenes rolle viser jeg hvordan mikro- og mesonivået er bundet sammen og har et dialektisk forhold.

Denne studien viser at en stor andel av utvekslingsstudenter befinner seg i en utvekslingskultur, og blir delaktig i det jeg definerer som transnasjonale rom. Studien viser således at den nåværende modellen for utveksling blir utfordret av en ny modell; det tredje rommet. Utvekslingsopphold får dermed en ny dimensjon, som bygger på det transnasjonale heller enn det nasjonale. Kunnskapen og utbyttet studentene tilegner seg gjennom oppholdet viser seg dermed å være svært kompleks og mangfoldig, og studentene skaper slik *"true transnational cultural competence"* (Broady og Börjesson, 1997, i Jonsson, 2003: 117).

(Antall ord i hovedteksten: 30 872).

FORORD

Det er mange jeg ønsker å takke i forbindelse med arbeidet som er lagt ned i denne masteroppgaven. Jeg vil først takke min veileder, Lise Widding Isaksen, som gjennom tiden det har tatt å ferdigstille oppgaven har kommet med positiv og konstruktiv kritikk, samt gode råd på veien. Jeg har hatt stort utbytte av veiledningene gjennom året som har gått og kunne nok ikke kommet i mål uten hennes hjelp.

Jeg vil også spesielt takke informantene som villig stilte opp til intervju og gjorde at jeg fikk et godt innblikk i hvilke erfaringer de hadde gjort seg gjennom utvekslingsoppholdet. Uten informanter ville aldri oppgaven blitt til. Takk også til Internasjonalt Kontor ved Universitetet i Bergen og Buddy Bergen som viste engasjement for prosjektet og videreformidlet informasjonsskrivet mitt til potensielle informanter.

Gjennom året man jobber med masteroppgaven har man mange opp- og nedturer og da er det godt å ha fine venner og familie rundt seg. Takk til mastersosiologene på Sofie Lindstrøms, som mange ganger har gjort dagene bedre med pauser, kake og kaffe. Spesielt takk til Erlend for verdifulle kommentarer og innspill i innspurten. Takk til Heidrun og Lillian som har holdt ut med meg og til Ingrid for gode kommentarer, gjennomlesing og korrektur. Og til sist, men ikke minst, takk til mamma som hadde tro på oppgaven fra første utkast og til pappa for støtte og samtaler til tross for manglende sosiologisk kompetanse.

Bergen, 9. mai 2011

Oda Notevarp Paulsen.

INNHALDSFORTEGNELSE

1. INNLEDNING	1
1.1 OPERASJONALISERING AV INTERNASJONALISERINGSBEGREPET	2
1.2 BAKGRUNN OG CASE	4
1.3 TIDLIGERE FORSKNING.....	6
1.4 HISTORISK BAKGRUNN FOR INTERNASJONALISERING AV HØYERE UTDANNING.....	7
1.5 OPPGAVENS STRUKTUR OG OPPBYGNING.....	8
2. TEORETISK RAMMEVERK	10
2.1 "DEN SAMFUNNSKAPTE VIRKELIGHET"	10
2.2 DISTINKSJONER OG "DEN FREMMEDE"	14
2.3 KAPITAL OG MOBILITET	16
2.3.1 KULTURELL KAPITAL.....	17
2.3.2 SOSIAL KAPITAL	18
2.4 STRUKTUR MØTER AKTØR: SAMFUNNETS DUALITET.....	21
3. INSTITUSJONELT RAMMEVERK OG INTERNASJONALISERING PÅ MAKRONIVÅ	26
3.1 UNIVERSITETENES ROLLE OG MOTIVER FOR INTERNASJONALISERING AV HØYERE UTDANNING.....	27
3.2 KUNNSKAPSSAMFUNNET OG KOMMERSIALERING AV UTDANNING	30
4. METODISKE TILNÆRMINGER	34
4.1 VALG AV KVALITATIVE INTERVJUER SOM METODE	34
4.2 UTVALG AV INFORMANTER OG TILGANG TIL FELT.....	36
4.3 UTFORMING AV INTERVJUGUIDE	39
4.4 BEARBEIDELSE, ANALYSE OG TOLKNING AV DATAMATERIALET	40
4.5 FORSKNINGSETISKE ASPEKTER.....	42

4.6 GENERALISERING	43
4.7 RELIABILITET OG VALIDITET.....	44
5. UTVEKSLINGSOPPHOLD SOM VIRKELIGHETSKONSTRUKSJON.....	46
5.1 Å BEVEGE SEG FRA EN VIRKELIGHET TIL EN ANNEN	47
5.2 KULTUR, NETTVERK OG SPRÅK.....	49
5.3 AKTIVE VALG AVGJØR.....	53
5.4 DISTINKSJONER: "OSS" OG "DE ANDRE"	54
5.5 ET STED MELLOM HJEMME OG BORTE: Å DEFINERE HVA SOM EGENTLIG FØLES SOM "HJEMME"	58
5.6 OPPSUMMERING	61
6. KULTURELL ELLER SOSIAL KAPITAL – MÅ MAN VELGE?.....	63
6.1 KULTURELL OG SOSIAL KAPITAL SETT GJENNOM STUDENTENES ØYNE...	65
6.2 FORHOLDET MELLOM UNIVERSITETET OG STUDENTENE	72
6.3 BUDDY-ORDNINGEN: ORGANISERT VERSUS AUTENTISK VENNSKAP. EN SUPPLERENDE ORGANISASJON PÅ MESONIVÅ	75
6.4 OPPSUMMERING	76
7. OPPSUMMERING OG KONKLUSJONER: UTVEKSLINGSSTUDENTER I TRANSNASJONALE ROM.....	79
7.1 TRANSNASJONALE ROM.....	79
7.2 EN NY MODELL FOR UTVEKSLING.....	82
7.3 VERDENSBORGEREN	83
LITTERATUR.....	85
APPENDIKS	90
VEDLEGG 1.1: INFORMASJONSBREV	90
VEDLEGG 1.2: INFORMATION LETTER.....	92

VEDLEGG 2.1: INTERVJUGUIDE	94
VEDLEGG 2.2: INTERVIEW GUIDE	96

1. INNLEDNING

Ingen (blir) til fullnads klok utan han har godt vit og skjøn på alle seder på dei stadane der han kjem. Og om du vil bli fullkommen i lærdom, så lær alle tungemål, men aller helst latin og velsk (fransk), for dei måla går vidast, men gløym likevel ikkje ditt eige tungemål

(Kongespeilet, norrønt læreskrift i samfunnskunnskaps og moral fra midten av 1200-tallet, i Norges Offentlige Utredninger (NOU), 1989: 16)

Verdens nasjoner har i de senere år blitt knyttet stadig tettere sammen gjennom fremveksten av informasjonssamfunnet og økt global bevissthet (NOU, 1989). Kapital, kunnskap og informasjon blir som en følge av globaliseringen raskere utvekslet enn tidligere¹ og for å forstå verden i dag, må den sees på i et internasjonalt perspektiv heller enn med fokus på isolerte nasjoner. Utdanning og kunnskap er en stor del av disse prosessene og et sentralt trekk ved globaliseringen av høyere utdanning er studentmobilitet over landegrensler (Wiers-Jenssen, 2005), noe som har blitt vektlagt både i akademia, media og utdanningspolitikken². Utdanning er en sentral del av dagens samfunn og etterspørselen av faglært arbeidskraft øker i forhold til ufaglært, noe som henger sammen med teknologisk utvikling og større krav om spesialisering (Brint, 1998). I tillegg er også internasjonal erfaring viktigere enn før for både arbeidsgivere og studenter, fordi man befinner seg i et stadig mer internasjonalt miljø både i arbeidsliv og under studiene. Ved å reise på utveksling er det ønskelig å tilegne seg kulturell forståelse for et annet land og øke språkkunnskapen i et andre eller tredjespråk. I de senere år har det også vært fokus på at studenter burde ta en del av utdanningen sin i utlandet heller enn hele graden, da det har vist å gi bedre resultater i arbeidslivet på et senere tidspunkt. I tillegg vil dette kunne gi større tilbakeføring av kunnskapen studentene tilegner seg i utlandet til utdanningsinstitusjonen hjemme (Wiers-Jenssen, 2005).

Jeg vil i denne oppgaven fokusere på hvilket utbytte man får av å reise på utveksling ved å se utvekslingsopphold som en direkte effekt av internasjonaliseringen av høyere utdanning. Oppgaven bygger på ti kvalitative intervjuer med seks norske studenter

¹ <http://www.siu.no/no/Internasjonalisering>: hentet 27.10.2010.

² Stortingsmelding nr. 14 (2008-2009)

som har vært på utveksling og fire internasjonale studenter som var på utveksling i Norge når intervjuene fant sted. Jeg vil se på hvilke effekter det har å være på utveksling; positive eller negative, med hovedvekt på tre dimensjoner: nettverk, kultur og språk.

Opgavens problemstilling retter seg mot hvilke virkninger vi kan se av internasjonalisering av høyere utdanning på mikronivå for å illustrere hva som skjer på makronivå. Globalisering handler om forholdet mellom det lokale og globale, mens internasjonalisering handler om forholdet mellom det standardiserte; internasjonaliseringen på makronivå med fastsatte rammeverk og strukturer og det partikulære; studentenes erfaringer på mikronivå. Det er derfor relevant å se på hvilket forhold man kan se mellom individets erfaringer og de internasjonale prosessene på meso- og makronivå. I et samfunn der kunnskap står svært sentralt, og der internasjonalt fokus blir stadig sterkere er dette et relevant felt å utforske sosiologisk. Problemstillingen er bygget opp rundt tre dimensjoner; språk, kultur og nettverk og har følgende formulering:

Hva er utbyttet, kulturelt, språklig og nettverksmessig, av utvekslingsopphold som en virkning av internasjonalisering av kunnskap og høyere utdanning?

1.1 OPERASJONALISERING AV INTERNASJONALISERINGSBEGREPET

Jeg vil nå definere internasjonaliseringsbegrepet i forhold til fokuset i oppgaven. Internasjonaliseringsbegrepet kan defineres slik: "internationalisation tends to address an increase of border-crossing activities amidst a more or less persistence of national systems of higher education" og "is often discussed in relation to physical mobility, academic cooperation and academic knowledge transfer as well as international education" (Teichler, 2004: 7). Globaliseringsbegrepet som oppstod på 1990-tallet har en liknende tilnærming: "Globalisation tends to assume that borders and national systems as such get blurred or even might disappear" og "is often associated with competition and market-steering, trans-national education, and finally with commercial knowledge-transfer" (Teichler, 2004: 7). Globalisering brukes altså for å beskrive en svært omfattende prosess som omhandler kulturell, økonomisk og informasjonsteknologiske prosesser som skjøt fart på 1990-tallet, mens

internasjonalisering ofte blir betegnet som håndfaste strategier i møtet med utviklingen som har tatt form.

Når det gjelder høyere utdanning er likheten mellom internasjonalisering og globaliseringsbegrepene for det første at fokuset skifter vekk fra nasjonalstatlige perspektiver og vokser mot en langdistansetransportering av kunnskap i høyere utdanning og en mer kompleks setting av aktører på flere nivåer. For det andre refererer begge termene til en prosess som utfordrer høyere utdanning (Teichler, 2004). I globaliseringen blir de territorielle grensene mindre viktige, mens internasjonaliseringen fremdeles holder seg fast til disse, til tross for at de i økende grad blir krysset. Nasjonalstatlige rammeverk blir også utfordret av globaliseringen, der verden blir sett på som mer helhetlig enn en med klare skiller mellom ulike nasjonalstater. Det synes at globaliseringen tar internasjonaliseringen til et nytt nivå, der verden blir et mindre sted med flytende grenser; med moderne kommunikasjon og transportmuligheter spiller det ikke lenger så stor rolle hvor man er.

For å klargjøre valg av begreper i oppgaven, er det viktig å operasjonalisere disse i forkant av analysen. Forholdet mellom internasjonalisering og globalisering må tas stilling til i forhold til min tematikk, da forholdet og sammenhengen mellom disse definisjonene stadig er omdiskutert og er viktige for å forstå hvordan verdensbildet har utviklet seg de senere årene. Jeg velger å bruke internasjonalisering i min oppgave, da landegrenser fremdeles er viktige for høyere utdanning på universitetsnivå og enda ikke er helt visket ut. Nasjonalstaten spiller også fremdeles en viktig rolle i forhold til utdanning, med universitetene som viktigste aktør, til tross for økende grensekryssninger og samarbeid på tvers av nasjoner. Senter for Internasjonalisering av Høgre Utdanning definerer internasjonalisering av høyere utdanning slik³:

Internasjonalisering er utveksling av ideer, kunnskap, varer og tjenester mellom nasjoner over etablerte landegrenser og har følgelig enkeltlandet som ståsted og perspektiv. Innen høyere utdanning vil internasjonalisering være prosessen med å integrere en internasjonal, interkulturell og global dimensjon i mål, organisasjon og handling. (...) Internasjonalisering av norske høyere utdanningsinstitusjoner handler om institusjonenes strategier og tiltak for å

³ Denne definisjonen blir også brukt i Stortingsmelding nr. 14 (2008-2009).

møte krav og benytte muligheter som oppstår som følge av globaliseringen⁴.

Det er denne definisjonen som vil ligge til grunn når jeg refererer til internasjonalisering av høyere utdanning i oppgaven. Å reise på utvekslingsopphold kan sees som en utveksling av kunnskap og ideer mellom universiteter, samtidig som det er en tjeneste som utveksles mellom utdanningsinstitusjonene. Internasjonale avtaler mellom universiteter kan også bli sett på som salg av en vare på et marked. Dette vil jeg komme tilbake til i kapittel 3, der jeg vil redegjøre for kommersialisering av utdanning og kunnskap. Utvekslingsoppholdene kan også sees som en del av en prosess, der man integrerer ulike kulturer i hverandre ved at enkeltindividene får innblikk i forskjellige kulturer og samfunn. Det er tydelig at hvert av disse begrepene ikke kan forstås uten å ta det andre i betraktning.

1.2 BAKGRUNN OG CASE

Ifølge tall publisert i Association of Norwegian Students Abroad (ANSA) sin mobilitetsundersøkelse for 2008/2009 var tallene for studenter som tok en del av utdanningen sin i utlandet i studieåret 2007/2008 6732, mens antall studenter som tok hele graden i utlandet samme år var 11 793. Undersøkelsen stiller spørsmål om hvorfor studenter velger vekk utenlandsstudier, særlig helgradsstudier, og viser at mens tallene for helgradsstudenter har sunket fra studieåret 2002/2003, har tallene for delgradsstudenter flatet ut de seneste årene⁵. Blant delgradsstudentene som opprinnelig planla utveksling, men avlyste oppholdet var hovedgrunnen som ble oppgitt at det var vanskelig å få innpasset utvekslingsoppholdet i den norske utdanningen (18 %). Kun 6 % oppgav at det var lite attraktive utvekslingsopphold som var tilbudt av det norske lærestedet⁶. I forhold til ANSAs undersøkelse kan vi her se at studentene ikke føler at det er tilstrekkelig hjelp fra lærestedene til å tilpasse oppholdet i en grad hjemme, heller enn tilbudet som blir gitt. I 2010 befant det seg 5929 internasjonale studenter i Norge, noe som var en økning på 400 studenter fra

⁴ <http://www.siu.no/no/Internasjonalisering>: hentet 27.10.2010.

⁵ <http://www.ansa.no/upload/ANSAs%20mobilitetsrapport%200809.pdf>: hentet 11.10.2010.

⁶ <http://www.ansa.no/upload/ANSAs%20mobilitetsrapport%200809.pdf>: hentet 11.10.2010.

året før (2009)⁷. Problematikken i forhold til universitetenes oppfølging og tilrettelegging kan settes opp mot økende etterspørsel etter arbeidere med internasjonal erfaring.

Det er mange norske studenter som studerer utenfor norske grenser, både som helgradsstudenter og delgradsstudenter. Det er også stadig flere utenlandske studenter som reiser til Norge for å studere. Dette gjør det interessant å sette søkelyset på hvilket utbytte studenter opplever at de får av studier i utlandet. Mye av tidligere forskning har også studert dette temaet kvantitativt og jeg ser det derfor som fruktbart å ha en kvalitativ tilnærming.

Min studie har fokus på de subjektive erfaringene til studentene og hvilke refleksjoner de gjør seg på bakgrunn av dette. Et eksempel på hva som møter en når man reiser til et annet land er kulturforskjeller. En amerikansk utvekslingsstudent som reiste til Italia for å studere et år der, fikk en svært annerledes reaksjon enn forventet da hun spurte om vann til maten hos sin italienske vertsfamilie: "Wine is for drinking, water is for washing" (Van Hoof & Verbeeten, 2005: 42). Dette illustrerer godt hvilke forskjeller og utfordringer man møter på i en annen kultur enn sin egen. Van Hoof og Verbeetens studier (2005) viser at en av de vanligste fordelene av internasjonal utdanning er studentenes eksponering for forskjellige sosiale og kulturelle miljøer. Å leve i en annen kultur forandrer også ens stereotyper av andre nasjonaliteter og man blir presentert for et annet syn på verden (ibid). Dette er en av grunnene til mitt valg av tematikk; ved å ta deler av utdanningen sin i utlandet blir man presentert for en annen kultur, andre normer og verdier og en annen måte å se samfunnet og verden på. Høsten 2008 reiste jeg selv på utveksling, og vet at erfaringen har gjort meg rikere på både det personlige og faglige plan. I ettertid av oppholdet gjorde jeg meg mange tanker om det som skjedde rundt meg når jeg var på utveksling, noe som resulterte i en interesse i å utforske dette sosiologisk i masteroppgaven.

Ved å tillegge oppgaven et mikroperspektiv vil jeg kunne få frem enkeltindividets erfaringer og direkte eksemplifisere det som gjenspeiles i makroprosesser. Bindeleddet mellom disse to nivåene, makro- og mikronivået, er mesonivået, som i denne studien blir universitetene, noe jeg vil komme tilbake til i kapittel 3. Her har jeg

⁷ <http://universitas.no/nyhet/55852/flere-velger-norge>: hentet 11.4.2011

ønsket å se på hvilke institusjonelle rammeverk som blir lagt frem av de ulike universitetene, altså hvilke strukturer som legger til rette, begrenser og muliggjør individuelle handlinger. Dette handler om hvordan universitetene legger frem utveksling som et alternativ for studentene og hvordan de ”reklamerer” for muligheten, hvordan man blir tatt imot og fulgt opp, både i forkant og i etterkant av oppholdet. Gjennom en slik tilnærming vil jeg kunne vise samspillet mellom de ulike nivåene og argumentere for utveksling som en direkte effekt av internasjonalisering.

1.3 TIDLIGERE FORSKNING

Det har i de senere årene blitt gjort mye forskning på internasjonalisering og globalisering av høyere utdanning (Knight og de Wit, 1999; Teichler, 2004) og flere har også fokusert på utvekslingsstudenter og hvilke opplevelser man gjør seg gjennom slike opphold (Van Hoof og Verbeeten, 2005; Albach, 1991, 2004; Gullahorn og Gullahorn, 1966). Norsk forskning har i mindre grad studert internasjonal mobilitet blant studenter, men det har likevel blitt gjort undersøkelser på hvorfor man ønsker å studere i utlandet og hvorfor utenlandske studenter ønsker å reise til Norge for å studere (Senter for Internasjonalisering av Høgre Utdanning, 2009; 2010). Fokuset har også vært på hvilket utbytte man får av utveksling i forhold til arbeidslivet (Wiers-Jenssen, 2005) og mange har også sett på fenomenet ”*brain drain*”⁸. Den svenske forskeren Gunilla Jonsson har også sett på unge studenters mobilitet i tid og rom (2005) og har delvis samme fokus som jeg har i mitt prosjekt. De fleste studiene har forsket kvantitativt og jeg ser derfor min studie som viktig, i og med at en kvalitativ dimensjon blir utforsket. Ved å forske kvalitativt vil jeg i større grad få kunnskap om hvilke erfaringer og tanker hver enkelt informant har gjort seg og få en dypere forståelse enn det man ville fått gjennom kvantitativ forskning, der man i større grad kan kartlegge og generalisere.

⁸ “Brain drain” er et fenomen der mennesker høy faglig kompetanse eller kvalifikasjoner og kompetanse forlater deres hjemland og innvandrer til et annet land. Ofte skjer dette i etterkant av at studiene er avsluttet i et annet land enn hjemlandet (ofte rikere, vestlige land) og de velger å bli værende i dette landet i stedet for å returnere. Dette medfører at u-land mister faglig kompetanse og kvalifikasjoner som kunne vært med til å fremme utvikling i landet, mens de vestlige landene får en stadig større befolkning med høyere utdanning, faglige kvalifikasjoner og kompetanse (Kjeldstadli, 2010).

1.4 HISTORISK BAKGRUNN FOR INTERNASJONALISERING AV HØYERE UTDANNING

I følge Knight og de Wit (1999) har det blitt gjort lite forskning på de historiske røttene til dagens bølge av internasjonalisering av høyere utdanning. Det er likevel viktig å knytte dagens fokus på internasjonalisering av utdanning til de originale røttene til universitetet og sette dagens utvikling i et historisk perspektiv (ibid). Jeg vil nå kort gå gjennom den historiske konteksten til høyere utdanning i dag.

Til tross for at man ofte tenker seg at internasjonaliseringen er et nytt fenomen, er dette ikke tilfellet i like stor grad som vi tror. I Kerrs analyse (1994, i Knight og de Wit, 1999) vises det til at den internasjonale dimensjonen av utdanning har vært til stede helt siden middelalderen og renessansen. Mobilitet (eller “pilgrimage”) på tvers av landegrenser har flere likhetstrekk med høyere utdanning i dag. Man hadde latin som allmennspråk og et uniformt studieprogram, slik at det var lett å fortsette studiene i et annet land (ibid). Her ser man likhetstrekk med Bologna-erklæringen fra 1999, der man søkte et enhetlig og sammenliknende studiesystem i Europa⁹. Det europeiske studiemobilitetsprogrammet ERASMUS (European Community Action Scheme for the Mobility of University Students) er en god illustrasjon på likhetene til situasjonen i dag og tidligere år. Navnet har en dobbel betydning. I tillegg til forklaringen på forkortelsen skal det også være et symbol på “renessansestudenten”, “noe av det beste i den europeiske akademiske tradisjon; den vandrende lærde som studerer og arbeider uavhengig av landgrenser” (NOU, 1989: 122), “one of the best-known wandering scholars of that period, to their most important mobility program” (Knight og de Wit, 1999: 3). På samme måte som Simmels “fremmede”¹⁰ (1908) er en vandrende handelsmann over territorielle områder, er også ERASMUS-studenten en vandrende person som beveger seg over landegrenser. Det akademiske liv på denne tiden ser vi slik var langt mer internasjonalisert enn vi kanskje tenker oss.

⁹ Stortingsmelding nr. 14 (2008-2009)

¹⁰ “Den fremmede” sees som et omvandrende menneske som reiser fra sted til sted innad territorielle områder som er relativt begrensede (Simmel, 1908).

Universitetets fundamentale ide er troen på den frie tanke. Et slikt univers eksisterer ingen nasjonale grenser, og det har det heller ikke gjort i det praktiske liv. (...) Universitetene har siden middelalderen vært knyttet sammen i et nettverk over de nasjonale grenser, og studentene deler derfor en internasjonal tankearv og kultur gjennom sin deltakelse i universitetssamfunnet. Denne tankearven, som opprinnelig dekket nærmeste kulturkrets, er raskt i ferd med å bli global.

(NOU, 1989: 17).

Som vi ser er universitetenes idegrunnlag bygget på et univers uten nasjonale grenser, og internasjonaliseringen har vært del av utdanningsinstitusjonen siden middelalderen. I 1960-årene hadde man en eksplosiv vekst i søkertallene til høyere utdanning i hele den vestlige verden. Dermed fikk man økt konkurranse om studieplassene og kombinert med skjærpede inntakskrav¹¹ kan dette sees som noe av bakgrunnen til hvorfor stadig flere søker til utlandet for å studere, både som del- og helgradsstudenter. Globaliseringen gjorde også for alvor sitt inntog fra 1990-tallet, noe som førte til økt fokus og oppmerksomhet på internasjonalisering av høyere utdanning (Knight og de Wit, 1999).

1.5 OPPGAVENS STRUKTUR OG OPPBYGNING

I *kapittel to* presenteres sosiologiske teorier og rammeverk som problemstillingen vil bli belyst av. Her vil jeg klargjøre sentrale begreper og dialektikken mellom mikro- og makronivå ved hjelp av Giddens struktureringsteori (1986), som er viktig for å forstå samspillet mellom studentenes egne erfaringer og samfunnsstrukturene knyttet til internasjonalisering. Sentrale teorier for analysen er Pierre Bourdieus begreper om kulturell og sosial kapital (1986), Berger og Luckmanns sosiale konstruksjon av virkeligheten (1966) og Simmels teori om ”den fremmede” (1908).

I *kapittel tre* blir det institusjonelle rammeverket og perspektiver i forhold til universitetenes posisjon lagt frem. Dette kapittelet har som formål å skape bedre forståelse for internasjonalisering av høyere utdanning på meso- og makronivå.

¹¹ Stortingsmelding nr. 14 (2008-2009)

I *kapittel fire* vil jeg drøfte forskningsmetoden som oppgaven bygger på. Her vil jeg redegjøre for valg av metode, tilgang til felt, hvordan analysen av datamaterialet har blitt bearbeidet og generelle metodiske refleksjoner.

I *kapittel fem og seks* legges analysen frem. Her vil jeg presentere empiriske funn, satt opp mot teoretiske perspektiver. Det første analysekapittelet viser til erfaringene til studentene under oppholdet, og hvordan dette kan sees som virkelighetskonstruksjon i tråd med Berger og Luckmanns sosialkonstruktivistiske perspektiv (1966). Det andre analysekapittelet viser hvordan det institusjonelle rammeverket kombineres med disse virkelighetskonstruksjonene og hvilken type kunnskap som blir tatt med tilbake til hjemlandet i etterkant av oppholdet.

I *kapittel syv* oppsummeres de viktigste funnene av analysen.

2. TEORETISK RAMMEVERK

Dette kapitlet tar for seg teori knyttet opp til oppgavens problemstilling. Fokuset ligger i den klassiske sosialkonstruktivistiske teorien til Berger og Luckmann (1966) om virkelighetskonstruksjon og Bourdieus begreper om sosial og kulturell kapital (1986). I tillegg vil jeg trekke inn Simmels teorier om "den fremmede" (1908) og Giddens struktureringsteori (1984). Den sosialkonstruktivistiske teorien vil fungere som et grunnlag for å analysere hvordan studentene konstruerer sin virkelighet i et nytt land og miljø. Bourdieu (1986) og Simmels begreper (1908) vil bli brukt analytisk for å si noe om hvordan studentene erfarer utvekslingsoppholdet. Giddens struktureringsteori (1984) blir integrert som illustrasjon på sammenhengen mellom mikro- og makronivå.

2.1 "DEN SAMFUNNSKAPTE VIRKELIGHET"

One of the factors that make the human species unique is its ability for reflection. Humans not only experience the world, but also feel compelled to imbue life experiences with meaning. Meaning, however, is not inherent in people's experience; rather, people "socially construct" experience as they see it and as they interpret it

(Berger og Luckmann, 1966; Searle, 1995, i McNamee og Faulkner, 2001: 64).

Den sosiale konstruksjonen av mening gir ikke bare individer en retning og mening, men gir også et integrert rammeverk som brukes for å gi mening til livserfaringer. McNamee (1995, i McNamee og Faulkner, 2001) har foreslått at det er tre hovedkilder der mennesker søker å konstruere mening av hvorfor livet er verdt å leve: sosiale forhold til andre, arbeid og fritidsaktiviteter og holdninger til verdssystemer. En kombinasjon av grunner er det som gjør at man ser mening i livet for de fleste, mens noen er mer avhengig av en av dimensjonene (ibid). Disse ulike kildene til hvordan man konstruerer mening og dermed sin egen virkelighet, kan vi se i informantenes erfaringer om deres utvekslingsopphold. Når man møter mennesker fra andre kulturer har man muligheten til å lykkes eller ikke lykkes med dette. Når man lykkes kan det sies at man tilegner de sosiale forholdene mening som man har fått en forståelse for. Holdninger til verdssystemer er helt klart annerledes i ulike deler av verden, altså konstrueres virkeligheten på en annen måte, noe man også får innblikk i

når man har hatt et opphold i et annet land og annen kultur. Derav ser man konstruksjonen av virkeligheten med et blikk ”utenfra” og ikke ”innenfra”, som man gjør med sitt eget samfunn og egen kultur, der man har internalisert alle disse dimensjonene fra barndommen av, noe som gjør det umulig å se det ”utenfra” på samme måte.

McNamee og Faulkner (2001) foreslår i sin artikkel at deltakelse på et internasjonalt (fakultets) utvekslingsopphold utfordrer tankesettet man tar for gitt i forhold de tre dimensjonene. Dette vil først føre til stress og desorientering, argumenterer de, mens det senere kan fremkalle omdefinering og rekonstruksjoner av mening, som ofte har langvarige effekter. Til tross for at denne studien bygger på fakultetsmedlemmers utveksling til andre universiteter i andre land, mener jeg deres argumenter kan overføres til min studie. De som reiser ut til et annet land er forventet å gjøre det samme i hverdagen der som i hjemlandet, enten det er å forelese eller være en student på forelesning. Jeg vil på samme måte som McNamee og Faulkner (2001) bruke teorien om virkelighetskonstruksjon for å forklare hva som skjer under utvekslingsoppholdet til studentene, der de konstruerer sin virkelighet gjennom tre dimensjoner; nettverk, kultur og språk. Disse kan sees i sammenheng med dimensjonene til McNamee og Faulkner (2001); sosiale forhold med andre, arbeid og fritidsaktiviteter og holdninger til verdssystemer.

Teorien om virkelighetskonstruksjon fra McNamee og Faulkners studie (2001) bygger på Berger og Luckmanns argumentasjon i *Den Samfunnsskapt Virkelighet* (1966) Her viser forfatterne til hvordan virkeligheten blir skapt av samfunnet og at det her er kunnskapssosiologiens oppgave å analysere prosessen der det skjer. De ønsker å

(...) definere ”virkelighet” som en kvalitet som er knyttet til fenomener som vi erkjenner har en eksistens uavhengig av vår egen vilje (vi kan ikke ”ønske dem bort”), og å definere ”kunnskap” som vissheten om at fenomener er virkelige og at de er i besittelse av visse karakteristika

(Berger og Luckmann, 1966: 24).

Mennesker flest tar sin ”virkelighet” og ”kunnskap” for gitt, men hvis man skal analysere virkeligheten fra et sosiologisk perspektiv, må man se nærmere på dette. Menneskene har ulike oppfatninger om hva som er deres ”virkelighet”, slik som også ulike samfunn har ulike oppfatninger om dette (ibid). Når man reiser til et annet land

for å studere i en periode, må man altså omstille virkeligheten man har konstruert for seg selv, til en ny type virkelighet i et annet land. Berger og Luckmann (1966) viser at virkeligheter og kunnskap kan være ulike for ulike personer og samfunn og at utgangspunktet i disse to begrepene er ”rettferdiggjort i kraft av deres sosiale relativitet. (...) Av dette følger at spesifikke ansamlinger av ”virkelighet” og ”kunnskap” kan knyttes til spesifikke sosiale kontekster” (ibid: 25-26). Med dette argumenterer forfatterne for hvorfor det er behov for en kunnskaps sosiologi; det er forskjeller i ulike samfunn på hvordan man konstruerer disse to begrepene. I denne kunnskaps sosiologien kan man ikke bare se på empiriske forskjeller når det gjelder kunnskap i ulike samfunn, men også på prosesser som gjør at all mengde av kunnskap kan bli ”sosialt etablert som virkelighet” (ibid: 26) og er derav en analyse av den samfunns skapte virkelighet. For å forstå dette, må man gjøre en undersøkelse av hvordan denne virkeligheten er bygget opp (ibid). Det er nettopp dette jeg ønsker å gjøre i min studie. Ved å bruke Berger og Luckmanns teorier (1966) kan man si noe om utvekslingsoppholdene og erfaringene til studentene, som igjen kan si noe om deres virkelighetskonstruksjon.

For studentene som reiser på utveksling er ikke forandringen i subjektiv virkelighet total, men oppleves som en midlertidig situasjon. Det skjer en forandring i subjektiv virkelighet – altså ”virkeligheten slik den oppleves i den individuelle bevisstheten, fremfor virkeligheten slik den defineres institusjonelt” (Berger og Luckmann, 1966: 150). Berger og Luckmann (1966) eksemplifiserer en modifisering eller forvandling av den subjektive virkeligheten med mer ekstreme tilfeller (som eksempelvis religiøs omvendelse), enn den jeg tillegger mine informanter. I og med at den subjektive virkeligheten er i stadig forandring og heller aldri blir fullstendig sosialisert, vil heller ikke forandringen være total. Når det skjer en forandring på dette plan er dette ifølge Berger og Luckmann (1966) alternativer, som krever resosialiseringsprosesser.

Disse prosessene minner om primærsosialiseringen, fordi de på en grunnleggende måte må bestemme nye betoningene av virkeligheten, og som følge av dette i stor grad må kopiere den sterkt følelsesmessige identifiseringen med det sosialiserende personellet som var karakteristisk for barndommen. Prosessene skiller seg fra primærsosialiseringen fordi de ikke starter *ex nihilo*, og må derfor takle problemet med å rive ned og løse opp den subjektive virkelighetens tidligere nomiske struktur

(Berger og Luckmann, 1966: 159).

Den subjektive virkeligheten forandres altså for studentene, likevel ikke på samme måte som i primærsosialiseringen. I og med at det heller ikke er radikale forandringer det er snakk om og at denne forandringen kun er en midlertidig situasjon, tolker man fortiden slik at den vil passe inn i den nåværende virkeligheten¹². En kombinasjon av fortid og nåtid konstruerer altså virkeligheten til utvekslingsstudentene, som blir illustrert av tendensene som presenteres i analysen.

Gjennom et lengre opphold i et annet land vil man på denne måten definere en ny virkelighet, da kunnskapen man allerede har fra et annet samfunn gjerne ikke blir tatt for gitt på samme måte. Man må tilpasse seg et nytt miljø og samfunn, der man tilegner seg en ny mengde kunnskap som gjør at denne blir sosialt etablerte i den nye virkeligheten til individet. Man bygger altså opp en annen virkelighet. Gjennom datainnsamlingen har jeg undersøkt og gjort en analyse av ”den samfunnsskapte virkelighet” og den nye virkeligheten studentene har tilegnet seg i det nye landet, på bakgrunn av hvilke erfaringer de gjør seg i løpet av denne tidsperioden. Jeg har sett på hvordan dette formet dem og gav dem et positivt eller negativt utbytte. Å komme tilbake til den ”gamle virkeligheten” igjen blir ikke det samme som før. Man har tilegnet seg ny kunnskap; sosialt, kulturelt, språklig og faglig, og ser på verden med et nytt perspektiv, som er med på å forme deres oppfattelse av verden.

Ifølge Berger og Luckmann (1966) eksisterer samfunnet som både en objektiv og subjektiv virkelighet, der man finner en dialektisk prosess mellom tre momenter: eksternalisering, objektivisering og internalisering. Samfunnet blir preget av disse momentene på samme tid, heller enn i en tidsrekkefølge og ”gjelder også det individuelle medlemmet av et samfunn, som eksternaliserer sitt eget vesen inn den sosiale verden samtidig som det internaliserer den som en objektiv virkelighet. Å leve i et samfunn betyr med andre ord å ta del i dets dialektikk” (Berger og Luckmann, 1966: 135). Samtidig som mennesket skaper samfunnet og objektiviserer dette, er det også ”viktig å fastslå at forholdet mellom mennesket som produsent og den sosiale

¹² ”Ved resosialisering omtolkes fortiden slik at den passer inn i den nåværende virkeligheten, med en tendens til å kaste de forskjellige elementene som den gang var subjektivt utilgjengelige tilbake på fortiden. I sekundærsosialiseringen tolkes nåtiden slik at den fortsatt står i direkte forbindelse med fortiden, med en tendens til å bagatellisere de alterneringene som faktisk har funnet sted. Sagt på en annen måte, så er det virkelighetsgrunnlaget for resosialisering nåtiden, for sekundærsosialiseringen fortiden” (Berger og Luckmann, 1966: 164).

verden som produkt, er og fortsatt vil være et dialektisk forhold” (Berger og Luckmann, 1966: 76).

Disse momentene skaper ifølge Berger og Luckmann (1966) altså dialektikken i samfunnet, ved en påvirkning som er gjensidig mellom individ og samfunn. ”Mennesket skaper og blir skapt av samfunnet” (ibid: 9). I den dialektiske prosessen mellom individ og samfunn skapes slik virkeligheten, som hviler på institusjonene i samfunnet. Individene skaper og kan forandre virkeligheten, til tross for at de ser dette som noe utenfor seg selv, som er et paradoks, ifølge forfatterne. Samfunnet blir sett som noe ikke-menneskeskapt, på bakgrunn av internaliseringen, eksternaliseringen og objektiveringen, selv om det er nettopp dette det er. Gjennom primær- og sekundærsosialiseringen konstruerer mennesket sin virkelighet, men den er stadig i endring og kan både opprettholdes og transformeres (ibid). For å trekke disse teoretiske perspektivene opp mot utvekslingsopphold, argumenterer jeg for at informantene som befinner seg i en virkelighet annen enn den de har blitt sosialisert inn i (både primær- og sekundærsosialisering). De må derfor konstruere en ny virkelighet for seg selv og miljøet rundt seg. Virkeligheten og kunnskapen man har tatt for gitt i hverdagslivet, må nå rekonstrueres for å kunne tilpasses et annet samfunn. Jeg vil videre i kapittel 5 knytte Berger og Luckmanns teoretiske perspektiver (1966) som omhandler den sosiale konstruksjonen av virkeligheten opp mot datamaterialet mitt. Jeg vil slik kunne forklare hvordan erfaringene til studentene reflekterer virkelighetskonstruksjonen i utvekslingssituasjonen. Jeg vil dermed

definere ”virkelighet” som en kvalitet som er knyttet til fenomener som vi erkjenner har en eksistens uavhengig av vår egen vilje (vi kan ikke ”ønske dem bort”), og å definere ”kunnskap” som vissheten om at fenomener er virkelige og at de er i besittelse av karakteristika

(Berger og Luckmann, 1966: 24).

2.2 DISTINKSJONER OG ”DEN FREMMEDE”

Jeg vil her presentere Bourdieus teorier og drøfte hvordan det er relevant å bruke i forhold til tematikken studien min har. Først vil jeg gå inn på distinksjonsbegrepet og

diskutere dette i sammenheng med Simmels begrep om "den fremmede" (1908) før jeg vil redegjøre for kulturell og sosial kapital.

Ordet *distinksjon* har på fransk en dobbeltbetydning: For det første går det på å lage eller se forskjeller, som når vi snakker om å gjøre en distinksjon mellom to begreper eller ting. For det andre går et ut på det som på norsk kalles "distingverthet", det å skille seg ut fra andre på en bestemt måte. Åpenbart henger disse to betydningene av ordet sammen, den distingverte er en som forstår å lage distinksjoner, selv om det ikke er nok å være distingvert

(Østerberg, i Bourdieu, 1995: 11-12).

Til tross for at Bourdieu (1995) har studert det franske samfunnet og hvordan man kan se klasseskiller i det sosiale rommet, vil jeg vise hvordan man kan bruke hans *distinksjonsbegrep* også i min studie. Når studentene reiser til et nytt land, blir de skilt ut fra befolkningen i det landet de kommer til. Mest tydelig blir det gjerne i land der befolkningens utseende skiller seg fra ens eget, men de fleste kjenner seg gjerne igjen i følelsen av at de klarer å "gjenkjenne" folk av egen nasjonalitet når de er i utlandet. Med ulik etnisk bakgrunn blir det lettere å skille seg fra en annen nasjonalitet. Man distingverer seg altså fra andre mennesker i samfunnet man lever i. Vi ser dette igjen i Østerbergs definisjon (i Bourdieu, 1995), der vi både kan se at man lager distinksjoner mellom seg selv og andre i et nytt land og at man også skiller seg ut på en bestemt måte. At det skjer en distingvering av utvekslingsstudentene og befolkningen (andre studenter), er noe jeg også finner i min studie. Her ser vi en "oss" og "de andre"-dimensjon, som jeg vil se i sammenheng med Simmels begrep om "den fremmede" (1908).

I henhold til Simmel (1908), kan "den fremmede" sees som et omvandrende menneske som reiser fra sted til sted innad territorielle områder som er relativt begrensende. Simmels omvandrer blir sett på som en handelsmann med økonomiske, men også sosiale motiver (Widding Isaksen, 2007). "Den fremmede" må lære den nye kulturen å kjenne og følge opp deres måter å gjøre ting på. Selv om "den fremmede" ikke identifiserer seg med denne kulturen, må han/hun oppføre seg som en av de "nære". Slik blir altså "den fremmede" både "fjern" og "nær" på samme tid (Widding Isaksen, 2007). Det å tilegne seg den nye kulturen og "bli som de andre" blir knyttet til å være autentisk og ekte. Dette kan vi se både likheter og ulikheter til i forhold til utvekslingsstudenter. Utvekslingsstudenten som "den fremmede" blir både fjern og nær på samme tid, han eller hun er fra et annet land og har tilhørighetsfølelse

der og skal kun oppholde seg i mottakerlandet et kort tidsrom og vil derfor ikke definere det som sitt nye hjemland. Samtidig får utvekslingsstudenten en ny tilhørighetsfølelse i det nye landet, og flere av informantene uttrykker at byen de bodde i var ”deres by” og at de følte seg hjemme der (se kapittel 5). De er også studenter, noe som er en kjent rolle de tar med seg fra hjemlandet til det nye landet. Utvekslingsstudenter som enkeltindivider drives ikke av et økonomisk motiv, men heller et ønske om å oppleve en annen kultur og å skape nettverk og faglig erfaring som vil være nyttig senere i livet. Indirekte kan vi se på dette som en økonomisk fordel i forhold til arbeidsliv senere, men hvis vi ser på hva informantene uttrykker, er det ikke dette som ligger til grunn. Slik vil da informantene i min studie være ”midlertidige fremmede”.

Simmel ”argumenterer for at den fremmede har en rolle som bærer med seg kimer til innovative endringer og utvikling av nye måter å (sam)handle på. Fremmede bringer med seg nye utfordringer som skaper bevegelse i lokale kulturer” (Widding Isaksen, 2007: 89). Hvis vi følger Simmel ville denne relasjonen bli sett på som positiv fordi ”den fremmede” blir en del av gruppens mangfold og bidrar ”til å skape de integrerende dynamikker som relasjonen er en del av” (Widding Isaksen, 2007: 93). Dette kan reflektere det jeg ser på som internasjonale nettverk utvekslingsstudentene er en del av. Det henger også sammen med å bringe ”ny kunnskap” tilbake til hjemlandet, både språklig, faglig, sosial og kulturell. Kunnskapen som tas med tilbake til hjemlandet er mangfoldig og preget av at studentene har blitt kjent med et mangfold av kulturer. Jeg vil nå gå nærmere inn på hvert av kapitalbegrepene til Bourdieu (1986) som jeg ønsker å bruke som analytisk verktøy videre i oppgaven.

2.3 KAPITAL OG MOBILITET

Humankapitalteorier legger vekt på at individenes valg om å migrere handler om å investere. Her balanserer individet de forventede kostnadene en forflytning innebærer i forhold til hvilken avkastning dette vil gi. Dette handler om det økonomiske utfallet til migrasjonen. Det jeg ønsker å fokusere på som også gir avkastning i økt humankapital, er utdanning (Jonsson, 2003). Her vil jeg legge fokuset på kulturell og sosial kapital og hvordan man tilegner seg disse gjennom et utvekslingsopphold.

Verdien av de ulike kapitalformene vil først og fremst få verdi når noen tillegger dem dette. Internasjonal mobilitet og erfaringene disse fører med seg, vil derav utgjøre en del av menneskers kulturelle og sosiale kapital (Jonsson, 2003). Dette blir subjektive dimensjoner for studentene, men jeg vil også se på dette som institusjonelle dimensjoner, som reflekterer universitetenes rolle. I likhet med Jonsson (2003) og Wiers-Jenssen (2005) overfører jeg kapitalbegrepene til Bourdieu til konteksten i egen studie.

2.3.1 KULTURELL KAPITAL

Bourdieu's begrep om *kulturell kapital* (1995; 1986) er kanskje hans mest kjente, som knyttet til utdannings sosiologiske undersøkelser der han spurte hvorfor de overklassens barn lyktes bedre i utdanningssystemet. Her blir kulturelle koder knyttet opp til økonomisk og politisk makt. Dette henger sammen med vektlegging av investering av utdanning og fortrolighet med den autoriserte kulturen, som Bourdieu (1979; 1986) mener er grunnen til at noen lykkes bedre i å plassere barna sine i den mest prestisjetunge og lønnsomme utdanningsretningen (ibid). Kulturell kapital blir definert slik:

Cultural capital can exist in three forms: in the *embodied* state, i.e., in the form of long-lasting dispositions of the mind and body; in the *objectified* state, in the form of cultural goods (pictures, books, dictionaries, instruments, machines, etc.), which are the trace or realization of theories or critiques of these theories, problematics, etc.; and in the *institutionalized* state, a form of objectification which must be set apart because, as will be seen in the case of educational qualifications, it confers entirely original properties on the cultural capital which it is presumed to guarantee.

(Bourdieu, 1986: 3)

Kulturell kapital kan altså eksistere i ulike former, både i titler, men også institusjonelt. Enda viktigere, eksisterer også kulturell kapital i kroppsliggjort form, nemlig *habitus*, som er et system av disposisjoner (Broady og Palme, 1989). Å være i besittelse av kulturell kapital vil si å kunne snakke og oppføre seg på riktig måte, være fortrolig med kulturelle distinksjoner og å kunne orientere seg i samholdet, utdanningssystemet og kulturen. Man er altså i besittelse av disposisjoner som gir

uttelling i utdanningssystemet og det er dette Bourdieu mener er forklaringen på at noen klarer seg bedre i utdanningssystemet enn andre (Broady og Palme, 1989).

Måten kulturell kapital blir brukt gjennom oppgaven bygger på Bourdieus definisjoner (1986), men tilnærmingen blir annerledes. Jeg har ut fra Bourdieus perspektiver (ibid) definert kulturell og sosial kapital tilpasset tematikken jeg har i min studie. Disse vil nå bli presentert og redegjort for. Jeg vil knytte kulturell kapital opp mot hvordan utvekslingsstudenter oppnår dette gjennom sitt opphold i et annet land. Kulturell kapital vil bli omtalt som faglig og språklig kompetanse informantene mener å ha oppnådd gjennom sitt opphold. I forhold til i hvor stor grad man tilegner seg kulturell kapital i løpet av oppholdet, er det et skille mellom språkkunnskaper og akademisk kunnskap. Jeg ønsker her å se på hvorvidt det akademiske blir prioritert og i hvor stor grad man tilegner seg ny faglig kunnskap. Dette er noe universitetene fremmer som utbyttet man får av utveksling; å få muligheten til å lære på et annet universitet og slik tilegne seg kunnskap som kan være nyttig videre i studiene. Dette vil bli satt opp mot det å tilegne seg sosial kapital, som kan synes viktigere for mange enn å være fokusert på det faglige aspektet. Likevel vil det å tilpasse seg en ny universitetsstruktur og andre måter å lære på være en del av å tilegne seg kulturell kapital, som kan vise seg nyttig både i senere studieløp og arbeidsliv. Dette kan da bli sett på som institusjonalisert kulturell kapital, heller enn kroppsliggjort kulturell kapital ifølge Bourdieu (1986).

Det andre aspektet av kulturell kapital slik jeg vil bruke det, er språk. Å forbedre språklige egenskaper eller lære et nytt språk er for mange en motivasjon for å reise på utveksling. Det går også et skille mellom forbedring av sosial språklig forbedring og akademisk språklig forbedring. Både sosial- og faglig språktilegning vil defineres som kulturell kapital.

2.3.2 SOSIAL KAPITAL

Som tidligere forklart er sosial kapital, i tillegg til kulturell kapital sentralt i min analyse. Dette er et mindre brukt begrep av Bourdieu, men i konteksten jeg plasserer det blir det viktig og defineres slik:

Social capital is the aggregate of the actual or potential resources which are linked to possession of a durable network of more or less institutionalized relationships of mutual acquaintance and recognition – or in other words, to membership of a group – which provides each of its members with the backing of the collectivity-owned capital, a 'credential' which entitles them to credit, in the various senses of the word

(Bourdieu, 1986: 8)

Sosial kapital blir altså brukt om sosiale relasjoner og nettverk man skaper seg, mer eller mindre institusjonalisert og kan også sies å være å ha tilhørighet til en gruppe. Disse relasjonene kan eksistere "in the practical state, in material and/or symbolic exchanges which help to maintain them" (Bourdieu, 1986: 8). Profitten av sosial kapital kan være enten materiell eller symbolsk; du kan oppnå sikkerhet ved å være medlem i en gruppe og få materielle fordeler knyttet til dette, eller bli assosiert med prestisje ved å være medlem i en gruppe (ibid). Nettverket man skaper seg er et produkt av investeringsstrategier, individuelle eller kollektive, bevisste eller ikke-bevisste, som søker å etablere eller reprodusere sosiale relasjoner som er nyttige på kort eller lang sikt. Disse kan være både subjektive, i form av følelser, vennskap og respekt eller institusjonaliserte, som henger mer sammen med rettigheter man er garantert gjennom slik sosial kapital. "Exchange transforms the things exchanged into signs of recognition and, through the mutual recognition and the recognition of group membership which it implies, reproduces the group" (Bourdieu, 1986: 9).

Jeg bruker i denne studien sosial kapital som begrep på hvilke relasjoner studentene skaper under utvekslingsoppholdet sitt og hvordan de skaper dette nettverket. Ved å bruke dette analytiske begrepet sammen med Berger og Luckmanns agency-teori (1966), vil jeg vise til hvordan aktørene konstruerer sin virkelighet. Gjennom denne kombinasjonen av teoretiske perspektiver mener jeg empirien blir tydeligere belyst og det vil gi en større forståelse av utbyttet man får av utvekslingsoppholdet. Slik jeg ser det blir min tilnærming til sosial kapital litt annerledes enn det Bourdieus (1986), som legger vekt på hvilke fordeler man kan få i andre situasjoner ved hjelp av sine sosiale relasjoner. De sosiale forholdene og nettverket man skaper i utvekslingssituasjonen henger ikke sammen med å skape disse for å få fordeler i andre situasjoner, slik det fremstår av informantene i intervjuene. Å tilegne seg sosial kapital handler om å skape et nettverk i den nye livssituasjonen man er i. I utviklingskonteksten er denne som oftest kortvarig, på det lengste et år. Likevel kan vi se trekk ved Bourdieus

definisjoner (1986) som samsvarer med min måte å bruke begrepet på. Man investerer enten kollektivt eller individuelt i relasjoner som man ønsker å opprettholde, på kort eller lang sikt, som vil være nyttig i situasjonen man er i.

Hvilken nytteverdi man får av å tilegne seg sosial kapital vil jeg komme tilbake til i analysekapitlene. Denne nytteverdien av å skape et nettverk vil først og fremst være at man ønsker å skaffe seg venner man kan dele opplevelsen med i den nye situasjonen og den nye virkeligheten man møter. Dette kan sees først som kortsiktig, men vennskapene kan bli sterke og mange opprettholder disse i etterkant av oppholdet. Det kan også være en nytteverdi i å ha venner i mange ulike land, da man har noen lokalkjente om man besøker dette landet på et senere tidspunkt. Dette kan sees som en form for materielle goder, til tross for at jeg tror dette ikke er det man har i bakhodet når man skaper relasjonene. Å skape vennskap blir slik en individuell handling, som man enten selv aktivt tar initiativ til, eller som kommer av seg selv. Flere av informantene mine har selv gjort aktive valg, som gjør at de har skapt de relasjonene de har fått. Kollektivt sett kan vi se på hvilke aktiviteter som blir lagt til rette for studentene, ved hjelp av universitetene eller studentorganisasjoner knyttet til universitetene. Her legges det opp til turer, fester eller andre sosiale sammenkomster som hjelper studentene å bli kjent, eksempelvis organisert gjennom universitetet eller en buddy-ordning.

Når Bourdieu (1986) snakker om sikkerhet eller prestisje tilknyttet til å være del av en gruppe, kan dette delvis overføres til problemstillingen. Å tilegne seg sosial kapital i en utvekslingssituasjon er en viktig del av oppholdet. Ved først å møte mange ulike mennesker, skaper man seg gjerne en eller flere grupper man er del av. Dette kan enten være mennesker man bor med, tar samme fag som eller møter i andre sammenhenger. Gruppen (eller gruppene) man er del av blir etter hvert de man ønsker å tilbringe mest tid sammen med og får en tilhørighetsfølelse til. Det å ha en gruppe man føler seg komfortabel og sikker i, kan sies å være viktig for studentene som ellers er i et ukjent miljø. Om det er knyttet prestisje til å være medlem i en spesiell gruppe tviler jeg på, og jeg har heller ikke fått inntrykk av dette slik informantene fremstiller det. Gjennom gjensidig utveksling av vennskap, opplevelser og følelser, blir gruppen reproduisert og holder gjerne sammen under hele oppholdet og mange møtes også i ettertid.

2.4 STRUKTUR MØTER AKTØR: SAMFUNNETS DUALITET

Jeg vil i dette avsnittet forklare hvordan jeg knytter aktør (mikro) opp mot struktur (makro). Linken mellom mikro- og makronivået har blitt stadig mer omdiskutert i de senere årene i sosiologisk teori og man har prøvd å integrere perspektiver fra ytterpunktene til en mer integrert tilnærming. Problematikken rundt det å knytte disse perspektivene opp mot hverandre handler om å utvikle teoretiske konsepter som kartlegger variabler på det individuelle nivået til variabler som karakteriserer sosiale systemer og motsatt (Gerstein, i Alexander, 1987). Argumentasjonen bygger på teorier om at mikronivået er avhengig av makronivået og vice versa. Dimensjonen mellom mikro og makro, som ifølge Gerstein (i Alexander, 1987) og flere andre teoretikere i senere år (Giddens, 1984; Bourdieu, 1986; Ritzer, 2008) burde knyttes tettere opp mot hverandre, der man må se nærmere på hvordan verken mikro- eller makronivået alene kan forklare samfunnsmessige fenomener. Med dette avsnittet ønsker jeg å klargjøre viktigheten av mikro-makro integrasjon, da dette er relevant for å kunne se sammenhengene mellom individuelle valg om å reise på utveksling og strukturer på makronivå som legger til rette for dette, gjennom internasjonalisering av høyere utdanning. Jeg vil først og fremst referere til Giddens struktureringsteori (1984), men også trekke inn perspektiver fra Bourdieu (1986) og Simmel (i Gunder Hansen, 1991) for å vise til hvordan deres teorier blir relevante både i forhold til problemstillingen som utforskes på mikronivå og strukturene knyttet til internasjonalisering av høyere utdanning. Giddens (1984) kan med fordel brukes her, da han har fokus på individets handlingsmuligheter. Dette blir relevant i forhold til hvilke handlingsmuligheter studentene har under et utvekslingsopphold. Jeg vil komme tilbake til hvordan dette integreringsforsøket legges frem i forhold til Bourdieu og hans perspektiv på dualiteten mellom de ulike nivåene (Swartz, 1997).

Kjernen i Giddens struktureringsteori (1984) er forståelsen av aktør og struktur som en dualitet. Han argumenterer her for å overkomme skillet mellom subjektive/individualistiske og objektive/kollektivistiske tilnærminger. Å se samfunnet fra kun en av disse sidene vil ikke utgjøre en helhetlig forståelse (Appelrouth og Edles, 2008). Giddens definerer struktur i sosiale analyser som "(...) the structuring properties allowing the 'binding' of time-space in social systems, the properties which make it possible for discernibly similar social practices to exist

across varying spans of time and space and which lend them 'systematic' form" (Giddens, 1984: 17). Struktur refererer til regler og ressurser som individet følger og handler gjennom og derav produserer og reproduserer sosial handling. Regler blir definert som "techniques or generalizable procedures applied in the enactment/reproduction of social practices" (Giddens, 1984: 21), mens ressurser refererer til "'the capabilities of making things happen', of bringing about particular states of affairs" (Giddens, 1981: 170). Strukturer blir på denne måten reproduisert i øyeblikket individene finner mening i dem og handler i den sosiale verden. Slik ser vi en dualitet mellom individet og strukturene. Giddens hevder at individer handler målrettet og ut fra reglene og ressursene de har tilgjengelig i dagliglivet. Struktur er både begrensende og muliggjørende, da den på den ene siden setter grenser for handling og på den andre siden gir muligheter for å påvirke omgivelsene (Appelrouth and Edles, 2008). Ved å hevde at aktøren er målrettet og at de vet hva de gjør ("they know what they are doing") gjennom bruken av regler og ressurser, setter Giddens fokuset på aktøren. "Agency concerns events of which an individual is the perpetrator, in the sense that the individual could, at any phase in a given sequence of conduct, have acted differently" (Giddens, 1984: 9). Vi ser at aktøren har muligheten til å handle på bakgrunn av egne valg i forhold til hvilke ressurser som er tilgjengelig og hvilke regler som bestemmer muligheten for disse. Gunder Hansen (1991) påpeker at selv hverdagslige vekselvirkninger har en betydning for formingen av institusjonaliserende handlingsmønstre, som blir en del av samfunnets organisering:

(...) selv de mest "umiddelbare" vekselvirkninger som diskretion og intimitet utspiller sig i et komplekst rum av kredskrydsninger og sagligt institusjonaliserede handlingsmønstre, der gør av disse vekselvirkninger ikke alene ikke skal (eller kan) skabe samfundsmæssigheden ex nihilo, men også kan ses som residualstørrelser i forhold til en allerede foreliggende samfundsmæssig organisering. (...) vekselvirkning på et fundamentalt plan er circulation av identitetsudkast og konstitusjon av egenidentitet og/eller fællesidentitet gennem gensidig ageren mellom vitale subjekter, der ikke har en forhåndenværende identitet, men altid er på vej imod den

(Gunder Hansen, 1991: 204).

Simmel (i Gunder Hansen, 1991) trekker frem at det er nettopp gjennom individene et samfunn oppstår, til tross for, argumenterer Gunder Hansen (1991) at hverdagslige handlinger og interaksjon kan synes uviktig. Det er nettopp disse handlingene som skaper et samfunn. Både hos Simmel (ibid) og Giddens (1984; Appelrouth og Edles,

2008) kan vi trekke paralleller til Berger og Luckmanns perspektiver om den sosiale konstruksjonen av virkeligheten (1966). Menneskene ser, som tidligere nevnt, på samfunnet som noe utenfor seg selv, noe som ikke er skapt av menneskene, selv om det er nettopp det. Virkeligheten er sosialt konstruert, gjennom individuelle handlinger og bygger slik opp et samfunn (ibid), nettopp det samme Simmel (i Gunder Hansen, 1991) og Giddens (1984) argumenterer for.

Også Bourdieu legger frem en teoretisk tilnærming med et dialektisk forhold mellom struktur og aktør og ønsker på denne måten å integrere mikro og makro; voluntaristiske og deterministiske dimensjoner, til et konsept, heller enn to isolerte konsepter (Swartz, 1997) "He thus proposes a structural theory of practice that connects action to culture, structure and power" (Swartz, 1997: 9). Dermed blir

(...) the structure of the distribution of the different types and subtypes of capital at a given moment in time represents the immanent structure of the social world, i.e., the set of constraints, inscribed in the very reality of that world, which govern its functioning in a durable way, determining the chances of success for practice. (...) It is in fact impossible to account for the structure and functioning of the social world unless one reintroduces capital in all its forms and not solely in the one form recognized by economic theory

(Bourdieu, 1986: 1).

Sitatet ovenfor illustrerer hvordan Bourdieu (1986) knytter samfunnsstrukturer til aktøren. Det er umulig å forstå strukturer uten å ta i betraktning kapitalbegrepene og derav aktørperspektivet. Egenskapene blir i større grad et resultat av kapitaltypene, som kroppsliggjøres i den sosiale verden. Bourdieus integreringsforsøk (1986; Swartz, 1997) blir derfor annerledes fra måten Giddens (1984) gjør dette. Aktørperspektivet blir sterkere hos Giddens enn Bourdieu og blir derfor mer relevant for min studie som tar utgangspunkt i et aktørperspektiv. Ved å bruke integreringsteorier vil jeg derfor gjennom analysen kunne si noe om strukturene som er knyttet til internasjonalisering av høyere utdanning. Dette kan igjen knyttes opp mot studentenes erfaringer og vise til samspillet mellom aktør og struktur.

Studentene som reiser på utveksling gjør et aktivt valg når de bestemmer seg for å reise utenlands. Når de ankommer det nye hjemlandet handler de ut fra mulighetene som legges frem for dem der, der de må forholde seg til språk, kultur og nettverk. Målrettede handlinger finner sted ved at studentene velger hvem de ønsker å skape

nettverk med, i hvilken grad de ønsker å forbedre andre- eller tredjespråk og hvor stor kulturforståelse de ønsker å tilegne seg. Dette utarter seg forskjellig for hver student, men alle er samtidig tillagt regler og normer de må forholde seg til. I tillegg har de ulike ressurser i forhold til hvilke valg de tar. De institusjonelle rammeverkene blir et eksempel på regler studentene må følge, som også påvirker hvordan de handler. Når man er på utveksling må man følge universitets regleverk og avtaler med universiteter i andre land, skaffe seg studentbevis, betale semesteravgift og så videre. Begrensende ressurser som dårlig språk- og kulturkunnskap er noe studentene må utvikle gjennom oppholdet for slik å kunne ha et friere handlingsrom. Som Giddens sier: "(...) the only moving objects in human social relations are individual agents, who employ resources to make things happen, intentionally or otherwise" (Giddens, 1984: 181).

Giddens presenterer også begrepet om sosiale systemer som er "reproduced relations between individuals or collectivities, organized as regular social practices" (Giddens, 1984: 25). Sosiale systemer er ikke bygget opp av strukturer, men er heller strukturelle egenskaper som er produsert over tid og rom, som en ikke-intensjonell konsekvens av interaksjon (ibid). I motsetning til strukturer, som eksisterer "only in the moment of their instantiation (that is, the moment of their use or appearance in interaction) or as enabling and constraining memory traces possessed by actors, social systems stretch beyond the time and space of a given interaction" (Appelrouth og Edles, 2008: 759). Sosiale systemer eksisterer på denne måten "utenfor" den partikulære interaksjonen de skaper og er skapt av. Enhver pågående, tilbakevendende sosial relasjon konstituerer et sosialt system, eksempelvis et vennskap mellom to individer, en familie eller et universitet. Disse tilbakevendende relasjonene eksisterer mellom to eller flere nasjoner: "In other words, in "binding" time and space, social systems consist of similar practices that are repeated at different times and in different places" (ibid: 759).

Hvordan studentene handler og deltar i aktiviteter er del av et større system av relasjoner, som eksisterer langt utenfor deres virkelighetsforståelse- og konstruksjon. Ved å binde tid og rom sammen, viser Giddens (1984) til hvordan sosiale systemer består av liknende praksiser som repeteres på forskjellige tidspunkt og steder. Begrepene om tid og rom er sentrale for min problemstilling. Studentene forflytter seg til et annet sted, der også liknende praksiser og handlinger oppstår, samtidig som man konstruerer en ny virkelighet. Både ved å tillegge aktørene et målorientert

handlingsperspektiv, der de selv gjør valg, kan man se på aktørene som en del av et større sosialt system. Relasjonen mellom flere universiteter i flere ulike land er på makronivå internasjonaliseringen av høyere utdanning som er systemet studentene er en illustrasjon av. Som en virkning av globalisering og internasjonalisering, må man utvikle erfaringer på bakgrunn av internasjonale standarder og symbolverdier, noe som får mer betydning enn individet selv. I motsetning til dette må man bevare det individuelle, "det ekte" og det partikulære. Dette settes også opp mot det standardiserte, som i min oppgave vil være utdanningsinstitusjonen. Universitetene blir internasjonaliserte og derav standardiserte, mens individene (studentene) blir det partikulære. Dette illustrerer det jeg ønsker å legge frem i analysen, nemlig det individuelle og partikulære på mikronivå som blir koblet sammen med den standardiserte utdanningsinstitusjonen på makronivå.

3. INSTITUSJONELT RAMMEVERK OG INTERNASJONALISERING PÅ MAKRONIVÅ

I dette kapittelet ønsker jeg å gjøre rede for konteksten på makronivå i forhold til utvekslingstematikken og vise hvilke motiver universitetene kan sies å ha for å integrere en internasjonal dimensjon i høyere utdanning. Dette vil gi bedre forståelse av hvilket utbytte studentene får ved å reise på utveksling og samtidig vise hvordan mikro- og makronivået knyttes sammen. Det institusjonelle rammeverket som ligger til grunn for internasjonalisering av høyere utdanning vil forklare universitetenes rolle i studien. Her vil jeg presentere Knights perspektiver (1999) for å vise hvilke motiver universitetene har og presentere Kjeldstadlis perspektiver (2010) for å vise hvordan utdanning i de senere årene har blitt en del av den globale kapitalismen. Knights perspektiver (1999) og rollen universitetene har i forhold til studentene vil bli drøftet videre i kapittel 5.

Kunnskapsdepartementet legger vekt på at

(...) det er nødvendig å rette enda mer oppmerksomhet mot internasjonalisering av universiteter og høyskoler. Målet er å forsterke og videreutvikle Norge som en kunnskapsnasjon i global sammenheng, med vekt på kvalitet, attraktivitet, samarbeid og relevans for samfunns- og arbeidslivet. (...) Det er mange positive utviklingstrekk, slik som at institusjonene har profesjonalisert arbeidet med avtaler og utvekslingsordninger, mobiliteten knyttet til avtaler har økt, og det er økt strategisk oppmerksomhet også knyttet til internasjonalisering hjemme og hvordan dette henger sammen med kvalitetsutvikling og attraktivitet¹³. (...) Framtidens verdiskaping forutsetter global konkurransedyktighet. Til dette trengs relevant utdanning av høy kvalitet, og det trengs samfunnsborgere og arbeidstakere med internasjonal kunnskap og erfaring. Regjeringen foreslår derfor å gi målsettingen om økt internasjonalisering i norsk utdanning en bedre forankring i den nasjonale kunnskapspolitikken. Det betyr at internasjonalisering av utdanning ikke bare defineres som et mål i seg selv, men også som et virkemiddel til å fremme økt kvalitet og relevans i norsk utdanning. (...) Utdanning skal legge grunnlaget for at både institusjoner og mennesker kan møte utfordringer og muligheter som følger med globalisering og økt internasjonal samhandling. (...) Studentmobilitet er et viktig aspekt ved internasjonalisering av utdanning. Den samlede studentmobiliteten, både grads- og delstudenter, bør ses i sammenheng og samlet sett øke. I denne sammenhengen ønsker regjeringen å arbeide videre med en omlegging av

¹³ Stortingsmelding nr. 14 (2008-2009): 60

utdanningsstøtteordningen for både grads- og delstudenter, og som gjør det økonomisk mer attraktivt å studere ved institusjoner med høy kvalitet i utlandet¹⁴

Vi ser at fokuset på internasjonalisering på et nasjonalt nivå tillegges stadig mer oppmerksomhet, altså på et institusjonelt og statlig nivå. Det legges også vekt på attraktivitet og relevans på samfunns- og arbeidsliv, noe som kan sees som en delvis kommersialisering av høyere utdanning, der markedsorientering og internasjonal handel er delaktige. Likevel er kvalitet og samarbeid vektlagt, som på makronivå blir knyttet til samarbeidet mellom nasjoner og på mikronivå er utvekslingsstudentene.

3.1 UNIVERSITETENES ROLLE OG MOTIVER FOR INTERNASJONALISERING AV HØYERE UTDANNING

På samme måte som det er ulike måter å definere internasjonalisering, finnes det også ulike motiver til å ville integrere en internasjonal dimensjon inn i høyere utdanning (Knight, 1999). I denne delen ønsker jeg å se på ulike grunner og motiver for hvorfor universitetene ønsker dette, og dele disse inn i fire kategorier som Knight (1999) presenterer: politiske, økonomiske, akademiske og kulturelle og sosiale motiver. Jeg vil med denne tilnærmingen vise hvilken rolle universitetene på mesonivå har i internasjonaliseringsprosessen og hvordan de slik gir internasjonalisering og utveksling et institusjonelt rammeverk - altså rammer aktørene må bevege seg innad, og som er konstruert av institusjonen som er universitetet. Denne delen vil dermed klargjøre hvordan mesonivået binder sammen mikro- og makronivået.

Fra et *politisk synspunkt* er motivene for å internasjonalisere høyere utdanning relevant fra et nasjonalt perspektiv. Historisk har internasjonal utdanning blitt sett på som et fordelaktig verktøy for utenlandspolitikk, spesielt i forhold til nasjonal sikkerhet og samarbeid mellom nasjoner. Til tross for at det ikke er like viktig som tidligere, er det fremdeles en dimensjon som er viktig å ta i betraktning (Knight, 1999). I den stadig mer globaliserte verden av økonomi, teknologi og kommunikasjon, blir nasjonalstatens identitet og kultur mindre viktig enn før. Globaliseringen har blitt sett på som denasjonaliserende og vestlig påvirket av noen nasjoner, mens andre argumenterer for globalisering som en moderniseringsprosess

¹⁴ Stortingsmelding nr. 14 (2008-2009): 5, 11

som vil finne løsninger på globale problemer, som miljø, helse og kriminalitet. Knight (1999) viser videre hvordan politiske aspekter fremdeles kan være viktig i forhold til internasjonalisering:

However, if one does interpret internationalisation as a response to the denationalisation orientation of globalisation, then internationalisation can be considered and used by some countries as a way to strengthen and promote their national identity. This then becomes an important political rationale at the national level

(Knight, 1999: 18).

Samtidig blir internasjonale relasjoner og utveksling mellom land (i forhold til forskning, utdanning og kultur) brukt til å holde kommunikasjon og diplomatiske relasjoner aktive. Det synes likevel som om det er en tendens til at utdanning blir brukt som eksportprodukt, heller enn kulturelle relasjoner. Dette henger sammen med masseproduksjonen av høyere utdanning som gjør det attraktivt å eksportere utdanningsprodukter og tjenester som en stor del av utenrikspolitikken. Utdanning blir altså kommersialisert, med et skifte mot en markedsorientering, der utdanning er noe som kan kjøpes i et marked. Dette bringer oss over til neste punkt, nemlig det økonomiske motivet (Knight, 1999).

Økonomiske motiver har økende relevans for høyere utdanning, som et resultat av globaliseringen av økonomien, økende avhengighet mellom nasjoner og informasjonsrevolusjonen. Fokuset hos de fleste land ligger nå på konkurrering innad økonomi, forskning og teknologi. Effektive måter å forbedre og bli værende i konkurransens toppsjikt er ved å utvikle en kunnskapsrik og kompetanserik befolkning og investere i forskning. Begge disse strategiene involverer sektor for høyere utdanning og det blir dermed på nasjonalt, eller regionalt nivå, en tettere og tettere link mellom internasjonalisering av høyere utdanning og økonomisk og teknologisk utvikling av landet (Knight, 1999).

Ifølge Knight (1999) skjer det på det institusjonelle nivået en økende rasjonalisering av høyere utdanning og store kutt i utdanningsinstitusjonenes budsjetter, noe som fører til at institusjonene må se etter nye kilder for finansiering. Man ser da etter muligheter for å eksportere utdanningsprodukter og tjenester i det internasjonale

markedet og denne eksporten blir en viktig faktor i spørsmålet om universitetene klarer seg økonomisk. Dette har ført til en debatt om eksportering av utdanningsprodukter til internasjonale markeder gir noe tilbake til den internasjonale dimensjonen i form av læring og tjenester eller for øker budsjettet til institusjonen (Knight, 1999). Det er klart at internasjonalisering av høyere utdanning på det økonomiske plan kan gi fordeler og muligheter, men det er likevel viktig å merke seg at det gjelder “at det kan gi fordeler”, ikke nødvendigvis at det gjør det. “The more important issue is the need for an institution to be clear and explicit about its rationale for internationalisation and to ensure that the objectives, priorities and strategies are consistent with the stated rationale” (Knight, 1999: 19). Jeg vil komme tilbake til det økonomiske perspektivet i neste del, der jeg vil diskutere hvordan kunnskapssamfunnet har blitt kommersialisert og derav må sees i sammenheng med global kapitalisme.

Det akademiske motivet har en direkte link til tidlig historie og utvikling for universiteter. I flere hundre år har det vært internasjonal mobilitet hos akademikere og en internasjonal dimensjon i forskning. Samtidig er det viktig å merke seg en ny trend, eksempelvis markedstilnærmingen til høyere utdanning og hvilken vektlegging man tillegger kvalitet (Knight, 1999). Grunnlaget for internasjonalisering av høyere utdanning ligger i internasjonale akademiske standarder for læring og forskning. Internasjonale akademiske standarder har blitt ett kontroversielt tema, da det er bekymring knyttet til uniformitet og homogenitet som kan oppstå som følge av dette. “There are many complex factors at play in this debate, and it is prudent to be aware of concerns about a “cookie cutter” approach to education, yet, at the same time, try to achieve international standards of excellence in scholarship and research” (Knight, 1999: 20).

Det kulturelle og sosiale motivet for internasjonalisering av høyere utdanning synes å ha mindre viktighet og i en annen posisjon nå enn tidligere. Preservering og fremming av nasjonal kultur begynner å bli en sterk motivasjon for landene som overveier internasjonalisering som en måte å respektere kulturell diversitet og å balansere den såkalte homogeniserte effekten av globalisering. Å godta og anerkjenne kulturell og etnisk diversitet innad og mellom land blir sett på som et sterkt motiv for internasjonaliseringen av en nasjons utdanningssystem (Knight, 1999).

Relatert til det siste motivet, er behovet for økt interkulturell forståelse og kommunikasjon. Å gi studenter sterk kunnskap og evne i interkulturelle relasjoner og kommunikasjon blir av mange akademikere vurdert som et av de sterkeste motivene for å internasjonalisere lærings- og undervisningserfaringen på både bachelor- og mastergradsnivå. Det kan også argumenteres for at oppmerksomheten til interkulturelle relasjoner må starte mye tidligere enn på universitetsnivå (Knight, 1999).

Ved å redegjøre for disse ulike motivene, har jeg prøvd å klargjøre hvilken rolle universitetene har i forhold til internasjonalisering av høyere utdanning, som igjen er knyttet til min problemstilling om utvekslingsopphold. Universitetene fremmer og “reklamerer” for utvekslingsopphold for studenter, noe som vil gi dem interkulturell forståelse og internasjonal erfaring - som vi igjen ser at er et av motivene for å gjøre universitetet mer internasjonalt. Utdanning har også blitt del av et økonomisk marked, noe også utvekslingsprogrammene er en del av. Her kan vi eksempelvis se på om studentene er “*exchange student*” eller “*study abroad*”¹⁵. Vi ser her at universitetene legger føringer for hvordan internasjonaliseringen skjer - og dermed også hvordan utvekslingsopphold blir lagt frem for studentene - altså et institusjonelt rammeverk. Dette skjer gjennom ulike motiverende faktorer som jeg har redegjort for her; politiske, økonomiske, akademiske og sosiale/kulturelle. I analysen vil fokuset være på det akademiske og sosiale/kulturelle motivet som jeg da vil se i sammenheng med kulturell og sosial kapital.

3.2 KUNNSKAPSSAMFUNNET OG KOMMERSIALERING AV UTDANNING

I dette avnittet vil jeg gå inn på hvordan universitetene er en del av den globale kapitalismen; hvordan universitetene har blitt kommersialiserte og kunnskapen er en vare i et internasjonalt marked. Dette vil sammen med Knights perspektiver (1999) gi en bedre forståelse av hvilke virkninger vi ser av internasjonaliseringen av høyere

¹⁵ ”Exchange student” betyr at man bytter plass med en student i landet man utveksler til. ”Study abroad student” betyr at man ikke bytter plass med en annen student, men reiser likevel til et annet land for å studere. Studentene som reiser som ”exchange students” får som oftest friplasser og slipper å betale skolepenger, i og med at de erstatter den andre studentens plass, som da reiser til hans eller hennes hjemland og får denne plassen.

utdanning på makronivå, som påvirker utvekslingsstudentenes erfaringer gjennom oppholdet. I dagens samfunn der kunnskap er blitt svært sentralt, er det viktig å se på de økonomiske aspektene. Dette kan eksempelvis gi konsekvenser som setter fokuset på å innhente økonomisk gevinst heller enn å fokusere på utdanningskvalitet og faglige aspekter. Jeg vil først og fremst ta utgangspunkt i Knut Kjelstadli's bok *Akademisk Kapitalisme* (2010) for å belyse spørsmålet om universitetene er samfunnsuniversiteter eller om universitetene kommersielle og del av en global kunnskapsindustri.

Kjelstadli (2010) argumenterer for at universitetene som forskningsinstitusjon har bygget på en idé om at resultater og kunnskap skal være tilgjengelig for alle, for offentligheten. Som utdanningsinstitusjon har man også villet fremme noen av de samme egenskapene. Høyere utdanning blir sett på noe som både tjener samfunnet og enkeltindividet, der man skal lære å tenke kritisk og reflektere over hvor man selv står. Disse verdiene, hevder Kjelstadli (2010), er under press både i Norge og internasjonalt. Han legger frem ti tendenser han argumenterer for at man kan se i flere land med ulike tradisjoner og systemer:

- 1) masseutdanning, 2) rasjonalisering, 3) atskilling av forskning og undervisning, 4) markedsorientering i utdanning 5) kommersialisering av forskning, 6) internasjonal handel med utdanning, 7) internasjonal standardisering, 8) byråkratisering, 9) sterkere makt for ledelsen i institusjonene overfor ansatte og studenter og 10) press henimot kunnskapsbedrifter

(Kjelstadli, 2010: 11-12).

Jeg ønsker i denne delen å se nærmere på to av tendensene Kjelstadli (2010) henviser til, nummer fire og nummer seks, da jeg mener disse vil belyse aspektene om kommersialisering av utdanning og kunnskap, som henger sammen med global kapitalisme.

Tendens fire, *markedsorientering av utdanning*, kan sees som at universiteter i økende grad blir kunnskapsbedrifter, med ansvar for egen økonomi, til tross for at det er variasjoner når det gjelder finansiering. Det er store forskjeller i forhold til om det er offentlig, privat, stiftelser eller profitt/ikke-profittselskaper som står for organisering og eierskap når det gjelder ulike land. To motpoler kan sies å være Norge og USA, hvor vi i Norge har et stort sett offentlig finansiert utdanningsystem, mens det i USA varierer mellom 10 og 35 % finansiert av det offentlige (Kjelstadli, 2010). Til tross

for at privatisering kan synes identisk med markedsorientering, er dette ikke tilfellet. I Europa er det foreløpig kun Storbritannia som har tatt et steg mot markedsorientering, de andre landene er foreløpig stort sett statlig finansiert. Heller er det former for finansiering som har undergått en endring, ”henimot kvasimarkeder, som når nasjonale institusjoner konkurrerer om bevilgninger, og mot egentlige markeder, som studieavgifter og verving av studenter” (Kjeldstadli, 2010: 30). Dette gjør at institusjonene blir underfinansiert, og av løsningene blir dette enten kutting av kostnader, forenkling eksamensformer eller innhenting av ny finansiering utenfra.

Innhenting av finansiering utenfra skjer primært ved å øke studieavgiftene til innenlandsstudenter og verve utenlandsstudenter (ibid). Ved reklamering for å hente inn studenter fra andre land for å øke inntektene, ser vi sammenhengen mellom utveksling og kommersialisering av kunnskap og akademisk kapitalisme. Gjennom en kommersialisering av kunnskap, ser man at det blir et stadig økende konkurranseforhold mellom institusjoner. Her kommer også debatten om internasjonale rankinger inn, der ledelsen av universiteter ønsker å oppnå best mulig rangering, som igjen skaper en konkurranse for å få det beste internasjonalt anerkjente universitetet på toppen av rankingene (Kjeldstadli, 2010).

Internasjonal handel med utdanning kan synes både positivt og negativt. Det kan være positivt på den måten at det øker samarbeid og kommunikasjon mellom kulturer og universiteter i forskjellige land og verdensdeler, men negativt fordi det kan føre til såkalt ”*brain drain*”. Med *brain drain* menes en prosess der mennesker med høyere utdanning strømmer fra utviklingsland til rikere og mer utviklede land. Utviklingslandene mister på denne måten viktig kunnskap og den høyere utdannede delen av befolkningen som trengs for å skape utvikling og økonomisk vekst. I den voksende industrien av internasjonal handel kommer utdanning på en andreplass etter helse i forhold til hvilke tjenester som i størst grad blir utvekslet mellom land (Kjeldstadli, 2010). Denne handelen kan omfattes i flere former:

- 1) studenter drar utenlands, 2) lærere og forskere kommer til andre land, 3) at kurs blir gitt gjennom post, faks, telefon, internett og massemedia fra et land til et andre og 4) at et businessrettet universitet får en institusjon i et annet land til å være ”underentreprenør” eller sjøl starter filialer i andre land

(Kjeldstadli, 2010: 40)

Her vil jeg fokusere på den første formen, altså de positive virkningene av internasjonal handel med utdanning, da denne er nettopp det jeg ser på i min studie. Det er ingen nyhet at norske studenter reiser ut for å ta deler eller hele utdanningen sin i utlandet, og heller ikke at utenlandske studenter kommer hit. Når det gjelder utdanning i andre land, reises også spørsmålet om hvordan dette skal finansieres. I det internasjonale markedet bygges det i stor grad på betaling av utdanning og den kommersielle interessen for å verve studenter er stor. Dette reiser igjen spørsmål om utenlandske studenter i Norge også skal få gratis utdanning og om det skal være en kvote for sør-studenter (Kjeldstadli, 2010). Det er klare trekk mellom utdanning og kommersialisering på internasjonalt nivå, når det gjelder utvekslingsopphold og helgradsstudenter i andre land, både i Norge og internasjonalt, der spørsmålene om både finansiering og målsetting foreløpig er ubesvart.

Internasjonaliseringen av høyere utdanning har fått økonomiske følger som reiser spørsmål om hvilken standard man ønsker å sette for studentene, både økonomisk og politisk og hvorvidt dette skal være en del av et marked eller kun en utveksling av kunnskap, der fokuset er på selve faget. Gjennom dette kapitlet har jeg lagt frem perspektiver som gir en økt forståelse for hvilken kontekst utvekslingsstudentene befinner seg i. Dette er viktig å ta dette i betraktning for å forstå det som skjer på samfunnsnivå, opp mot hvilke erfaringer studentene har på individnivå og det er det hensikten med dette kapitlet har vært. Neste kapittel vil presentere metoden som er brukt i studien og refleksjoner i forhold til dette.

4. METODISKE TILNÆRMINGER

Dette kapittelet vil bli brukt til å reflektere over metodiske tanker, erfaringer og utfordringer knyttet til forberedelse og innsamling av data og analysen av empirien som min studie bygger på. Formålet er her å vise forholdet mellom ett forskningsdesign som er utformet før selve datainnsamlingen, der man ikke vet hva man kan forvente, og prosessen med å få tilgang til felt, utføre intervjuer og i etterkant utarbeide en analyse av de empiriske dataene. Innledningsvis vil jeg redegjøre for bruk av kvalitativ metode og argumentere for hvorfor dette er en metode som passer til forskningsprosjektet. Jeg vil videre diskutere seleksjon av informanter, tilgang til felt, tanker rundt innsamling av data og bearbeiding og tolkning av dataene i forhold til analysearbeid.

Prosjektet bygger på ti semistrukturerte kvalitative intervjuer med seks norske studenter som har vært på utveksling i ulike land og fire internasjonale studenter som på tidspunktet intervjuene ble utført var på utveksling i Bergen. Alle informantene var tilknyttet Universitetet i Bergen, med unntak av én, som var fra Norges Handelshøgskole. Alle intervjuene ble tatt opp med en digital båndopptaker og hadde en varighet på mellom 45 og 75 minutter og ble i ettertid transkribert.

4.1 VALG AV KVALITATIVE INTERVJUER SOM METODE

Det kvalitative intervjuet prøver å forstå verden fra subjektets ståsted; forstå meningen av deres erfaringer og "avsløre" deres levde verden i forhold til vitenskapelige forklaringer (Kvale og Brinkmann, 2009). Ved å bruke kvalitativ metode, vil jeg få frem *mikroperspektivet* i oppgaven, altså hva individer tenker og hvordan de gjør seg opp en mening om virkeligheten. Informasjonen jeg fikk av informantene under datainnsamlingen brukte jeg i analysen der jeg koblet dette opp mot et *makroperspektiv*, altså samfunnsstrukturene og prosessene på det internasjonale og globale nivået. Bindeleddet mellom disse to nivåene er *mesonivået*, som er institusjoner i samfunnet, i dette tilfellet universiteter og organisering av utveksling. I kvalitativ forskningsmetode blir prosesser og fenomener i verden beskrevet fremfor teoretisert, forstått fremfor forklart og sett på som konkrete

kvaliteter heller enn abstrakte kvantiteter. Det involverer å fokusere på det kulturelle, hverdagslige og situasjonelle aspektene av tenkning, læring, hva man vet og hvordan man oppfører seg og måter å forstå oss selv som personer (Kvale og Brinkmann, 2009). Dette er også en tilnærming som er relevant for min problemstilling, der jeg ønsker å undersøke hvordan studenter forstår og reflekterer over sitt utvekslingsopphold og slik konstruerer en virkelighetsforståelse.

Det metodiske forholdet til det kvalitative intervjuet i min oppgave, vil jeg betegne som noe mellom Kvale og Brinkmanns metafor om "*den reisende*" og "*minearbeideren*" (2009).

In a miner metaphor, knowledge is understood as buried metal and the interviewer is a miner who unearths the valuable metal. The knowledge is waiting in the subjects interior to be uncovered, uncontaminated by the miner (...) As an alternative, in the traveler metaphor the interviewer is a traveler on a journey to a distant country that leads to a tale to be told upon returning home

(Kvale og Brinkmann, 2009: 48)

Både den reisende og minearbeideren søker kunnskap gjennom datainnsamlingen, men på to ulike måter: enten ved å konstruere kunnskap mellom intervjuer og informant, ved å foreta en "reise" eller ved å "grave" etter kunnskap som allerede finnes. På den ene siden opplevde jeg intervjuene som en situasjon der kunnskap kunne produseres. Kunnskap blir sosialt konstruert gjennom interaksjonen mellom intervjuer og informant. Den er ikke allerede der, men aktivt konstruert gjennom spørsmål og svar. Produksjonsprosessen fortsetter også gjennom transkripsjonen og analysen. En slik tilnærming kjente jeg meg ofte igjen i intervjuene, der samtalen mellom meg og informanten gjennom ulike spørsmål og svar formet kunnskap som blir brukt i analysen. På den andre siden hadde jeg en klar oppfatning i forkant av intervjuene om hvilken kunnskap jeg trodde jeg kom til å finne, på bakgrunn av tidligere litteratur og forskning og egne erfaringer. Problemstillingen reflekterer dette, da den består av en påstand om at utvekslingsopphold gir et positivt utbytte i forhold til språk, kultur og nettverk. Dette viser hvordan jeg i intervjuene lette etter en spesifikk kunnskap som allerede var etablert, og gjennom intervjuene prøvde å "grave" disse frem.

4.2 UTVALG AV INFORMANTER OG TILGANG TIL FELT

Alle informantene som var en del av studien var studenter ved Universitetet i Bergen på det tidspunktet intervjuene ble gjennomført, seks av dem etnisk norske og fire av dem internasjonale studenter fra andre land enn Norge. Alle de norske informantene hadde vært et semester på utveksling, enten som ”*exchange-student*” eller som ”*study abroad student*”. Blant de internasjonale studentene var de fleste på utveksling et semester, mens én av dem skulle være i to semestre. Fire av informantene var menn, mens seks av informantene var kvinner.

I og med at feltet var på samme arena som jeg selv til daglig befinner meg på, hadde jeg av oppfatning at det ville være enkelt å få kontakt med informanter. Feltet var relativt åpent og den første kontakten fant sted i begynnelsen av august 2010. Jeg sendte da ut e-post til Internasjonalt Kontor ved Universitetet i Bergen og den studentdrevne Røde Kors-organisasjonen Buddy Bergen, som jobber med integrering og sosiale aktiviteter for utvekslingsstudenter. Jeg viste til prosjektet og la ved informasjonsbrev og prosjektskisse. Gjennom e-posten etterspurte jeg muligheter for å få videresendt e-posten til studenter som hadde vært på utveksling og studenter som på nåværende tidspunkt var på utveksling i Norge, i og med at disse organisasjonene hadde e-postlister og tilgang til kontakter som jeg selv ikke hadde. Dette viste seg å være en god tilnærming, da jeg fikk rask og positiv tilbakemelding både fra Internasjonalt Kontor, Buddy Bergen og studenter e-posten min ble videresendt til. Jeg fikk mange tilbakemeldinger fra studenter som ønsket å delta på intervju og valgte deretter ut ti informanter av disse. Bakgrunnene for valgene av de ulike informantene lå hovedsaklig i at de hadde vært i forskjellige land eller for de internasjonale studentene; hadde ulik nasjonalitet. Faglig bakgrunn var ikke avgjørende for hvem som ble utvalgt, men en overraskende observasjon kom i etterkant av intervjuene med de norske studentene; fem av seks norske informanter var studenter ved Samfunnsvitenskaplig Fakultet. Av de internasjonale studentene var det større bredde i fagbakgrunn. Det kan tenkes at studenter ved samfunnsvitenskaplig fakultet er samfunnsengasjerte og har større interesse enn andre fakulteter til å reise ut. I forhold til andre fagfelt er det gjerne viktig i samfunnsvitenskapen å tillegge et internasjonalt perspektiv til utdannelsen. En annen tanke er at også disse studentene har større interesse for å delta i en samfunnsfaglig studie som min. En annen tanke er at det også

kan være mer tilrettelagt for disse studentene å reise ut. Dette blir likevel bare refleksjoner som jeg ikke har undersøkt nærmere. Jeg kontaktet også Norsk Samfunnsvitenskaplig Datatjeneste i slutten av juli/begynnelsen av august og fikk i løpet av noen uker tillatelse til å gjennomføre prosjektet. Intervjuene ble gjennomført i september 2010 og november 2010.

Ved å intervjuere studenter, som var i en situasjon som jeg selv hadde vært i, var det enkelt å identifisere seg med tankene og opplevelsen informantene delte med meg. I tillegg lå måten man snakket sammen på et nivå både intervjuer og informant var komfortabel med, da informanten også hadde høyere utdanning. Dette tror jeg hjalp til med å gjøre avstanden mellom informant og intervjuer mindre, og det virket ikke som det var et stort gap mellom kunnskap som begge var i besittelse av. Dette kan ofte være et problem i andre intervjusituasjoner, og intervjueren kan virke overlegen informantene. Intervjuene ble gjennomført på seminarrommet ved universitetet stillet til disposisjon. Dette var i min oppfatning et passende sted å gjennomføre intervjuene, da både intervjuer og informant hadde tilknytning til universitetet og ville være komfortable i en slik setting.

De ti informantene som har bidratt til studien, kan deles inn i to grupper: norske studenter (som tidligere har vært på utveksling) og utenlandske studenter (som under datainnsamlingen befant seg i Norge). Alle var fulltidsstudenter på enten bachelor- eller masternivå ved Universitetet i Bergen og Norges Handelshøyskole og var mellom 21 og 32 år. Mens de norske informantene naturligvis var fra ulike steder i Norge, var de utenlandske henholdsvis fra Tyskland, USA, Polen og Italia. Jeg ønsket ikke å legge fokus på et spesifikt land eller verdensdel når jeg valgte hvilke informanter som skulle være med i studien, heller ikke hvor de hadde vært på utveksling. Jeg hadde likevel i bakhodet når informantene ble valgt ut, at de gjerne kunne ha vært på forskjellige steder eller hadde ulik nasjonalitet (gjerne ulike verdensdeler), for å få et bredere perspektiv og for å se om man så noen ulikheter i opplevelsen av å være på utveksling i og med at de kom fra forskjellige land. Alt i alt synes informantene å ha mange fellestrekk, til tross for at alle har en individuell opplevelse av det å være på utveksling. Under følger en kort oversikt over de ulike informantene, for å klargjøre nasjonalitet, alder og fagbakgrunn. Alle informantene er anonymisert og navnene under er fiktive.

- Informant 1 blir referert til som *Marthe* og er 26 år. Hun har vært i Sydney, Australia på utveksling i et semester og studerer master i samfunnsøkonomi. Hun har tidligere tatt en bachelorgrad i miljø-og ressursfag.
- Informant 2 blir referert til som *Anders* og er 22 år. Han har vært på utveksling i Shanghai, Kina i et semester, som var en del av bachelorgraden i sammenliknende politikk. Nå tar han fag i kinesisk ved UiB.
- Informant 3 blir referert til *Helene* og er 22 år. Hun har vært på utveksling i Mexico City, Mexico og studerer utviklingsstudier på bachelornivå, der hun fordypet seg i administrasjon og organisasjon. Hun var i Mexico i et semester.
- Informant 4 blir referert til som *Kathrine* og er 22 år. Hun var på utveksling et semester i Mannheim, Tyskland og studerer samfunnsøkonomi på bachelornivå.
- Informant 5 blir referert til som *Fredrik* og er 25 år. Han går på profesjonsstudiet i psykologi og var på utveksling i Sydney, Australia i et semester.
- Informant 6 blir referert til som *Kate* og er 21 år. Hun studerer samfunnsøkonomi på bachelornivå og var på utveksling i Hong Kong i et semester.
- Informant 7 blir referert til som *Mike* og er fra USA. Han er 32 år og er utvekslingsstudent i et semester ved Norges Handelshøgskole. Hans bachelor- og mastergradsstudier er gjort i Paris, hvor han utveksler fra.
- Informant 8 blir referert til som *Andrea* og kommer fra Polen. Hun studerer psykologi og er 24 år.
- Informant 9 blir referert til som *Christian* og kommer fra Tyskland. Han studerer systemdynamikk i Erasmus Mondus-programmet, som er en mastergrad knyttet til flere universiteter og land. Han går det første

semesteret ved UiB, før han skal til to eller tre andre universiteter før han er ferdig med mastergraden sin. Han er 31 år.

- Informant 10 blir referert til som *Alessandra* og kommer fra Italia. Hun er 22 år og studerer juss og skal være i Bergen i 2 semester totalt.

4.3 UTFORMING AV INTERVJUGUIDE

For meg var det naturlig å bruke kvalitativ metode i prosjektet, da jeg ville høre om erfaringene og tankene til studentene heller enn å kartlegge en stor gruppes oppfatninger. Gjennom semistrukturerte intervjuer, med en åpen og fleksibel intervjuguide¹⁶, ønsket jeg å få frem de ulike opplevelsene som ble gjort under utvekslingsoppholdet. I og med at alle informantene ville ha ulike erfaringer, både på bakgrunn av personlig bakgrunn og fag, men også siden de har vært på utveksling i ulike land, mange med svært ulik kultur, valgte jeg å bruke denne metoden, heller en mer strukturert og fastsatt intervjuguide. Ved å velge en slik tilnærming ønsket jeg å oppnå både fleksibilitet og nærhet og fordi intervjuguiden var basert på temaer fremfor spørsmål kunne også hvert intervju utvikle seg på ulik måte. De ulike intervjuene fulgte alle en rød tråd, men hadde ulike avsporinger som avdekker forskjellige ting ved de forskjellige informantenes opplevelse. Hvis noe interessant ble nevnt, var det mulig å finne ut mer om dette ved å stille informanten et oppfølgingsspørsmål, til tross for at dette ikke var satt opp som et tema i den opprinnelige intervjuguiden. Her kunne også informanten være med å bestemme mer i hvilken retning intervjuet skulle ta og ikke føle seg bundet til en struktur, som kanskje kunne være avgrensende for å hente informasjon. I slutten av hvert intervju spurte jeg også informanten om det var noe annet de ønsket å legge til, slik at det ble muligheter for egne refleksjoner og innspill (Thagaard, 1998).

Ved å gjennomføre kvalitative intervjuer kommer man ansikt til ansikt med informantene, som fører til at man kan få en dypere forståelse for erfaringene og tankene deres. I tillegg kunne jeg stille oppfølgingsspørsmål hvis noe var uklart eller dersom informantene eller jeg ønsket å utdype eller fortelle mer om noe. Ved å ha en

¹⁶ Se vedlegg 1.1 og 1.2.

slik tilnærming blir det lettere å forstå og tolke hvordan informantene tenker og hvordan deres oppfatning av virkeligheten er. Intervjuguiden ble utviklet på bakgrunn av problemstillingen og hadde fokus på de tre hoveddimensjonene *språk, kultur og nettverk*¹⁷. I og med at intervjuene foregikk både på norsk og engelsk, utviklet jeg to intervjuguider, én på norsk og én på engelsk. Intervjuguidene hadde samme utgangspunkt og oppbygning. Temaene intervjuguiden ble bygget opp rundt, startet med generell biografisk informasjon, for så å følge opp med mer spesifikke temaer knyttet opp mot problemstillingen.

4.4 BEARBEIDELSE, ANALYSE OG TOLKNING AV DATAMATERIALET

I etterkant av de første seks intervjuene med de norske studentene ble lydfilene transkribert og jeg begynte å gjøre meg opp noen tanker om hva hovedtrekkene med det foreløpige materialet var, noe som kan sees som begynnende analytiske ideer (Kvale og Brinkmann, 2009). De siste fire intervjuene ble gjennomført i slutten av høstsemesteret, i og med at disse informantene på det tidspunktet var på utveksling i Norge. Det ville vært lite fruktbart å utføre intervjuene på et tidligere tidspunkt, da de ikke ville gjort seg mange erfaringer om det å være på utveksling. Når også disse intervjuene var gjennomført og transkribert, begynte bearbeidingen og tolkningen av datamaterialet som helhet.

Problemstillingen ble definert i startfasen av prosjektet og ble ikke forandret i etterkant av intervjuene. Dette kan tyde på at jeg hadde klare tanker om hva jeg mente kom til å finne under datainnsamlingen. Likevel var det teoretiske rammeverket i endring under hele datainnsamlingsprosessen og vektleggingen av de ulike temaene forandret seg under bearbeidingsarbeidet med materialet. Gjennom det gryende arbeidet med analysen bar altså arbeidet preg av en runddans mellom teori, empiri og metode (Wadel, 1991). Til tross for at problemstillingen forble den samme, endret teoretiske perspektiver og tematikk seg.

I følge Ragin (1992) er casing det som binder teori og empiri sammen. Denne koblingen er samfunnsforskningens målsetning og hvordan denne blir sett i et nytt

¹⁷ Se vedlegg 1.1 og 1.2.

perspektiv når teori og empiri blir satt opp mot hverandre. Ragin (1994) argumenterer for at forskning bygger på en dialog mellom *ideas* (teori) og *evidence* (empiri). Teori blir et redskap for forskere for å kunne finne mening i empirien, mens man på den andre siden bruker teorien til å utvide, gjøre om på og teste teorier. Dialogen mellom teori og empiri resulterer i en presentasjon av det sosiale livet, som er formet og omformet av teorier ”presented along with the thinking that guided the construction of the representation” (Ragin, 1994: 55).

Analysis involves breaking things into parts; synthesis involves putting pieces together to make sense of them. (...) In social research, representations of social life emerge from the interplay between analytic framework (which are derived from ideas) and images (which are derived from evidence)

(Ragin, 1994: 56).

Bildene eksemplifiserer empirien, mens det analytiske rammeverket skisserer en teori om et fenomen. Slik kan vi se at teorier blir utviklet gjennom analytiske rammeverk. Ragins modell (1994) presenterer hvordan forskning genereres gjennom dialogen mellom teori og data. Det generelle, teoriene, blir eksemplifisert av empirien, det spesielle. Bilder av empirien og analytiske rammeverk knytter teori og empiri sammen og det er gjennom denne dialogen representasjoner av det sosiale livet blir formet. I analysen deler man opp datamaterialet og setter det deretter sammen igjen for å gi den mening. Studien kan altså starte med et utgangspunkt, men endre seg etter hvert som man ser datamaterialet i sammenheng. Teoriene mine om hva som skjer under et utvekslingsopphold og hvilket utbytte man får ble altså modifisert etter hvert som datamaterialet ble innsamlet og analysen ble ferdigstilt. Det er altså en dialog mellom teori og empiri, noe som reflekterer Ragins teorier (1994). Dette er gjerne noe som skjer ubevisst og som man ikke reflekterer over før på slutten av prosjektet. Jeg mener dette er det en fruktbar metodisk tilnærming, som gjør at analysen belyser datamaterialet på best mulig måte. Bearbeidningen av empiri, teori og metode er da noe som skjer gjennomgående i arbeidet med prosjektet.

Gjennom bruken av et analytisk rammeverk gransker man empirien som er samlet inn og slik kan man artikulere og utvikle teori (Ragin, 1994). De teoretiske perspektivene fungerer som et analytisk rammeverk gjennomgående i oppgaven og viser hvordan vi kan se studentenes erfaringer i sammenheng både makro- meso- og mikrostrukturer.

Jeg argumenterer slik for hvordan dette gir en bedre forståelse av utvekslingstematikken. Ved å bruke ulike nivåer i forhold til et slikt begrep, blir utvekslingsprosessene forklart og gir en økende forståelse for hva som skjer. Ved å vise til Ragins teorier (1994) har jeg her prøvd å vise den metodologiske funksjonen det analytiske rammeverket har i studien, som blir brukt opp mot ulike nivåer i analysen.

4.5 FORSKNINGSETISKE ASPEKTER

I alle forskningsprosjekter må man ta i betraktning etiske aspekter og jeg har i dette prosjektet forholdt meg til norske forskningsetiske retningslinjer. Alle informanter skal vernes i forhold til integritet og sitt private rom og ”den utforskede ikke skal kunne kjennes igjen i de tekster som offentliggjøres” (Alver & Øyen, 1997:119). Dette innebærer at informantene blir anonymisert og ikke vil være gjenkjennelige i datamaterialet. Informantene har derfor fått fiktive navn og det oppgis ikke informasjon som kan gjøre informantene direkte gjenkjennelige.

Til tross for at tematikken ikke syntes sensitiv for min egen del, kunne det være det for andre. Det var umulig å vite hvordan informantene tenkte i forkant av intervjuene, og dette måtte jeg ta hensyn til i intervjusituasjonen: ”There is always a risk that even asking someone quite innocent questions could be disturbing to that person” (Blakie, 2000: 19). I forhold til forskningsetiske spørsmål, måtte jeg tenke på hvordan situasjonen ble i eventuelle intervjuer. I og med at intervjuene hadde relativt løs struktur og ikke var standardisert, ville hvert intervju utarte seg ulikt fra et annet. Det var derfor viktig å trå forsiktig, selv om spørsmålene kunne virke trivielle og upersonlige. I dette prosjektet ble dette spesielt viktig, i og med at noen av informantene ikke var av samme nasjonalitet som meg. Når man har et kulturelt forskjellig utgangspunkt vil oppfatninger og meninger kunne bety forskjellige ting. Dette syntes ikke å være et problem under intervjuene og informantene i min oppfatning virket komfortable i intervjusituasjonen og var svært villige til å fortelle om sin situasjon, både i forhold til personlige og mindre personlige temaer.

Det er også viktig å orientere dem man skal forske på om at de er klar over hva forskningen innebærer og at dette skjer på frivillig basis (Alver og Øyen, 1997, Kvale

og Brinkmann, 2009). Informantene ble informert skriftlig om forskningsprosjektet i forkant av intervjuene og hadde også mulighet til å stille spørsmål via e-post dersom de var usikre på noe. Alle informantene signerte på et samtykkeskjema og ble informert om anonymisering og muligheten til å trekke seg både før, under og i etterkant av intervjuene.

4.6 GENERALISERING

Med kvalitative data er det ikke på samme måte mulig å generalisere de empiriske dataene som det er dersom man jobber med kvantitative data, noe metoden ofte har blitt kritisert for (Flyvbjerg, 2004; Hammersley og Atkinson, 1998; Kvale og Brinkmann, 2009). Argumentasjonen for kritikk av kvalitativ forskning bygger på at man ikke oppfyller kriteriene om et representativt utvalg, som stilles som et krav i kvantitative metoder. Spørsmålet om hvordan man kan generalisere når man har så få data er ikke ukjent (Silverman, 2006). Flyvbjerg (2004, i Silverman, 2006) argumenterer, i motsetning til et perspektiv der man søker generalisering for en hver pris, for at representasjonen av en casestudie har blitt karakterisert av flere misforståelser. For det første argumenterer han for at kvalitativ forskning gir oss en mulighet til å få et innblikk i lokale praksiser;

For researchers, the closeness of the case study to real-life situations ... is important for the development of a nuanced view of reality, including the view that human behaviour cannot be meaningfully understood as simply the rule-governed acts found at the lowest levels of the learning process, and in much theory

(Flyvbjerg, 2004: 121).

Nærheten til feltet man får gjennom kvalitativ metode, som allerede er nevnt ovenfor, er en av mine begrunnelser for å bruke denne typen metode, til tross for at det med kvalitative metoder ikke mulig å generalisere på samme måte som kvantitativ metode. Informantene i min studie er tilfeldig utvalgt på bakgrunn av informasjon sendt ut til mulige informanter. Det vil ikke være mulig å generalisere på bakgrunn av et lite utvalg, som i denne studien, men utvalget vil gi et innblikk i hvordan en gruppe med like eller liknende opplevelser og hvordan deres virkelighet konstrueres rundt dette.

Dette kan også sees i sammenheng med Kvale og Brinkmanns definisjoner (2009) av generalitet, som de skiller mellom statistisk, analytisk og naturalistisk generalisering. Her blir *statistisk generalisering* basert på et representativt utvalg fra befolkningen, der man gjennom statistiske tester kan undersøke sikkerheten i generaliseringen. *Analytisk generalisering* handler om hvorvidt utvalget kan predikere hvorvidt noe kan skje i en annen situasjon og hvorvidt funnene fra en studie kan overføres til en annen. *Naturalistisk generalisering* vil baseres på personlige erfaringer om hvordan ting er og forventningene til disse, heller enn formelle forutsigelser (ibid). I min studie hviler generaliseringen mellom analytisk og naturalistisk generalisering. Utvalget er for lite til å generalisere statistisk, men kan si noe om hvilke erfaringer utvekslingsstudenter gjør seg, som også kan være en pekepinn på hvilke tendenser man ser av at studenter utveksler til et annet land, dersom man hadde gjort en mer omfattende studie. Man kan altså se mulige effekter av utvekslingen. Dette avhenger også av nasjonale og kulturelle forhold, så det er viktig å påpeke at det ikke nødvendigvis finnes en overførbarhet i datamaterialet. Gobo (2004, i Silverman, 2006) argumenterer i tillegg for andre problemer i forholdt til generalisering, som viser til hvorfor ikke generalisering alltid er det viktigste;

Many of the statistical tests that are commonly used in quantitative research do not tell you how strong a relationship found in your sample is in the wider population. In that sense, generalization is a problem for quantitative research. Second, some phenomena are likely to be more persuasive than others. For instance, if you are interested in a native grammar, one informant will be quite adequate

(Gobo, 2004, i Silverman, 2006: 306).

4.7 RELIABILITET OG VALIDITET

Når man utfører forskningsarbeid og datainnsamling er det alltid viktig å sette seg kritisk til om validiteten og reliabiliteten er god nok. Reliabilitet handler om hvorvidt dataene er til å stole på og om resultatene kunne blitt de samme om en annen forsker hadde utført datainnsamlingen (Kvale og Brinkmann, 2009). Dette handler også om "the degree to which the findings of a study are independent of accidental circumstances of their production" (Kirk og Miller, 1986, i Silverman, 2006: 282). Ingen av informantene var bekjente eller venner av meg, noe som er viktig for å

styrke reliabiliteten. Jeg ser heller ikke et grunnlag for at tilfeldigheter spilte inn i forhold til hvilke data jeg fikk.

Det er likevel ikke bare reliabiliteten som er viktig, men også validitet. Validitet ”refers in ordinary language to the truth, the correctness, and the strength of a statement” (Kvale og Brinkmann, 2009: 246). Validitet handler om hvorvidt datamaterialet er holdbart og gyldig (ibid). Utvalget var tilfeldig der begge kjønn var representert og alderen til informantene varierte fra begynnelsen av tjueårene til begynnelsen av trettiårene, noe jeg mener forsterker validiteten ved å ha variasjon og bredde i utvalget.

5. UTVEKSLINGSOPPHOLD SOM VIRKELIGHETSKONSTRUKSJON

Jeg vil i dette kapitlet legge frem datamaterialet som belyser hvordan informantene konstruerer sin virkelighet og hverdag i utvekslingssituasjonen, altså deres livserfaringer og se dette i sammenheng med teoretiske perspektiver.

”Enhver sosial situasjon som løper over tid medfører en begynnende institusjonalisering” (Berger og Luckmann, 1966: 71). I forkant av institusjonalisering skjer det en vanedanning, som gjør det unødvendig å definere hver enkelt situasjon på nytt. Dersom man møter en person fra en annen sosial definert verden enn en selv, har situasjonen derfor ikke blitt institusjonelt definert og man må starte prosessen på nytt. Etter vanedanningen blir naturliggjort og institusjonaliseringen finner sted, synes denne institusjonaliserte verdenen som en objektiv virkelighet. Argumentet mitt for å bruke Berger og Luckmanns sosialkonstruktivistiske perspektiv, er at studentene gjennom utvekslingsoppholdet konstruerer og former sin egen virkelighet, der den nye livssituasjonen etter hvert blir objektivert. ”Selv om man kan si at mennesket har en natur, er det viktigere å si at mennesket bygger opp sin egen natur, eller ganske enkelt at mennesket skaper seg selv” (Berger og Luckmann, 1966: 66). Vi ser at til tross for at studentene kommer inn i en ”ny virkelighet”, er det de selv som konstruerer denne, i samhandling med andre mennesker med ulik historisk bakgrunn.

Hverdagslivet er delt opp i sektorer som jeg forstår av ren rutine, og andre som byr på problemer av det ene eller det andre slaget. (...) Så lenge hverdagslivets rutiner fortsetter uten avbrytelser, oppfattes de som uproblematisk. (...) Men selv hverdagslivets uproblematisk sektor forblir bare uproblematisk inntil videre, det vil si til kontinuiteten blir avbrutt av tilsynekomsten av et problem. Når dette skjer, forsøker hverdagsvirkeligheten å integrere den problematiske sektoren i det som allerede er uproblematisk. Den sunne fornufts kunnskap inneholder et utvalg av instruksjoner om hvordan dette skal gjøres

(Berger og Luckmann, 1966: 44).

Til tross for at den nye situasjonen for studentene gjør at det dukker opp problemer eller dilemmaer som man må takle, har man gjennom tidligere sosialisering og internalisering av institusjoner tilegnet seg verktøy for å håndtere dette. Å befinne seg i en annen virkelighet enn den man er vant til, gjør at man må definere nye måter å håndtere situasjoner og den nye kulturen på. Man må også skape et nytt nettverk og

kunne gjøre seg forstått på et annet språk, men likevel har man forutsetninger for dette i og med at man allerede har et utvalg av instruksjoner lagret. En overgang fra en virkelighet til en annen beskrives av Berger og Luckmann slik:

Jeg er med andre ord bevisst at verden består av et mangfold av virkeligheter. Når jeg beveger meg fra en virkelighet til en annen, opplever jeg overgangen som et slags sjokk. Dette sjokket må ses som forårsaket av den endringen i oppmerksomheten som overgangen medfører

(Berger og Luckmann, 1966: 42).

Dette kan overføres til hvordan informantene mine møter den nye virkeligheten og slik starter institusjonaliseringen og konstruksjonen av en ny virkelighet, noe jeg vil vise i det neste avsnittet. Deretter vil jeg redegjøre for tendenser som synes å være virkninger av utvekslingsoppholdet og legge frem hvordan disse bygger på de tre dimensjonene nettverk, kultur og språk.

5.1 Å BEVEGE SEG FRA EN VIRKELIGHET TIL EN ANNEN

Kate var 23 år og hadde valgt å reise på utveksling til Hong Kong i et semester. Hun beskriver møtet med en annen by og verdensdel som kontrastfylt til Bergen og Stavanger, der hun hadde bodd tidligere, samtidig som det var spennende og eksotisk. Valget falt på Hong Kong, ved å eliminere europeiske og andre vestlige land, fordi hun synes det ble for *nært*¹⁸. Å bruke en elimineringsmetode gikk igjen hos flere av informantene, for slik å bestemme seg for hvilket land de ønsket å reise til. Hong Kong var en stor by, en metropol og hadde korte distanser dersom hun ønsket å reise innad i Asia. Det første møtet med hennes nye hjemby var i en taxi midt på natten etter mange timer med fly, der hun prøvde å forklare sjåføren hvor hun skulle møte "*buddyen*" sin¹⁹, som skulle vise henne hvor hun skulle bo. Med språkproblemer,

¹⁸ Her ser vi at Kate ønsker å distansere seg fra sin egen kultur, ved å ikke befinne seg for *nært* denne. Dette kan sees i sammenheng med "den fremmede" (Simmel, 1908), der man distanserer seg fra egen kultur og heller kommer nærmere en ny kultur.

¹⁹ Buddy-ordningen er organisert av studenter ved ulike universiteter, der en student fra vertslandet er en slags fadder for utvekslingsstudenten. Opplegget er stort sett organisert rundt sosiale aktiviteter, men buddyen kan også være behjelpelig i forhold til praktiske ting som må ordnes i starten av et semester.

søvnunderskudd og et kaldere klima enn forventet, ble det en litt frustrerende situasjon. Likevel kommer hun frem dit hun skal og alt ordner seg likevel:

Kate: Ja, nå var jeg kanskje litt ute av mitt element...

Intervjuer: Ja... hva har jeg gjort nå...?

Kate: Ja, det var litt sånn... opp ned... Men så dukket han kompisen min opp og vi ble kjempegode venner og alt løste seg, og det er jo veldig mange sånne... Hvordan i alle dager skal jeg klare å forholde meg til dette, det er så fremmed for meg, også går det to og et halvt minutt også er det veldig greit...

Kates situasjon idet hun ankom Hong Kong illustrerer på flere måter hvordan studenter møter og erfarer utvekslingssituasjonen. Kulturelle og språklige forskjeller gjør at man må omstille seg fra en virkelighet man kjenner og konstruere en ny. Her skjer skiftene mellom når det går bra og når det går dårlig veldig fort; i et sekund kan alt virke meningsløst, mens i det neste går det ganske greit likevel. Kate starter her konstruksjonen av den nye virkeligheten hun må omstille seg til. Helene, som hadde vært i Mexico og Anders som hadde vært i Kina, hadde begge vært i henholdsvis Latin-Amerika og Kina tidligere og hadde klare forventninger til hva som møtte dem. De mente begge at kulturen de møtte ikke gav et stort sjokk, da de var kjent med kulturen på forhånd. De studerte fag som var relatert til hvor de reiste og hadde også mye kunnskap om dette. De hadde allerede konstruert noen forventninger om hvordan oppholdet i landet ville være.

Anders: Jeg fikk kultursjokk første gangen jeg var i Kina og det var helt forferdelig... For å si det sånn, så jeg var litt mer forberedt på det denne gangen...

I møte med universitetet følte likevel Anders at det var mye rot og han fikk en overflod av informasjon, som han mente gjerne var vanskelig å forholde seg til om man ikke hadde kjennskap til Kina fra før. Helene, som var den eneste jeg intervjuet som bodde i vertsfamilie under oppholdet, fikk god hjelp av familien til å sette seg inn i hvordan ting fungerte i Mexico og mente at opplegget fra universitetet sin side var godt lagt opp og de følte seg trygge i situasjonen. Mike fra USA som utvekslet fra et universitetet i Paris til NHH, for å oppnå en dobbel mastergrad (som var et samarbeid mellom de to universitetene) fortalte meg at hans førsteinntrykk av Norge var at det var så mange jenter med blondt hår i forskjellige nyanser. Det kan synes litt merkelig for oss, men som han sier: "It took me like a week to get used to that...". Dette viser

at det tydelig var et inntrykk han ble sittende igjen med som en kulturell forskjell fra Paris, der han hadde bodd de siste årene. Mikes observasjon illustrerer stereotypen på ”*det typiske skandinaviske utseendet*”, som er med på å konstruere hans forhold til virkeligheten som student i Norge versus Frankrike. Jeg ser for meg at førsteinntrykket man får når man ankommer sitt nye, midlertidige hjemland er med på å forme konstruksjonen av den nye virkeligheten, kombinert med forventninger man har og opplevelsene og tankene man gjør seg underveis og valgte derfor å begynne kapittelet med å vise til noen av informantenes førsteinntrykk i dette avsnittet.

5.2 KULTUR, NETTVERK OG SPRÅK

Erfaringen av å være på utveksling er preget av ulike aspekter og jeg har som nevnt valgt å fokusere på dimensjonene kultur, nettverk og språk. Disse dimensjonene påvirker hvorvidt man integreres²⁰ i det nye samfunnet man ankommer. Jeg ønsker nå å vise hvordan informantene ble integrert i mens de var på utveksling og hvordan dimensjonene påvirker hvilken virkelighet de vil befinne seg i under oppholdet på bakgrunn av dette. Da jeg spurte Mike fra USA om han følte at han var integrert i det norske samfunnet sa han:

Mike: I think we are more isolated than integrated... It's like I said, there is like a subculture of exchange students, all sitting in these bars...

Alessandra: Those are the only two people I know²¹. (...) In the beginning when I was here, I really wanted to get to know Norwegian people, but in the end you just get drawn into the Fantoft-life... Erasmus-people there... I mean, it's okay, maybe next semester...

Heller enn å føle seg integrert, mener Mike at utvekslingsstudentene er isolert fra den norske befolkningen. Dette hadde ingenting å si for trivselsnivået, han følte seg veldig komfortabel i Norge. Men han legger også vekt på at oppholdet nok hadde utartet seg veldig annerledes dersom han hadde bodd i et kollektiv med kun norske enn i med

²⁰ Integrert blir brukt som å få et bredt nettverk av relasjoner med andre studenter/mennesker som kommer fra det landet man utveksler til, heller enn å befinne seg i et miljø med andre utvekslingsstudenter. Man utvikler også en dypere forståelse for kulturen i landet, i tillegg til å lære seg språket godt og bli ”godtatt” av miljøet man befinner seg i.

²¹ Her refererer Alessandra til de to norske hun kjenner; buddyen sin, som hun har litt kontakt med (men ikke kommer helt overens med) og en norsk jente hun har møtt via studiet, som har studert i Italia og snakker italiensk, derav har de et fellesgrunnlag til å bli bedre kjent.

andre internasjonale studenter i studentboligen på Hatleberg. Opplevelsen av å befinne seg i et internasjonalt og bredt kulturelt nettverk går igjen i alle intervjuene, der det kommer frem at dette er en entydig positiv opplevelse. Alessandra fra Italia mente hun ikke ville vært like sosial dersom hun hadde bodd i et kollektiv med et fåtall andre studenter, i forhold til å bo på Fantoft, der det sosiale stod høyt og man omgikk mange mennesker hele tiden. Det gikk alltid an å banke på døren til noen for å slå av en prat eller finne på noe. Hun viser også til hvor lett det er å bli dratt inn i det internasjonale miljøet på Fantoft, til tross for at man hadde intensjoner om å bli kjent med flere norske i starten av semesteret. En del av utvekslingsopplevelsen for henne var nettopp det å befinne seg i et internasjonalt miljø. Hun legger altså vekt på at dette var noe hun ønsket ved å reise på utveksling.

Alessandra: It's like living there in Fantoft, you're really just in a big bubble, with lots of stuff inside, but not much Norwegian stuff inside. (...) It was the international aspect that I wanted to see, so it's perfect for me...

Slik Alessandra beskriver livet på Fantoft, illustrerer godt hvordan utvekslingsstudentene lever integrert i et multikulturelt nettverk, som flere ganger synes å være separert fra det norske. Å bli kjent med andre utvekslingsstudenter krever ikke mye av en selv, man skaper seg et nettverk uten å gjøre noe aktivt på samme måte som man måtte gjort for å bli kjent med norske.

Kate som reiste til Hong Kong, følte hun hadde lite fellesgrunnlag for å bli kjent med asiater og man måtte jobbe mye for å komme innpå dem. Slik ser vi hvordan kultur spiller inn i forhold til hvem man blir kjent med. Da var det lettere å bli kjent med andre utvekslingsstudenter, som hadde like interesser og tanker om utvekslingsoppholdet:

Kate: Du må jobbe veldig mye med det.. også er det og på en måte at interessene stemmer ikke helt.. altså, for oss, så var skolen, altså, for all del viktig, men ikke kjempe.. altså, du er i Hong Kong for første gang i ditt liv og du skal være her i fem måneder, det er så mye å se og gjøre og reise og oppleve..

Gjennom å ha lite fellesgrunnlag å bli kjent gjennom blir det slik lettere å ta kontakt med og bli kjent med andre utvekslingsstudenter. Her ser vi at både nettverks, språk- og kulturdimensjonen påvirker hvordan virkeligheten skapes for utvekslingsstudentene. Dersom Kate hadde blitt kjent med mange asiater under

oppholdet sitt, ville utbyttet og kunnskapen hun tilegnet i tidsperioden utviklet seg annerledes.

Boligvalg for semesteret har mye å si for hvilke relasjoner man skaper gjennom månedene man er på utveksling. Mange velger å bo i studentbolig, samtidig som det er vanskelig å komme inn i et marked der man får bo med andre studenter fra landet man utveksler til. Derav blir man fort kjent med andre utvekslingsstudenter og skaper seg slik et nettverk bestående av mange ulike kulturer. Kate uttrykker også at hun hadde lite fellesgrunnlag å møte studenter fra Hong Kong og skape seg nettverk her. Til tross for at hun bodde i en blokk der det var flest fra Hong Kong, var det utvekslingsstudentene hun ble kjent med. Flere av informantene uttrykker også at det er vanskelig å komme inn en gruppe venner som er fra det landet de befinner seg i, dette kan være fordi de allerede har skapt sitt nettverk. Det er lettere å bli kjent med andre utvekslingsstudenter, fordi man har samme tanker om hvordan semesteret skal være, men kultur spiller også en rolle, slik som Kate beskriver. Også Anders som var i Kina opplevde dette. Han hadde imidlertid vært i Kina før, både som student ved et sommerprogram gjennom Universitetet i Bergen, men også på ferie. I forkant av oppholdet visste han slik mer om kulturen og hadde også et nettverk fra før. Likevel var det noen grenser for hvor tett han kom inn på kulturen, noe jeg kommer tilbake til i avsnittet om distinksjoner.

Språk synes også å være en variabel som påvirker hvem man blir kjent med. De fleste jeg intervjuet kunne bruke engelsk for å gjøre seg forstått, til tross for at dette ikke var språket man snakket i dette landet. Helene, som tok språkkurs mens hun var i Mexico, fortalte at det var flere utvekslingsstudenter på spanskfagene og man ble derav kjent med disse, heller enn meksikanere. Dette er en motsetning til hva man kunne tenke seg i forhold til å lære språket som blir snakket i vertslandet. Dersom man deltar på språkkurs i regi av universitetet blir man kjent med flere utvekslingsstudenter, da disse også naturlig nok deltar på det samme kurset. Å ta språkkurs blir ikke en integreringsfaktor, men heller det motsatte. Man skaper et nettverk når man deltar på kurset og blir gjerne værende i dette. Også Anders legger vekt på dette. Studentene jeg intervjuet som var på utveksling i Norge, legger vekt på at det er lett å bruke engelsk her, i og med at de fleste i Norge snakker godt engelsk, og dette gjorde at det å lære seg norsk ikke ble en nødvendighet. Kate som lærte noen fraser på kinesisk legger likevel vekt på at man fikk positiv respons dersom man kunne litt av

vertslandets språk. Dette synes likevel ikke å være en faktor som integrerer studentene med vertslandets studenter og befolkning generelt.

Hvilket nettverk man skaper i starten av oppholdet synes å være den største faktoren for hvordan man integreres, i tillegg til universitetenes opplegg for studentene når de ankommer. Her blir det skapt et skille mellom utvekslingsstudenter og andre studenter. Med bakgrunn i hvilket nettverk man får i denne startfasen, vil man skape et grunnlag for hvor dyp forståelse man får for en annen kultur. I tillegg blir det mindre nødvendig for studentene å lære seg et nytt språk, med unntak av hverdagsfraser. I og med at det sosiale blir vektlagt, synes det at det er det sosiale språket som forbedres mest fremfor det akademiske språket. Her er det likevel et mangfold av erfaringer som viser forskjeller mellom informantene, noe jeg vil komme tilbake til i kapittel 6.

Anders viser også at Kina står i en særposisjon, der man ikke kommer tett innpå den kinesiske kulturen på så kort tid, men at det heller ikke er mange utenlandske mennesker der. Dette til tross for at Kina ønsker å fremstå som et internasjonalt land. Likevel mener han at man oppnår å kunne noe om et land ikke så mange andre har kunnskap om:

Anders: Jeg leste om at Shanghai hadde et ønske om å bli en internasjonal by og da må man ha så og så mange som ikke hadde kinesisk bakgrunn, men de var ikke i nærheten en gang altså... Du ser utlendinger der, men likevel så var det veldig, veldig lite... Så derfor får de ikke hele den... Du har ikke en forankring i noe internasjonal kultur der, og du klarer heller ikke å få noe forankring i den kinesiske kulturen på et semester eller et og et halvt år... Så det er litt sånn vanskelig... Men du har vært en periode i et land der ikke så veldig mange andre har vært og du kan litt av et språk som ikke så mange andre utlendinger kan, så der får du en liten tilhørighet til landet...

Marthe som var i Sydney kjente veldig på at hun stiftet flest bekjenskaper og vennskap med andre internasjonale studenter, men der også det australske var en del av denne nettverksskapingen. Dette er et godt eksempel på hvilke nettverk utvekslingsstudentene tar del i, der en både er delaktig i det transnasjonale, samtidig som den nasjonale dimensjonen spiller inn.

Marthe: På universitetet så føler jeg det nesten er flere asiatiske enn det er australske... Sånn at det ble bare, innstilt på at okay, i Australia blir man kjent med folk fra hele verden, men det er helt greit, det er gøy, det er en del av opplevelsen...

Intervjuer: Følte du liksom at du ble integrert i det australske samfunnet?

Marthe: Ja, altså... Det er liksom det jeg sier, det er så internasjonalt...

Intervjuer: Så det blir på en måte... integrert i et internasjonalt miljø?

Marthe: Ja... Der australsk er en del av det...

5.3 AKTIVE VALG AVGJØR

Valgene studentene aktivt tar gjennom utvekslingsoppholdet er med på å forme deres konstruksjon av virkeligheten – ved å utvikle nettverk, forståelse av kultur og språk. Flere av informantene viser hvordan de intensjonelt ønsket å bli bedre kjent med befolkningen i landet de besøkte og ikke kun andre utvekslingsstudenter. De handlet på bakgrunn av disse valgene de hadde tatt i forkant av oppholdet og hadde en målsetning med denne måten å tilnærme seg den nye virkeligheten.

Å handle intensjonelt blir definert av Giddens som

an act which its perpetrator knows, or believes, will have a particular quality or outcome and where such knowledge is utilized by the author of the act to achieve this quality or outcome. (...) a seemingly trivial act may trigger events far removed from it in time and space, not whether or not those consequences were intended by the perpetrator of the original act

(Giddens, 1984: 10-11).

En kan si at studentene som ønsker i større grad å bli integrert i det nye samfunnet handler intensjonelt med et mål om å integreres bedre. Noe trivielt som Anders' eksempel viser til – det å melde seg inn i et treningssenter eller i Helenes eksempel – gå på gitarkurs, kan utgjøre store forandringer i livssituasjonen til individet.

Intervjuer: Ja.. så du.. ble du kjent med kinesere eller ble du kjent med andre utvekslingsstudenter?

Anders: Jeg tror like mange kinesere som utvekslingsstudenter... Jeg tok jo tre klasser og alle de ble undervist på engelsk... Men den ene klassen, der var jeg kjempeheldig, der var jeg den eneste utlendingen, så var det 80 kinesere... Så da ble jeg kjent med mange der... Så hadde jeg noen bekjenskaper fra forrige gang, som jeg tok opp kontakten med... Også gikk jeg på et lokalt treningssenter, så der var det masse kinesere som jeg kunne bli kjent med der...

Helene: Det var jo litt det også, jeg kom ikke i en gruppe... Sånn som disse franskmennene... men det er veldig lett... Men jeg kunne godt bare holdt meg i den gruppen også... Men jeg tok... Så tok jeg gitartimer for eksempel, og der ble jeg kjent med meksikanere da...

Sitatene til Anders og Helene viser tydelig hvilke valg de tar i forhold til hvordan de ønsker å skape et nettverk som ikke kun består av utvekslingsstudenter. Disse to informantene var av de norske de eneste jeg oppfattet som hadde et stort nettverk også utenfor utvekslingskulturen. Andrea viser et viktig poeng her; at man må ta de mulighetene man får, dersom man virkelig vil bli kjent med noen i landet man besøker. I tillegg mener hun det er viktig å legge stereotypene til side for å være åpen for å bli kjent med den etniske befolkningen:

Andrea: So, I have opportunities, and I think I use them... Because a lot of international people have some stereotypes and they avoid Norwegians, but I try not to to, if I have an opportunity, I take it...

5.4 DISTINKSJONER: "OSS" OG "DE ANDRE"

Den andre tendensen jeg ser gå igjen i datamaterialet er at det er knyttet opp visse følelser til å være skilt fra den etniske befolkningen i landet man oppholder seg i og de andre studentene på universitetet. Denne tendensen vil jeg se i sammenheng med Simmels teorier om "*den fremmede*" (1908) og Suids teorier (1979) om å ha en følelse av å være to distinkte grupper; "oss" og "de andre"²². Said (1979) vektlegger at skillene som blir skapt mellom "oss" og "de andre" er en sosial konstruksjon, på lik linje med hvordan Berger og Luckmann (1966) fremstiller virkeligheten²³. Noe som synes et geografisk eller kulturelt område er sosialt konstruert. Informantenes tanker om "oss" og "de andre" er altså noe sosialt konstruert.

²² I Suids analyse (1978) presenteres en deling av verden i "vestlige" og "orientale", eller mer spesifikt "oss" europeere og "dere" ikke-europeere. Her blir konstruksjonen av "orienten" og "vesten" noe som skaper et bilde på kontrastene mellom disse gruppene, der "vesten" blir dominerende og skaper et skille, der "den andre" blir fremstilt som noe "vesten" dominerer og er overlegen.

²³ "I have begun with the assumption that the Orient is not an inert fact of nature. It is not merely *there*, just as the Occident itself is not just *there* either. (...) - such locales, regions, geographical sectors as 'the Orient' and 'Occident' are man made. Therefore as much as the West itself, the Orient is an idea that has a history and tradition of thought, imagery, and vocabulary that have given it reality and presence in and for the West" (Said, 1979: 4-5).

”Den fremmede” har for Simmel (1908) basis i forholdet mellom det som er nært og det som er fjernt. Dette blir spesielt tydelig for studentene som utvekslet til asiatiske land, der det var store kulturelle forskjeller, som gjorde det vanskelig å få innpass.

Anders: Jeg synes de har et veldig problematisk forhold med bakgrunnen sin... Hvis du ser på for eksempel imperialismen og... De prøver å holde seg litt skilt med utlendinger da... Men i forhold til klassen, så er det kanskje at de ikke vil si så mange kritiske ting som vi kan høre... Jeg har inntrykk av at de er veldig kritisk til seg selv da, på universitetene... Eh... Men ellers så... Så, jeg vet ikke... Tror kanskje de har en tankegang om at det er noen ganger veldig vanskelig for oss å forstå hele samfunnet deres... Og det er det sikkert også, men så vil de liksom ikke gi deg sjansen til å forstå det og, men så er det jo... Mange som har lyst å prøve på det også, så er det bare å ta det derfra...

Intervjuer: Jeg har aldri vært i Kina, så jeg vet veldig lite om Kina... Hvordan er det å bo der?

Anders: Eh... Det er delt da... Hvis du er kineser og studerer der, så bor du i de dormitoriene som de har for kinesiske studenter...

Intervjuer: På campus?

Anders: På campus og rundt campus, det er et kjempestort område... Men de bor kjempebillig, de bor for 100 kroner måneden, men de bor veldig dårlig... Så hvis du er utlending, så kan du velge mellom, i utgangspunktet så kan du velge mellom to sånne internasjonale dormitorier på skolen der... Men det... Jeg hadde hørt at de var dyre og dårlige, for da leste jeg disse studentrapportene som UiB hadde... Så jeg leide privat... Fant det på Craigs List, den siden der... Det gjorde alle de norske fra UiB som var der i hvert fall, men det er veldig mange som også er på disse dormitoriene der de bor... Og de er kjempenært skolen, men jeg var heldig å finne en leilighet nært skolen også...

Intervjuer: Det blir jo veldig separasjon av de utenlandske og kineserne da...

Anders: Ja, det er det når det gjelder å bo... Så er det... Kjempestor forskjellsbehandling...

Her viser dataene fra intervjuet med Anders, som utvekslet til Kina, at det er kulturelle forskjeller mellom landene som gjør at man føler seg utenfor eller annerledes. Han er fysisk nær kulturen og landet, men samtidig sosialt fjern. Her nevner han både at kinesernes historie og bakgrunn kan gjøre at de ønsker å holde seg mer for seg selv og ikke inkludere utvekslingsstudenter og andre utlendinger, mens det også er universitetet som setter noen grenser for hvorvidt man kan integreres i samfunnet. Her går det et klart skille mellom kinesere og utvekslingsstudenter, der boliger er separat for disse to gruppene. Anders valgte å bo privat, noe som reflekterer

hans valg om å ikke kun bli integrert i en utvekslingskultur (noe som ville vært mer sannsynlig dersom han hadde bodd på universitetenes boliger, med kun utvekslingsstudenter).

Kate: Det var veldig fascinerende å ikke være majoriteten for en stund. (...) Det har jo aldri vært noen ting sånn... Jeg vil jo ikke kalle det rasisme, men litt den der... Forskjellsbehandling, veldig tydelig at dette er deres land og jeg ser ikke ut som dere, så det kan ikke bli mitt land på en måte...

Intervjuer: Litt deling på en måte...

Kate: Ja, litt oss og dere... Ehm... Så bare det å være litt på den siden, det var jo bare kjempefascinerende... Det var kjempesunt for meg tror jeg, som alltid har vært majoriteten og få følt litt på hvordan det er å ikke alltid... Gli inn... Så det var kjekt. (...) Men det var en sånn... For de hadde... For det var jo sikkert 17 etasjer i hvert bygg... Og i hver etasje så var det en sånn stor, liksom tavle som folk skrev på... Ting som skulle skje og ting de gjerne skulle ha gjort og sånne ting... Etter fire måneder så var de vennene mine litt lei av at alt som var gøy stod på kinesisk og alt som var dritt stod på engelsk... Det var veldig sånn... Ehm... Nå skulle de på karaoke eller nå skulle de på tur eller nå skulle de på ball eller nå skulle de ut og spise... Det var alt på kinesisk... Det var veldig den der... Du må vaske opp, du må rydde...

Kates intervju viser klart at også hun føler at det er skiller mellom henne selv og de andre utvekslingsstudentene og de som var fra Hong Kong. Dette blir godt illustrert ved eksempelet hennes med tavlen som man hadde i hver etasje for å skrive beskjeder. På samme måte som Mike føler hun at utvekslingsstudentene lever isolert eller er separert fra de andre studentene. Språket ligger til grunn i Kates situasjon for at utvekslingsstudentene ikke forstår beskjedene, med mindre det gjaldt vasking eller andre ting som var kjedelige. Her går det et klart skille, der man føler seg som en gruppe, som er atskilt fra en annen en. At man ikke har innpass i kulturen, spiller også en rolle, der man som utlending ikke får lov til å komme helt innpå kulturen. På den andre siden nevner Kate at hun har hatt godt av å ikke være majoriteten en stund og har derav kunnet sett sin egen kultur utenfra. På bakgrunn av at man kan distingvere seg selv fra en annen gruppe i samfunnet, samtidig som en føler seg trygg og hjemme her, kan vi se utvekslingsstudentene som ”den fremmede”, som både er nær og fjern på samme tid.

Marthe: Det er litt sånn at man kommer dit også, i hvert fall jeg var litt... Kan det være så enkelt å bo i et annet land? Fordi du gjør omtrent det samme som du gjør hjemme... Landet... Kulturen... De er bare litt mer direkte og litt mer utadvendte... Og litt hyggeligere...

Her ser vi at også Marthe, idet hun ankommer Australia, skaper et slags bilde på hvordan "de andre" er i forhold til sin egen nasjonalitet. Det trenger ikke nødvendigvis være et negativt begrep, slik vi ser av Marthes tanker om forskjellene når to kulturer møtes.

På samme tid som en kultur blir tilført noe nytt, blir også deres egen kultur og bakgrunn husket på. Slik ser vi at utveksling skaper *innovasjon* og *ny kunnskap*. Studentene får nye erfaringer, får kulturkunnskaper og et internasjonalt kontaktnettverk. Om dette er av midlertidig karakter (på samme måte som studentene er midlertidig fremmede) har jeg ikke fokusert på, men gjennom intervjuene med de norske studentene var det klart at opplevelsen av oppholdet satt igjen i etterkant. Jeg vil diskutere hvilken kunnskap studentene tilegner seg videre i kapittel 6. Dette kan også sees i sammenheng med å befinne seg i et nettverk som i stor grad består av internasjonale studenter. Man kan si at man blir fjern og nær fra samfunnet man er i på samme tid, i tillegg til å være fjern sin egen kultur og hjemland og nær en ny kultur. På den andre siden blir man også fjern fra det nye samfunnet, fordi man ikke er kjent med det og nær sitt eget land og samfunn, til tross for at det geografisk befinner seg langt vekke. Dette blir en slags dualitet i måten "den fremmede" fungerer på.

Derav ser vi at det befinner seg skiller eller distinksjoner mellom utvekslingsstudenter og andre studenter. Dette trenger ikke nødvendigvis å bety at gruppene er motstandere eller kjemper mot hverandre, men de har kulturelle forskjeller som betoner seg ulikt. Deres erfaringer av virkeligheten er ulik og derfor føler informantene et skille mellom "oss" og "den andre".

5.5 ET STED MELLOM HJEMME OG BORTE: Å DEFINERE HVA SOM EGENTLIG FØLES SOM "HJEMME"

Kate: Jeg husker jeg var ute og reiste i februar, da var jeg en uke hvor jeg først var i Kina også i Kambodsja... Og når jeg satt på flyet hjem til Hong Kong, så var det sånn... Nå skal det bli godt å komme hjem til Hong Kong... Og da var det liksom hjem til Hong Kong... Jeg tok meg i at det var litt rart å tenke det at det var hjem til Hong Kong, men at det veldig tydelig var hjem til Hong Kong...

Den siste tendensen som går igjen hos informantene er at deres definisjoner av hva som er "hjemme" ikke nødvendigvis er hjemlandet eller byen de kommer fra. De synes å tilpasse seg nye miljøer relativt fort, etter inntrykkene etter de første dagene har lagt seg. Sitatet fra intervjuet med Kate illustrerer at når hun har vært på reise og skulle tilbake til Hong Kong og studiene, skulle hun hjem til Hong Kong, ikke Norge. Dette tar hun seg i å tenke at er litt merkelig, men forandrer likevel ikke tankegangen om at Hong Kong er hjemme nå. Til tross for at det er en midlertidig tilværelse som student i Hong Kong, er det dette hun da definerer som hjemme.

Alessandra: In the beginning I'm a little bit uncomfortable and miss home, but once I'd settled it's like I could stay here forever, I really could stay here a long time... Now my home is here, I feel like home here... Maybe because it's because of my citizenship, I don't feel Italian, I want to escape, and I really want to go around... My home is where I am, it's not fixed on a place, and I'm not so patriotic or... I felt at home in Turin, I feel at home where my parents live, I feel at home here... But one thing is that I have to keep the worlds separated... The things that are happening in Turin are happening there and the things here are here...

Her viser Alessandra til hvordan begrepet om hva som føles som hjemme er et fleksibelt begrep for henne. Etter å ha tilpasset seg stedet hun bor på et tidspunkt og kommet over kneiken der man har hjemlengsel, føler hun seg hjemme, uansett hvilket sted det er. Det er ikke et sted, en by eller et land som er hjemme for henne, det er hvor hun er akkurat nå. Hun legger også vekt på at de to verdenene ikke kan blandes sammen og gir senere i intervjuet eksempler på hvilke følelser som oppstod når hun skulle få besøk av noen hjemmefra. Det var tydelig for henne at disse to verdenene ikke passet inn på samme sted, noe som er paradoksalt i og med at hun lever i et miljø der ulike verdener og kulturer er blandet sammen. Også Christian fra Tyskland definerer det å bo i forskjellige land på denne måten:

Christian: You are living between two worlds... You are living at two places at the same time, you have your friends²⁴, that are developing and experiencing the day, the light does not stop when you are leaving... And you get to know people here and you are constructing your own world, your contacts and so on... And then you go home, and some people resocialize with their friends, that's why they feel at home... My problem is that I always go to another place, so I experience that I have friends everywhere in the world, and I know that if I have a problem, they will help me, but I don't know that much of them anymore... And that's why I think I don't feel at home anymore, I don't have a basis, I have to restart it again...

Christian som har beveget seg over mange landegrenser, både i sammenheng med studier og jobb de siste årene, har store problemer med å definere hva som føles som hjemme. Han lager nye virkeligheter for seg selv for hvert sted han drar, men vet at dette er midlertidig og føler seg derav som en *midlertidig fremmed* eller som en *midlertidig nær*. Han føler seg ikke hjemme, selv om han trives og er komfortabel der han er i øyeblikket. Heller ikke han føler en sterk tilhørighetsfølelse til Tyskland som er hjemlandet sitt, til tross for at han sier at han føler seg hjemme når han er på rommet sitt i leiligheten i Tyskland. Likevel har han minner og suvenirer fra stedene han har vært der, noe som minner han på at han er for rastløs til å bli værende lenge. Han klarer dermed ikke å besvare spørsmålet om hvor hjemme er hos han, men det kan virke som han ønsker å finne en base i hjemlandet i fremtiden:

Christian: And I want to answer, where do you live? But I can't answer, I don't have a home, I'm moving every half year... And that's why I really look forward to going home in some way...

Også Fredrik og Helene viser til at de følte seg hjemme der de var på utveksling (henholdsvis Sydney og Mexico City):

Fredrik: Jeg følte meg egentlig ganske husvarm i Sydney... Jeg følte og at jeg levde som en Sydney-boer... Jeg hadde mine faste rutiner og gjøremål, jeg hadde skole, jeg gikk på kafé og var liksom på de lokale pubene og spillebulene og... Jeg var liksom... I parken med hunden som jeg luftet... Jeg var på løpetur, jeg oppførte meg litt som den gjengse Sydney-beboer tror jeg... Så jeg følte meg veldig sånn tilpass da... Og til rette...

Intervjuer: Mm... Følte du deg hjemme når du var der eller? Du sa jo at du følte at det var litt midlertidig, men vil du si at du følte deg hjemme, for eksempel i den vertsfamilien da?

²⁴ Her refererer Christian til vennene han har hjemme i Tyskland.

Helene: Ja, det vil jeg si... Jeg følte meg egentlig... Jeg følte meg hjemme i huset, jeg følte meg hjemme på universitetet... Og jeg følte at det var ønsket at jeg var der... Og jeg følte for så vidt, det er litt merkelig egentlig, jeg følte meg litt hjemme i Mexico City og, selv om det er en så vannvittig stor by da... At det ble liksom min by da...

Intervjuer: Ja, litt sånn personlig selv om den er så stor at det nesten ikke går an å gjøre det personlig...

Helene: Ja, også har jeg jo blitt litt sånn, at under fotball-VM, så heiet jeg jo på Mexico... Ehm... Og jeg har blitt mye mer interessert i det som angår Mexico, jeg føler at det angår meg og...

Det skapes altså en slags tilhørighetsfølelse til landet eller byen man er i og som Helene uttalte også Kate at hun følte at Hong Kong var "hennes by". Dette kan både synes naturlig og paradoksalt på samme tid. På den ene siden er det naturlig å få en tilhørighetsfølelse til et sted når man oppholder seg der over flere måneder, såfremt at man trives, noe alle informantene uttrykker. Utvekslingsoppholdet er for dem en positiv opplevelse. På den andre siden kan det spesielt for informantene som har oppholdt seg i en storby, som Hong Kong, Sydney og Mexico City, synes paradoksalt at man får en tilhørighetsfølelse til en by som er såpass stor og preget av globaliseringen. Heller enn å føle seg fremmed for byen, utvikler de sin identitet i samspill med den. Gjennom oppholdet uttrykker flere at de har utviklet seg på personlig plan, heller enn å miste sin individualitet. Vi kan derfor si at "hjem" synes å være et flytende sted, der det synes at individene er tilpasningsdyktige og derav konstruerer et nytt begrep om hva som er "hjemme".

Jonsson (2003) uttrykker også at studenter som studerer utenlands utvikler et annet begrep av "hjemme". Her viser Jonsson (2003) til at hjemme er et fleksibelt begrep, som både kan vise til stedet man vokste opp, byen man studerer i, hjemlandet og landet/byen man utveksler til. Begrepet om "hjemme" forandrer seg i forhold til hvor man befinner seg og hvilke referanser man bruker i forhold til dette. For noen utvikler dette seg til en følelse av "hjemløshet", der man ikke vet helt hvor man hører hjemme. For noen er også hjemlandet mindre betydningsfullt (ibid), noe som kan synes å være en virkning av høy grad av mobilitet. På same måte som Jonsson (2003) har jeg også funnet at "hjemme" defineres ulikt av informantene, men at det for mange er et komplekst begrep å definere og som i stor grad defineres ut fra hvor man befinner seg og i hvilken livssituasjon man er i. "Hjemme" er derav et begrep som kommer og går

(ibid). En del av informantene kan slik sies å ha en *mobilitetsidentitet*, som er bygger på bevegelighet over landegrensener (Jonsson, 2003). ”De ulike former av gränsöverskridande mobilitet som diskuterats i avhandlingen kan leda till att människor utvecklar identiteter som är kopplade till något annat geografiskt område än hemorten och hemlandet” (ibid: 184). Vi ser altså at på bakgrunn av utvekslingsopphold og internasjonalisering utvikler studentene en identitet, som ikke lenger er knyttet til nasjonalstatlige dimensjoner, men heller transnasjonale dimensjoner, noe jeg har vist til gjennom dette avsnittet av analysen.

Ved å se på hvordan studentene definerer ”hjemme” ser vi at de gjennom kulturell, sosial og språklig erfaring tilegner seg en mer internasjonal identitet. I løpet av utvekslingsoppholdet får studentene kunnskap om det å bo i et annet land og skape nettverk på tvers av nasjoner. Ved en mer fleksibel tilnærming til hva som er hjemme kan det sies at utbyttet vil være å både tilegne seg kulturell, språklig og sosial kunnskap om ulike land, samtidig som de får en tilpasningsdyktighet andre studenter gjerne ikke har.

5.6 OPPSUMMERING

Ved å legge frem empirien har jeg i dette kapittelet ønsket å vise, gjennom ulike tendenser, hvordan informantene skaper sin egen virkelighet, objektiviserer seg fra denne og derav ser på den som ikke-menneskeskapt. Med utgangspunkt i en forandring i virkeligheten man befinner seg i, må man forholde seg til en annen virkelighet; en ny kultur, et nytt nettverk og et nytt språk. Disse ulike dimensjonene benytter jeg for å kunne belyse hvilket utbytte man får av utvekslingsoppholdet.

Den første jeg har sett på er hvordan studentenes møte med det nye hjemlandet sitt hadde innvirkninger på hvordan virkelighetskonstruksjonen skjedde. Her ser vi at møtet med en annen virkelighet legger et grunnlag for hvordan man oppfatter stedet man befinner seg på. Hvilke erfaringer og tanker man gjør seg gjennom førsteinntrykket baserer seg på møtet med kulturen, hvem man blir kjent med de første dagene og ukene og hvordan man klarer å tilpasse seg de språklige utfordringene. De fleste informantene ble gjennom dette møtet presentert for andre utvekslingsstudenter og ble derfor ofte integrert i et nettverk og miljø som består av

flere utvekslingsstudenter enn studenter fra vertslandet. Likevel er det noen av informantene som skiller seg ut, som gjør aktive valg for å integreres mer i landet og kulturen de på tidspunktet var geografisk nær.

Det første møtet med landet legger altså grunnlaget for hvordan oppholdet videre skal utvikle seg. Med bakgrunn i dette har jeg vist hvordan studentene integreres i forskjellige nettverk og tilegner seg kunnskap om flere land og kulturer, der språket også påvirker hvem man blir kjent med og hvordan dette skjer. Informantene uttrykker likevel at dette er en utelukkende positiv opplevelse å bli kjent med andre utvekslingsstudenter og flere trekker også frem at dette var en del av erfaringen med utvekslingen som de hadde ønsket i forkant. Det er likevel også ønsker om å bli kjent med flere fra landet man faktisk befinner seg i, men dette krever en større innsats enn det å bli kjent med andre utvekslingsstudenter i samme situasjon. Gjennom å integreres i internasjonale nettverk, viser også informantene en tilpasningsdyktighet og fleksibilitet i forhold til definisjonen av hva som er ”hjemme”. Det kan synes en tendens at man ikke lenger har nasjonalstatlige rammeverk for hva man definerer som ”hjemme” og ”borte”, men heller et transnasjonalt perspektiv, der flere steder kan være hjemme på samme tid. Utbyttet i forhold til å ha et fleksibelt begrep om hva som er ”hjemme” kan sies å være tilpasningsdyktighet i nye situasjoner og land, der man gjennom oppholdet har lært noe om et mangfold av kulturer, mennesker og språk.

På samme tid som studentene føler seg integrert i et miljø med det nettverket de har skapt i startfasen av oppholdet, er det flere som uttrykker at det er et skille mellom ”oss” og ”de andre”. Til tross for at de føler seg hjemme der de befinner seg, er det samtidig noe som sier dem at dette ikke er deres land. Derav har jeg definert utvekslingsstudentene som midlertidige fremmede, en person som både er fjern og nær på samme tid.

Gjennom å reise på utveksling utvikler studentene erfaringer som konstruerer en ny og annen virkelighet enn den de har hjemme. I gjennomgangen av empirien har jeg vist hvordan dette skjer og hva som er bakgrunnen for dette. Man skaper også ny språklig, kulturell og sosial kunnskap som tas med når studentene reiser hjem. Hvilken kunnskap som tas med hjem, er også noe jeg ønsker å diskutere videre i neste kapittel, der jeg bruker begrepene sosial og kulturell kapital for å illustrere dette.

6. KULTURELL ELLER SOSIAL KAPITAL – MÅ MAN VELGE?

Not only are students on the move – so too are institutions. We are at the beginning of the era of translational higher education, in which academic institutions from one country operate in another, academic programs are jointly offered by universities from different countries, and higher education is delivered through distance technologies. This growth will affect flows of students from one country to another

(Albach, 2004: 7).

Albach (2004) illustrerer her at det ikke kun er studenter som beveger seg over landegrensene, men også institusjoner og i denne konteksten universiteter og utdanningsrelaterte institusjoner i samfunnet. Selv om det er studentene som reiser ut, illustrerer det også et samarbeid mellom ulike universiteter og organisasjoner internasjonalt. Dette påvirker igjen studentene som reiser på utveksling. Nasjonalstaten blir ikke lenger tatt for gitt som rammeverk for utdanningsinstitusjoner.

Gjennom kapittel fem har mikronivået og virkelighetskonstruksjonen til informantene blitt belyst. I dette kapitlet ønsker jeg å gjøre rede for hvordan mesonivået er bindeleddet mellom mikro- og makronivået. Her vil det teoretiske rammeverket være Pierre Bourdieu og hans begreper om kulturell og sosial kapital bli drøftet opp mot datamaterialet fra intervjuene, for å se hva som tillegges størst viktighet. Dette vil bli sett i sammenheng med universitetenes posisjon og deres institusjonelle rammeverk. Jeg ønsker altså med dette kapitlet å vise hvordan studentene konstruerer sitt forhold til universitetet i hjemlandet og i vertslandet og hvilke tanker de har gjort seg om dette forholdet.

Universitetet i Bergen legger på sine nettsider frem hvorfor man burde reise på utveksling og hvilke positive effekter dette har for studenten, der de viser til at de ønsker å tilby delstudie fra 3-12 måneder av et bredt spekter. Slik jeg ser det, er det språk og faglig kunnskap som står som hovedgrunner til å skulle reise ut, i tillegg til å vokse personlig å få internasjonal erfaring i forhold til arbeidslivet senere. Faglig utbytte defineres som positivt slik:

Kva vil passe best til fagsamansetjinga di? Finn du emne som UiB ikkje kan tilby, kan dette gi graden dinn spennvidd, og bli prikken over i'en! Dei fleste universitet har sine egne

spesialområde, og ved å velje eit universitet som passar til til fagområdet ditt, vil det styrkje utdanninga di.

og språk slik:

Det kan sjølvsagt vere ein fordel å reise til eit land der du meistar språket, eller til eit universitet der undervisninga skjer på engelsk. Du må kunne følgje undervisninga og ta eksamen i verstslandet. Eit utvekslingsopphald kan også vere eit særst godt høve til å friske opp kunnskapane i eit anna språk enn engelsk. Da kan du få tilbod om gode språkstipend²⁵.

Dette kan sies å være idealene for hvordan utvekslingsoppholdet skal utarte seg. I tillegg blir som nevnt å vokse personlig nevnt som en av grunnene til å reise ut, der det legges vekt på at man får forståelse for en ny kultur, får et internasjonalt kontaktnett og blir tryggere på deg selv. Hvis vi ser tilbake til perspektivene til Knight (1999) jeg presenterte i kapittel 3, ser vi at disse kan trekkes opp mot UiBs presentasjon om hvorfor man burde reise på utveksling. *Det akademiske motivet* Knight (1999) presenterer, kan sees som økt faglig kunnskap på internasjonalt plan og *det kulturelle og sosiale motivet*, kan sees som språkkunnskap, forståelse av en annen kultur og personlig utvikling. Dette blir en del av det institusjonelle rammeverket universitetene tilegner seg, i tillegg til andre regler som gjelder for å reise på utveksling, som slik regulerer individenes handlinger.

I forhold til Bourdieus begreper om kulturell kapital og sosial kapital, vil jeg overføre disse til min analyse. Jeg bruker *kulturell kapital* som faglig kunnskap og språklig kompetanse som man tilegner seg under utvekslingsoppholdet. Dette henger sammen med Knights akademiske perspektiv (1999) og hvordan UiB fremmer faglig kompetanse og språk som gode grunner til å reise på utveksling. Under dette blir språk både akademisk- og sosialt språk, og hvorvidt informanten føler at dette har blitt utviklet og vært nyttig for senere studier. *Sosial kapital* blir brukt som hvilke sosiale nettverk studenten tilegner seg og hvordan de utvikler seg personlig. Dette henger sammen med UiBs motiv om å personlig utvikling, internasjonalt nettverk og forståelse av andre kulturer. I henhold til Knight (1999) henger denne definisjonen sammen med det kulturelle og sosiale motivet.

²⁵ <http://www.uib.no/utdanning/om-aa-studere/studier-i-utlandet/inspirasjon-og-idear/kvifor-bor-du-reise>: hentet 14.2.2011

6.1 KULTURELL OG SOSIAL KAPITAL SETT GJENNOM STUDENTENES ØYNE

Gjennom analysen av datamaterialet synes det for meg at det er en dialektikk i forholdet mellom hvordan kulturell og sosial kapital blir vektlagt. Mike rangerer det akademiske perspektivet på en tredjeplass, etter å jobbe med masteroppgaven sin og finne en jobb når han er ferdig med studiene. Etter dette kommer det sosiale aspektet. Han har fokus på studiene og det faglige aspektet, men det er like viktig for han å søke jobber. Det sosiale synes også å være viktig.

Mike: For me, honestly, academics are in a third place... Finding a job, thesis and academics... and after that going out and having fun...

Han er likevel skeptisk til hvordan andre utvekslingsstudenter på lavere nivå utnytter tiden sin under utvekslingen, noe han illustrerer ved å vise til drikkekultur:

Mike: It's drinking in different cultures...

Han mener altså at utvekslingsstudenter fra USA, som gjerne er litt yngre enn han selv, legger mer vekt på sosiale aspekter enn faglige, noe jeg vil vise til at går igjen i mitt datamateriale, og som jeg tilegger begrepet sosial kapital. Kathrine som reiste til Mannheim i Tyskland, vektla at det faglige i forkant av oppholdet spilte en viktig rolle for henne.

Kathrine: Det er vel skolen som er mest kjent for økonomi i Tyskland, spesielt innenfor sånne administrasjons- og businessfag... Jeg var veldig sann at om det ikke ble Manneheim, så var det ikke sikkert det ble...

Fredrik viser til at det ikke var det faglige som lå til grunn når han valgte hvor han skulle reise på utveksling, da var det andre variabler som spilte inn.

Fredrik: Jeg valgte Sydney fordi det var litt flere fasetter til det... Jeg hadde lyst til å dra til Australia på grunn av klima, på grunn av kultur... Og oppleve en helt annen side av verden... Selv om det er veldig vestlig og det ikke er så veldig forskjellig fra mange vestlige land, så er det liksom hele pakken med Australia, kulturen og dyrelivet og mat og alle mulighetene liksom...

Kate forteller at fagene hun tok ikke var det viktigste under oppholdet, det å ha det kjekt og trives under oppholdet var viktigere.

Kate: Jeg tok noen økonomifag og litt annet småtull som dukket opp... Koste meg masse og hadde det veldig kjekt...

Både Kate og Fredrik mener altså at det sosiale kan være likeså viktig som det faglige. I Kathrines situasjon var det viktig for henne at det var nettopp dette universitetet som hun reiste til, i og med at det var et ledende universitet i forhold til fagene hun ønsket å ta. I tillegg hadde hun hatt tysk på videregående og hadde lyst å videreutvikle dette. For Fredrik var det andre ting som spilte inn. Når jeg spurte hvorfor han valgte Australia, ser vi at det ikke er faglige aspekter som spiller inn. Kathrine følte at hun fikk dårlig oppfølging fra universitetenes side og det ble da lettere å legge fokuset på andre ting enn fagene. Hun forklarer hvordan andre fag, gjerne de som var på masternivå fikk tettere oppfølging enn hun selv fikk og fikk derav mer motivasjon for å fokusere på det faglige.

Kathrine: Mange av de fikk et mer seriøst løp enn det jeg fikk føler jeg... Også var det jo det at de var i klasser med mange andre utvekslingsstudenter, så de kunne jobbe mer sammen, mens jeg ble litt mer sånn på egenhånd... Hadde litt lettere for å legge vekk bøkene kanskje, når det var ingen andre å snakke med. (...) I og med at jeg var så alene i de fagene, så ble det ikke så interessant å jobbe med de... Også var det at det var veldig få som hadde samme timeplan som meg... Så det var litt sånn, hvis noen skulle ut og jeg hadde forelesning klokken åtte neste morgen, og jeg var den eneste som hadde det, så ble det gjerne til at jeg ble med ut likevel og nådde ikke forelesning... Det var veldig mye den der festkulturen... Men det var jo litt det at når det var ingen som tok oss seriøst, hvorfor skulle vi være seriøse... Så jeg vet absolutt at jeg kunne gjort det bedre i fagene hvis jeg hadde satt meg inn i det, men det var litt sånn, jeg gav litt opp på dem, akkurat de tyske fagene...

Kathrine viser hvordan hun i forkant av oppholdet hadde forventninger til det faglige, som ikke ble oppfylt. Hun mener at andre på eksempelvis mastergradsstudier fikk tettere oppfølging. Hun følte seg også litt alene på forelesningene, der det kun var andre tyske og sa at det var lett å legge vekk bøkene når de andre utvekslingsvennene hennes planlagte noe sosialt. Den sosiale kapitalen ble altså viktigere for henne etter hvert gjennom oppholdet i forhold til hva hun hadde tenkt på forhånd. Hun følte seg ikke inkludert av forelesere og kom ikke inn på de andre studentene på forelesningene og da ble det sosiale viktigere enn det faglige. Sosial kapital ble altså foretrukket foran kulturell kapital. Vi kan si at det i Kathrines situasjon skjedde en

marginalisering, der hun ikke ble inkludert og fikk god oppfølging og derav la mer vekt på det sosiale aspektet. Likevel utviklet hun det tyske språket sitt, både med tyske venner og med utvekslingsvennene. For Kathrine hang dette skiftet i prioriteringer sammen med oppfølgingen og forholdet til universitetene, mens det for Fredrik og Kate var mer et aktivt valg, der utveksling handlet mer om å oppleve noe nytt, reise og bli kjent med andre. Det er tydelig at vi ser en dialektikk mellom sosial og kulturell kapital, der disse to påvirker hverandre gjensidig. Informantene gjør både intensjonelle og ikke-intensjonelle valg som igjen påvirker hvilket fokus der har gjennom oppholdet. Hvordan det institusjonelle rammeverket er tilrettelagt og fulgt opp blir en påvirkende faktor som spiller inn på hvilke valg som blir tatt. På den andre siden spiller også det sosiale inn. Dersom Kathrine hadde blitt kjent med en gruppe tyske studenter i fagene hun tok ville kanskje det faglige bli vektlagt i større grad enn det endte med å gjøre. I tillegg mener hun at dersom hun hadde reist ut seinere, ville hun lagt mer vekt på det faglige og nevner seinere i intervjuet at hun godt kunne tenke seg å ta hele mastergraden i utlandet. Hun har tydelig fått mersmak på utenlandsoppholdet.

Kathrine: Men jeg tror hvis jeg hadde reist ut seinere, så tror jeg at jeg hadde lagt mer vekt på det faglige...

Fredrik legger også vekt på at man har tid til å fordype seg i academia på et senere tidspunkt og at man ville gått glipp av noe dersom det var det akademiske som skulle være i fokus hele tiden. Andrea sier hun vektlegger både det sosiale og det akademiske og føler seg som den gjennomsnittlige student i forhold til hvilket fokus hun har.

Fredrik: Når det gjelder rent akademisk, så har man mye tid til å gjøre akademiske ting... Det var jo skole der nede og sant, det var mye skole og... Men jeg tenker at man skal være fornøyd med det stedet man drar til og hvis man skal kun dra for det akademiske, så går man glipp av noe...

Andrea: Actually I think that I'm quite average... Of course I want to go north and south and see all the beautiful things in Norway, but I'm also concentrating on my studies, because I think it's a very important thing... Combined with that I can get used to reading in English and... But as I said, the social stuff is maybe not more important, but quite average. (...) I always had a barrier, you know, that I will speak incorrectly grammatically and forget the simplest words... And the whole conversation with people that you don't know... But I

think the barrier disappeared quite quick... And lots of people tell me that I speak good and actually very good English, so...

For Andrea er språket – det å bli sikker i engelsk en viktig del av det å være på utveksling. Hun forklarer hvordan hun tidligere har hatt barrierer i forhold til å snakke engelsk, og hvordan disse har forsvunnet gjennom oppholdet, faktisk ganske tidlig. For henne blir dette en investering både i kulturell og sosial kapital. Hun får praktisert språket sitt i samtaler med venner, i tillegg til at litteraturen på fagene hun tar er på engelsk, noe som ikke var tilfelle i hjemlandet Polen. Det å bli komfortabel med engelsk synes viktig for henne. I tillegg tar hun et intensivt norskkurs, som hun mener er helt nødvendig dersom hun skulle ønske å jobbe i Norge senere, noe hun også uttrykker at hun vil. Alessandra viser også til hvordan språk blir en investering i både kulturell og sosial kapital. Språket hun snakker i hverdagen med de andre utvekslingsstudentene på Fantoft er i stor grad preget av at det er få som har engelsk som morsmål og derav aksenter og ikke helt korrekt grammatikk. Likevel legger hun vekt på at det er stor interesse for å lære seg språket bedre og når det er et ord man ikke kan på engelsk, prøver man å forklare det og gjennom en diskusjon finner man ut hva det betyr og slik utvides ordforrådet. Dette styrker den sosiale kapitalen hun tilegner seg under oppholdet. Hun viser også til hvordan språket blir en del av identiteten, man tillegger personlighet til språket, noe som er vanskelig i begynnelsen. Hun uttrykker også at følelser er lettere å uttrykke på engelsk enn på italiensk. Her eksemplifiserer hun dette med at banneord er lettere å bruke på engelsk enn det er på italiensk og at slike aspekter er lettere å integrere i språket nå enn i starten av oppholdet.

Alessandra: I feel less embarrassed and less holding back, in English than Italian... It's sort of that you are hiding behind your language...

Dette viser hvordan Alessandra ser viktigheten av kulturell kapital. Språket blir en viktig del av den kulturelle kapitalen hun tilegner seg, som hun utvikler gjennom det internasjonale miljøet på Fantoft og at hun etter hvert ser andrespråket sitt som en del av personligheten og identiteten sin. På den andre siden viser hun til at hun også føler at det akademiske språket har utviklet seg, både gjennom interessen hun har fått for språk og hvordan dette henger sammen med kultur og i forhold til fagene hun tar, der flere ser på komparativer perspektiver i juss og mye av litteraturen er på engelsk. Interessen for språk og kultur har også fått henne til å vurdere å studere språk senere

og jobbe med oversettelse innen internasjonal og komparativ lovgivning, noe som kan sies å være tilegning av kulturell kapital på bakgrunn av at det har sammenheng med hennes faglige og akademiske egenskaper. I forhold til den sosiale kapitalen, viser hun også til at dette er et år for henne å utvikle seg selv og finne ut hva hun vil gjøre med livet sitt. Å leve i Erasmus-miljøet på Fantoft føles det mer som et ferieår enn et skoleår, som sier noe om at fokuset hviler sterkt på det sosiale aspektet.

Alessandra: For me, this is the year to find out what I want to do with my life... This is the year for me to be selfish... It's a really different way of living the Erasmus-experience, because here it's like I'm on holiday for one year...

Her får det Alessandra definerer som *ferie* en symbolsk betydning. Hun er ikke på ferie i samme betydning som vi snakker om i dagligtalen, men hun lever i en virkelighet som føles ut som en ferie for henne i forhold til den virkeligheten hun har hjemme. Dette har sammenheng med aspektene som blir knyttet til virkeligheten hun lever i som utvekslingsstudent; hun opplever et nytt land og en ny kultur, skaper nye relasjoner og nettverk og forbedrer språkkunnskapene sine. Hun har ikke fri i den betydning som vi legger i feriebegrepet når vi snakker om å være på sommerferie eksempelvis, men hun har "fri" fra den italienske virkeligheten hun befinner seg i når hun er i hjemlandet. Dette uttrykker hun også senere i intervjuet, der hun viser hvordan hun synes det er godt å befinne seg et sted der ingen kjenner eller dømmer henne for den personen hun er i Italia. Dette handler også om å kunne få uttrykke seg og ytre seg på et annet språk enn morsmålet, noe hun også forteller at hun har positive opplevelser med.

For Christian og Anders ligger det kulturelle aspektet, å tilegne seg kulturell kapital, integrert i det å være i et annet land, ikke nødvendigvis primært i fag og bruke mye tid på dette. Christian, som deltar på et masterprogram i regi av Erasmus Mundus, gjennomfører mastergraden i tre forskjellige land på forskjellige universiteter. Han ser styrken i programmet som at han får se forskjellige perspektiver og studere ved ulike universiteter der man får ulik spesialiseringkunnskap. Hvert universitet har et spesialfelt.

Christian: It wasn't really the reason to travel... It's more that I see the strength in combining different point of views... What I was interested in, was first the program, which is unique in Europe... And second, I wanted to have these different approaches from the universities and also specialization... And it's quite interesting to have an international platform...

Anders: Jeg synes samfunnet og politikken med Kina er mye mer interessant enn språket da, så det var det jeg hadde lyst til å lære om... Og det har de veldig lite om på sampol her synes jeg... Så da var det gøy å komme ned der og få lært litt om det, også være i et miljø der andre er veldig interessert i å lære om det også, for det har ikke vært så mange likesinnede her da...

For Christian var mye av grunnen til at han valgte Erasmus Mondus-programmet (som setter han i en ulik posisjon i forhold til de andre informantene), nemlig det å være del av et internasjonalt fagmiljø og ha muligheten til å lære ulike fagfelt på ulike universiteter, for å få det beste fra hvert sted. Vi ser at han har et fokus på å tilegne seg kulturell kapital, til tross for at han også er sosial. Anders valg av land avhenger mye av hans interesse for Kina, noe som også er relevant for studieretningen han har valgt innenfor sammenliknende politikk. Å kunne reise til Kina i et semester gav ham spesialisering i fagfeltet han interesserte seg i som ikke Universitetet i Bergen kunne tilby. Han legger også vekt på at det var større nettverk i Kina enn hjemme som delte den samme interessen som ham, noe han opplevde som positivt.

Christian: I think it's organised in a way that official, international Erasmus-students can enjoy it... But Erasmus Mondus is something different, I don't know, it's quite strange... On maybe my first exchange, I partied a lot... And since then, I haven't had the feeling to go crazy... I understand it, for a lot of people it's not about the education, it's more about getting used to the culture and meet new people, but on the other hand, I'm joining parties, I'm cooking, I'm talking, but I don't have to do it every weekend and not like them in this exaggerated way... So for international students it's really good, but for master degree students, not the best...

Han har et liknende perspektiv som Mike, som definerer utveksling på bachelornivå som å drikke alkohol i forskjellige kulturer. Christian er ikke opptatt av å feste i like stor grad han mener andre utvekslingsstudenter gjør. Han legger likevel vekt på at det sosiale er viktig for ham, men det er ikke det som var avgjørende for ham når han valgte Erasmus Mondus-programmet for mastergraden sin.

Vi ser av presentasjonen av empirien over at både kulturell og sosial kapital er viktig for studentene og de er et stort mangfold i erfaringene. Det synes likevel å være en tendens at det sosiale overtar for det faglige i mange situasjoner, men dette må sees i sammenheng med hvilke erfaringer studentene har. Språk blir i størst grad forbedret sosialt og også utvikles som en del av personligheten til studenten, men kan også spille en rolle som forbedrende faglig. For Christian og Kathrine eksempelvis, var det faglige og opplegget et eller flere spesifikke universiteter hadde viktig for hvilket valg

som ble tatt i forkant av oppholdet. Disse to situasjonene utviklet seg likevel annerledes. Christian er svært fornøyd med opplegget rundt sine fag, og får spisskompetanse fra ulike universiteter i ulike land, mens Kathrine på den andre siden mistet motivasjonen for det faglige på grunn av dårlig oppfølging og hvilke institusjonelle rammeverk som lå til grunn. Hvis vi ser tilbake på UiB argumenter for hvilket utbytte man får av et utvekslingsopphold, ser vi at de viser til at andre universiteter kan gi spesialkompetanse på ditt fagfelt. Dette stemmer godt overens med grunnene Christian oppga for hvorfor han valgte å ta del i Erasmus Mundus-programmet. I forhold til Kathrines opplevelse, følte hun svikt i systemet, der det var mangel på informasjon, veiledning og kommunikasjon, så hun ikke fikk like mye ut av det faglige som hun kunne fått. Flere av informantene har også hatt klare formeningene og forventninger i forkant av oppholdet og hvordan dette vil utarte seg. Slik datamaterialet viser er det likevel ikke alltid prioriteringene til studentene blir gjennomført på samme måte som planlagt. Dette viser hvordan dialektikken mellom sosial og kulturell kapital skifter gjennom utvekslingsoppholdet og hvilket utbytte man står igjen med i etterkant kan være ulikt det man hadde forventet. Vi kan også se dette som en dialektikk mellom to ansvarsforhold; universitetene og studentene. Her har universitetene et ansvar som består av regelverk og oppfølging, mens studentene selv må gjennomføre semesteret, bestå eksamen og innordne seg under universitetenes regler.

Hvis vi følger Knights motiver (1999), blir det akademiske motivet i Kathrines opphold svekket, mens det i Christians opphold styrket. For å oppsummere vil jeg si at tilegningen av den kulturelle kapitalen i størst grad gjelder mastergradsstudenter, som Christian og Mike (disse er også de eldste informantene, noe som bør tas i betraktning). Alessandra og Andrea legger også vekt på viktigheten av dette, da først og fremst i forhold til utviklingen av et andrespråk. Tilegning av sosial kapital synes viktigst for bachelorstudentene, men også Kristian, som var student på profesjonsstudiet i psykologi. Det kulturelle og sosiale motivet (Knight, 1999) som sammenfaller med UiBs argumenter om å tilegne seg faglig kunnskap gjennom en annen utdanningsinstitusjon, blir vektlagt ulikt av informantene og reflekterer mangfoldet i utvalget. På bakgrunn av dialektikken mellom institusjonelle, faglige og sosiale aspekter, blir valgene for hvert enkelt individ gjort, noe jeg har illustrert gjennom dette avsnittet. Heller enn å hevde at én av de to kapitalformene er viktigere

enn den andre, mener jeg at disse eksisterer i et dialektisk forhold, der de hele tiden påvirker hverandre.

Jeg vil nå se videre på forholdet studentene har til universitetet, for å forklare hvordan dette kan ha innvirkning på hvorfor tilegningen av sosial eller kulturell kapital blir viktig eller mindre viktig. Ved å se på forholdet mellom mikro- og mesonivåene på denne måten vil jeg kunne si noe om hvordan disse henger sammen og må sees i kontekst av hverandre, heller enn å skille nivåene fra hverandre.

6.2 FORHOLDET MELLOM UNIVERSITETET OG STUDENTENE

I det forrige avsnittet ble forholdet mellom sosial og kulturell kapital slik studentene legger det frem, presentert. Her ser vi hva som blir vektlagt av studentene mens de er på utveksling. Jeg vil nå gå videre inn på hvilket forhold informantene har til universitetenes rammeverk og organisering rundt utvekslingsopphold. Dette henger sammen med hva universitetene har som motiv for studentene ved å reise ut (som nevnt i innledningsavsnittet) og hvordan oppfølgingen av studentene er, både i forkant, under og i etterkant av oppholdet. Universitetet binder virkelighetskonstruksjonene til individene sammen med makroprosessene og de overliggende strukturene i samfunnet – internasjonaliseringen av høyere utdanning. Det synes derav viktig for universitetene med gode avtaler internasjonalt for å tilby muligheter for studentene, som både er nyttig for institusjonen og studentene. Noe som går igjen i datamaterialet mitt, er at mange av studentene ikke er fornøyde med oppfølgingen de får av universitetenes stab og at informasjonen noen ganger ikke er så lett å forstå. De ulike motivene Knight (1999) presenterer, synes å få liten mening dersom oppfølgingen ikke er god nok. Katrines opplevelse av å ikke bli inkludert eller tatt seriøst under oppholdet, førte dermed til større vektlegging av sosial kapital. Kulturell kapital i form av faglig kunnskap blir mindre viktig for Kathrine, som er et viktig utbytte av utveksling for universitetene. Hennes frustrasjon i forhold til informasjon vises tydelig her:

Kathrine: Ja, det overrasker meg litt, at de sitter i en stilling der de sier at de er ansvarlig for utvekslingsstudenter også klarer de på en måte ikke å gjøre noe annet enn å gi deg en internettadresse eller et telefonnummer...

Universitetene som legger føringer for hvordan et utvekslingsopphold skal gjennomføres og derav regulerer studentene, er i hennes opplevelse preget av dårlig informasjon og oppfølging. Hun viser til hvilket ansvarsområde universitetene har, som henger sammen med hvordan internasjonaliseringen av høyere utdanning foregår, der ønsket og behovet på markedet er å få et internasjonalt profilert universitet. I forhold til hvilke fordeler universitetene får av at studentene utveksler, føler hun at hun har fått for dårlig hjelp og oppfølging. Videre mener Kathrine også at universiteter med utvekslingstilbud vil i stille sterkere i rekrutteringen av nye studenter:

Kathrine: Ja, også trekker det veldig mye studenter... Jeg var veldig sånn at når jeg begynte å studere, så var jeg ikke hundre prosent sikker på om det var dette jeg ville... Og det å se på fagbeskrivelsen at det stod at det var mulighet for å reise på utveksling, det var veldig avgjørende for min del... Også komme her og finne ut at det er nesten umulig å legge opp til alt selv... Jeg vil tro at hvis du stiller to universiteter opp mot hverandre og det ene tilbyr utveksling og det andre ikke, så tror jeg absolutt det som tilbyr får mest studenter... Jeg tror det er veldig avgjørende... Så det at de ikke klarer å følge det bedre opp når de sier at dette er tilbudet de har, det er litt rart synes jeg... Men jeg følte jo på et vis at jeg fikk bedre oppfølging i Tyskland, i hvert fall over mail før jeg reiste... Da følte jeg at rådgiverne var veldig greie og tok kontakt og jeg fikk liksom svar på det jeg lurte på... Men når jeg kom ned der var det litt verre...

Det at UiB hadde tilbud om utveksling var altså avgjørende for Kathrine når hun begynte å studere. Derfor var det skuffende for henne når hun hadde problemer med både oppfølging og informasjon fra universitetet. Dette kan være knyttet til mangel på ressurser, dårlig kommunikasjon mellom studenter og universitet og mellom universiteter i de forskjellige landene. Både Marthe og Helene etterlyste også mer informasjon og oppfølging.

Marthe: For meg som trengte å finne fag som jeg fikk godkjent her i Norge, så brukte jeg veldig mye tid på å finne fagene og finne et universitet... Og det eneste jeg krevde, det var at det var på engelsk, det skulle være et engelsktalende land, fordi jeg ville bli flinkere i engelsk, også ville jeg at det skulle være et godt universitet. Også ville jeg at de skulle ha fagene der, i økonomi, sånn at jeg fikk det godkjent hjemme, det var det som var hovedkriteriene... Men det var litt vanskeligere enn jeg hadde trodd da, så jeg fikk liksom forslag, det var hovedsakelig fra han som hadde ansvar borte på økonomi og han bare, ja, Hawaii kunne jo være en ting... Så sjekket jeg ut Hawaii og de hadde ikke mastergrad i økonomi i det hele tatt i samarbeid med universitetet... Så sånn på det spekteret så synes jeg det var litt dårlig

informasjon, at det burde være mulig når man har veldig lite eksotiske krav da... At man kunne ha en liste der man vet...

Helene: De har jo møter for utvekslingsopphold hvert år og det er jo veldig bra og gir litt oversikt... Men de skulle gjerne hatt et møte spesielt for utviklingsstudier da... For det er det ikke... Men det har jo litt med at vi ikke har vårt eget institutt og ikke vår egen veileder og ikke... Så akkurat det med hvilke universiteter man kunne reise til og hvor de hadde fagene som du trenger, det tror jeg ikke de hadde noen oversikt over, eller det virket i hvert fall ikke sånn på meg...

Helene som gikk på utvekslingsstudier, hadde et studieprogram der det var forventet at man reiste på utveksling et eller to semestre. Oppholdet skulle gjennomføres i et utviklingsland (utvalgte land fra universitetets side), der man også måtte ta fag som var på samme fagområde som hjemme. Hun kunne altså ikke velge fag selv i like stor grad som andre studenter. Her er det tydelig hvordan universitetet legger føringer for hvordan oppholdet skal organiseres. Til tross for dette, hadde ikke studieprogrammet egne informasjonsmøter, foruten det samlede for Samfunnsvitenskaplig Fakultet, noe hun savnet. Dette mente hun hadde sammenheng med at utviklingsstudier ikke er et eget institutt. Hun var imidlertid svært fornøyd med informasjonen og oppfølgingen fra universitetet i Mexico. Anders la vekt på hvordan kommunikasjonen mellom universitetene var, noe han mente hadde forbedringspotensial.

Anders: Ellers så er det utrolig forvirrende og veldig dårlig organisert der nede... Men jeg var forberedt på det og da gikk det for så vidt greit, men det var utrolig frustrerende for de som ikke var forberedt på det... Og informasjonen her fra UiB, det var nesten ingen informasjon heller, vi var på møte, der vi fikk vite litt, også var det søknadsprosessen, der vi fikk vite om vi kom inn og fikk den pakken også var det på en måte klart... Det var egentlig all informasjonen jeg hadde før jeg skulle reise... Og at det kanskje er veldig vanskelig å samarbeide her fra Bergen med et universitet der nede, der de har en annen kultur på det, på organiseringen altså... Det som er negativt er at jeg ikke vet om jeg noensinne kommer til å få den karakterutskriften derfra...

Her viser Anders til hvordan kommunikasjonen mellom universitetene i forhold til hans opplevelse ikke er god nok. Han er også usikker på om han får vitnemålet fra det kinesiske universitetet, på grunn av ulik informasjon om hvordan han skulle registrere seg til fag. Han trekker frem kulturen som en innvirkende faktor på hvorfor organiseringen kan oppleves som uorganisert og dårlig.

6.3 BUDDY-ORDNINGEN: ORGANISERT VERSUS AUTENTISK VENNSKAP. EN SUPPLERENDE ORGANISASJON PÅ MESONIVÅ

Halvparten av informantene mine deltok på et ”buddy”-opplegg når de dro på utveksling. For noen av dem, som Kathrine og Kate, utviklet dette seg til et godt vennskap mellom to mennesker fra ulike land. Marthe fikk ikke sin buddy før halvveis i semesteret og dro ikke nytte av programmet. Mike, Alessandra og Andrea møtte buddyen sin et par ganger, spesielt i starten av semesteret og fikk god hjelp av dem til å orientere seg i byen og få hjelp til ting for å komme seg på plass. Til tross for at de var fornøyd med ordningen, utviklet det seg ikke til et autentisk vennskap og forble et organisert vennskap gjennom organisasjonen Buddy Bergen. De la vekt på at dette var mest fordi de ble kjent med andre de kom bedre overens med, selv om de sporadisk møtte buddyen sin for å finne på noe. Buddy Bergen er en organisasjon drevet av studenter i Bergen gjennom Røde Kors. Dette er en organisasjon, som i tillegg til universitetene, plasseres på mesonivå og er et bindeledd mellom mikro og makro. Målsetningen til Buddy Bergen er, som definert på deres nettsider:

Buddy Bergen har som mål å integrere nye internasjonale studenter som kommer til Bergen i det norske studentmiljøet. Dette gjør vi ved å gi nye internasjonale studenter hver sin norske Buddy. En kan selv velge hvilket land en ønsker Buddy fra. Dette er en fin mulighet til å lære om en ny kultur, forbedre sine språkferdigheter i for eksempel engelsk eller spansk, og ikke minst bli kjent med en ny person!²⁶

Slik jeg ser det blir Buddy-programmene ved de ulike universitetene, en form for organiserte vennskap. Det er en organisasjon som bestemmer hvem som skal pares opp med hvem, selv om enkeltindividet kan legge inn ønsker om hvilken nasjonalitet de ønsker å være buddy for. Dette blir en motsetning til det å velge sine egne venner og nettverk. Likevel utvikler noen av buddy-forholdene seg til autentiske vennskap. I forhold til Buddy Bergen sin definisjon over hva målsetningen for programmet er, synes det ikke som dette er hundre prosent vellykket. Ingen av studentene jeg intervjuet som hadde deltatt på et buddy-program, syntes å være mer integrert på grunn av dette. Kathrine og Kate var de av informantene som syntes å komme best overens med buddyen sin og definerte buddyen som en venn, ikke kun som buddyen

²⁶ www.buddybergen.com: hentet 22.2.2011

de hadde fått tildelt ved semesterstart. Gjennom buddyen Kathrine fikk, ble hun kjent med flere tyske enn hun ville ha blitt uten og hun mener at cirka halvparten av nettverket hun skapte seg var etnisk tyske, som hun ble kjent med gjennom buddyen sin. På den andre siden var hun også del av en utvekslingskultur og derav mindre integrert. Likevel fikk hun praktisert mye tysk gjennom buddyen sin og nettverket hun fikk gjennom ham, noe som også Buddy Bergens definisjon viser til. Det er tydelig at programmet har store fordeler, der man blir kjent med en person fra landet man utveksler til, som igjen kan åpne for mulighetene til et større nettverk innenfor nasjonalbefolkningen. I mitt utvalg synes det å være avhengig av hvorvidt personene passer sammen, om de blir satt sammen med noen de faktisk kunne blitt venner med i en annen situasjon. Konklusjonen må være at programmet kan virke integrerende for utvekslingsstudentene i noen situasjoner, der man finner tonen med personen som er buddy. Det er altså avhengig av personlige egenskaper. Alessandra fortalte om noen hun hadde hørt om som hadde vært buddyer i utgangspunktet, men nå skulle gifte seg. For noen vil altså disse organiserte vennskapene gi et svært positivt utbytte, mens for andre kan det virke som det kun er i startfasen de har nytte av dette, før de blir trukket inn i utvekslingskulturen og de nettverkene som i stor grad er knyttet til andre utvekslingsstudenter. Vi ser her hvordan individuelle egenskaper og valg reflekterer hvordan disse er knyttet opp til organisasjoner på mesonivå.

6.4 OPPSUMMERING

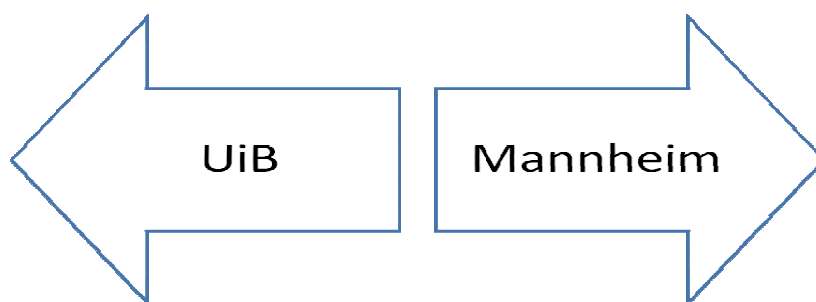
I dette kapittelet har jeg prøvd å legge frem empiri som gir en bedre forståelse for hvordan studentenes erfaringer kan knyttes opp mot universitetenes motiver for hvorfor man skal reise på utveksling. Forholdet mellom mikro- og mesonivå; individ og organisasjon er det jeg ønsket å redegjøre for gjennom denne forståelsen. Grunnlaget for å forstå mesonivået er hvilke motiver universitetene kan sies å ha for at studentene skal utveksle, der jeg har fulgt Knights perspektiver (1999) og i tillegg vist til hvordan UiB definerer dette. Jeg har også supplert forståelsen av mesonivået ved å vise til en annen organisasjon på mesonivå, nemlig buddy-programmene som flere universiteter har. Motivene til Knight (1999) henger sammen med det institusjonelle rammeverket universitetene tillegger studentene som skal reise på

utveksling. Jeg vil nå diskutere hvordan universitetenes rammeverk og motiver henger sammen med studentenes erfaringer av oppholdet.

Ved å bruke begrepene om kulturell og sosial kapital har det blir enklere å illustrere hvilken type kunnskap studentene tilegner seg gjennom et utvekslingsopphold og hva de vektlegger mest. Det synes å være en tendens at forholdet mellom disse dimensjonene er preget av en dialektikk. Heller enn å skille mellom disse kapitalformene, må man se på hvordan de påvirker hverandre. Alle informantene som ikke hadde engelsk som morsmål mente de hadde fått en forbedring i språkkunnskaper, først og fremst på det sosiale planet, mer enn faglig. Vi ser også av empirien at i noen situasjoner vil oppfølgingen fra universitets side være avgjørende for i hvilken grad den sosiale eller kulturelle kapitalen blir vektlagt. Studentene konstruerer altså sitt forhold til universitetet og det faglige aspektet i forhold til hvor godt de føler seg ivaretatt. For noen er dette svært avgjørende, for eksempel i Kathrines eksempel. For at det faglige skal spille en viktigere rolle for studentene, ville et forslag være tettere oppfølging for studentene som skal reise ut og dem som befinner seg i utlandet, i tillegg til bedre tilgang til informasjon. Dette er aspekter informantene vektla som eventuelt kan gjøre at det faglige blir mer vektlagt enn det sosiale. Likevel vil det alltid være en stor andel av studentene som reiser ut for å oppleve et annet land, bli kjent med nye mennesker fra hele verden og kunne ha muligheten til å reise. Dette kan implisitt påvirke faglige prestasjoner i ettertid, da man kan bruke kulturell, sosial og språklig forståelse av et annet land videre i studiene (og arbeidsliv). Disse erfaringene blir spesielt viktig for studenter som reiser til land som er relevante for fagfordypningen sin, som for eksempel Helene og Anders.

Dette bringer oss over til det andre aspektet, det kulturelle og sosiale motivet – som også UiB fremmer: å få forståelse for en annen kultur og utvikle seg selv på et personlig plan. Det som fremmes av både UiB og Buddy Bergen er at man skal kunne bli integrert i en annen kultur. UiBs argumenter for å reise på utveksling ligger i å få økt forståelse for en annen kultur og få et internasjonalt kontaktnett. Her viser mitt datamateriale til at flestparten av studentene blir integrert i flere andre kulturer, ikke kun vertslandets. De blir delaktige i internasjonale miljøer og skaper en utvekslingskultur. Utvekslingsideen bygger på en gjensidig utveksling mellom to land, der man reiser fra hjemlandet til et vertsland, for så å bli integrert her. På samme

tid vil en annen student fra dette landet, reise i motsatt retning for å bli integrert her. Universitetenes modell blir illustrert i figur 1 under.

Figur 1: En modell for utveksling mellom homogene kulturer, eksemplifisert her ved et tysk versus norsk universitet.

Jeg argumenterer for at denne utvekslingsmodellen blir utfordret av det jeg vil definere som det *transnasjonale rommet*, der man heller blir integrert i et flerkulturelt rom. Heller enn å se utveksling som en gjensidig utveksling mellom to land, blir dette en modell som viser hvordan det transnasjonale rommet blir relevant for hvordan man ser på internasjonaliseringen. Det er et rom preget av mangfold, der man finner en multikulturell gruppe utvekslingsstudenter, som deler flerfaglige- og kulturelle opplevelser. Universitetene tillegger studentene det institusjonelle rammeverket, regler og strukturelle egenskaper de må følge for å delta i utvekslingsprogrammet. Jeg vil i neste kapittel redegjøre for dette funnet og oppsummere analysen.

7. OPPSUMMERING OG KONKLUSJONER: UTVEKSLINGSSTUDENTER I TRANSNASJONALE ROM

I analysen av hvilket utbytte man får av å reise på utveksling har jeg vist at gjennom de sosiale og kulturelle erfaringene, følelsene og tankene om utvekslingssituasjonen konstrueres det en annen virkelighet for studentene. Gjennom disse erfaringene vil jeg nå vise at det oppstår et transnasjonalt rom der det utformes en utvekslingskultur som har blitt illustrert gjennom analysen. I dette kapitlet vil jeg diskutere mer eksplisitt. Jeg vender nå tilbake til problemstillingen og for å se denne i sammenheng med det transnasjonale rommet. Problemstillingen lød som følgende: *Hva er utbyttet – kulturelt, språklig og nettverksmessig av utveksling som en virkning av internasjonalisering av kunnskap og høyere utdanning?* Her har målsetningen vært å forske kvalitativt, for først og fremst si noe om erfaringene informantene gjør seg og deretter se dette i sammenheng med internasjonalisering på samfunnsnivå.

7.1 TRANSNASJONALE ROM

Broady og Börjesson (1997, i Jonsson, 2003) viser til det positive i mulighetene for å møte mennesker fra mange andre land. Det å studere utenlands innebærer ikke kun å bli kjent med et nytt land, men like mye å befinne seg i et transnasjonalt miljø, som bidrar til å skape en *”true transnational cultural competence”* (ibid: 117). Den tendensen jeg fant var nettopp at flere av informantene syntes å befinne seg i *transnasjonale rom*. Dette henger sammen med konstruksjon av egen virkelighet, nemlig en *utvekslingskultur*, der man lever i transnasjonale rom, heller enn rom som er integrert i resten av samfunnet og vertslandet der en er bosatt under utvekslingsoppholdet. Konstruksjonen av transnasjonale rom skjer på bakgrunn av kultur, nettverk og språk. Jeg definerer dette som å befinne seg geografisk et sted, mens man mentalt befinner seg i en annen kultur enn dette geografiske stedet tilsier at man skal befinne seg i. Her ser vi klare linjer til Simmels ”fremmede” (1908) som er diskutert tidligere i oppgaven. Man er del av et transnasjonalt nettverk og kultur som ikke er integrert i det geografiske området man lever i og befinner seg derav på to steder samtidig (geografisk og mentalt).

Transnasjonale rom blir en del av kulturen det konstrueres i. Denne definisjonen bygger jeg på Basch, Glick-Schiller og Blancs definisjoner (1994) av transnasjonalisme der fokuset ligger på migranter, noe jeg overfører til min definisjon av transnasjonale rom. Transnasjonalisme blir brukt ”to signal the fluidity with which ideas, objects, capital, and people now move across borders and boundaries” (Basch, Glick-Schiller og Blanc, 1994: 27). Fokuset til forfatterne ligger som sagt på migranter og hvordan de ”through their life ways and daily practices, reconfigure space so that their lives are lived simultaneously within two or more nation-states” (ibid: 28). For å overføre denne definisjonen til mitt begrep, mener jeg utvekslingsstudentene kan sees som *midlertidige fremmede*, som oppholder seg i et annet land i en kortere periode²⁷. I analysen av transnasjonale rom i de foregående kapitlene har jeg derav sett på hvor utvekslingsstudentene som midlertidige fremmede befinner seg og hvordan dette skjer gjennom hverdagslige aktiviteter og handlinger. Her har studentene både et nært og fjernt forhold til vertslandet de befinner seg i, samtidig som den samme tilnærmingen skjer i forhold til eget hjemland. Et transnasjonalt perspektiv, vil se på migranter ”som ”bærere” av transnasjonal tilhørighet” (Andersson, 2007: 75), noe jeg også mener kan overføres til utvekslingsstudentene som befinner seg i slike transnasjonale rom. Her blir de kjent med mange ulike kulturer og får en annen bevissthet, som de igjen tar med seg videre. Utbyttet av utveksling får dermed en ny dimensjon, som bygger på det transnasjonale heller enn det nasjonale.

Jeg har gjennom analysen vist hvordan informantene erfarer og definerer sin virkelighet som utspiller seg i hverdagslivet. De fleste av studentene som hadde vært på utveksling skapte seg nettverk og kulturforståelse i stor grad gjennom andre utvekslingsstudenter. Heller enn å integreres i vertslandet, ble de integrert i et nettverk av andre studenter som var på utveksling. Kulturforståelse, nettverksskaping og språkkunnskaper ble da utviklet innenfor dette miljøet i stedet for i et mer homogent miljø bestående av vertlandets befolkning, kultur og språk. De befant seg altså i transnasjonale rom, der de bevegede seg det offentlige rommet til vertslandet og tilsynelatende fungerte som borgere av dette samfunnet (ved å eksempelvis handle mat på den lokale butikken, gå på kino eller bar og delta på universitetenes

²⁷ Dette trekker veksler på Simmels ”fremmede” (1908) som tidligere er redegjort for.

undervisningsopplegg). På den andre siden levde de også på en måte isolert fra den vertslandets befolkning, ved å skape seg nettverk primært innen en gruppe av andre utvekslingsstudenter. Her skjer det utveksling av språk og kultur, og informantene beskrev at de følte at de var del av et internasjonalt eller multikulturelt miljø. Utvekslingssideen fra universitetenes side handler om at to mennesker fra ulike kulturer ”bytter plan” og begge integreres i nye land og lærer kulturen å kjenne. Denne utvekslingen blir da mellom to forskjellige rom. Min forskning tyder på at det i stedet utvikles ”*et tredje rom*”, nemlig det transnasjonale rommet; som befolkes av midlertidige fremmede, som er nære geografisk og fjerne mentalt fra landet de befinner seg i.

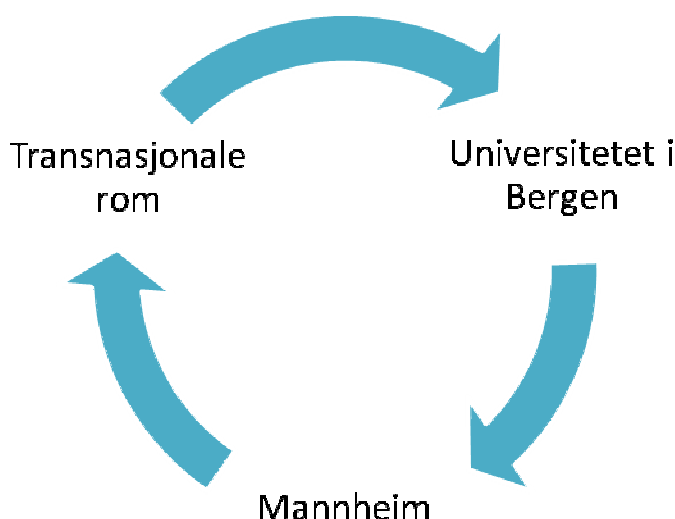
Mangfoldet i datamaterialet viser likevel også at det er noen informanter, Anders og Helene, som faller utenfor definisjonen av transnasjonale rom. I tillegg vil det å befinne seg i transnasjonale rom heller ikke nødvendigvis bety at man ikke får kontakt med befolkningen i vertslandet. Flere av informantene som hadde positive erfaringer med buddy-ordningen fikk god kontakt med mennesker i vertlandet. Likevel synes det at man i størst grad var delaktig i et miljø med andre utvekslingsstudenter. Intervjuene med Anders og Helene, som jeg mener i størst grad falt utenfor det transnasjonale rommet, hadde selv gjort aktive valg for å ikke bli en del av utvekslingskulturen og var av de jeg oppfattet som hadde et stort nettverk med vertslandets befolkning. Begge disse studentene gjorde aktive valg for å kjent med mennesker av etnisk kinesisk eller meksikansk bakgrunn. Anders sier det var tilfeldig at det var flere kinesere enn utvekslingsstudenter på det ene faget han hadde og tok derav initiativ til å bli kjent med dem. Dette er preget av tilfeldigheter, samtidig som han aktivt tar valget om å bli kjent med de andre studentene på faget, til tross for at dette kan være vanskelig på grunn av de kulturelle forskjellene. I tillegg viser han til at han meldte seg inn i et lokalt treningssenter, for å bli kjent med flere kinesere og han viser også til at han tok opp kontakten med gamle bekjente i en annen del av intervjuet.

Helene på sin side valgte før hun reiste til Mexico å bo i en vertsfamilie, som i stor grad påvirket oppholdet hennes og hvem hun ble kjent med. Hun tok også gitartimer for å bli kjent med flere fra lokalsamfunnet og viser til at hun godt kunne blitt del av en typisk utvekslingsgruppe og kultur, men gjorde heller aktive valg for å bli bedre kjent med meksikanere og deres kultur. Dette viser klart til at noen av studentene som reiser på utveksling gjør individuelle, målrasjonelle valg heller enn å følge det

organiserte opplegget som legges klart for studentene når de reiser på utveksling. Til tross for at disse studentene også ble kjent med andre internasjonale studenter, ble de ikke i samme grad "fanget" av utvekslingskulturen og befant seg ikke i samme grad i transnasjonale rom. Andrea fra Polen viser også et viktig poeng her; at man må ta de mulighetene man får, dersom man virkelig vil bli kjent med noen i landet man besøker. I tillegg mener hun det er viktig å legge stereotypene til side for å være åpen for å bli kjent med den etniske befolkningen. Det er altså viktig å påpeke at dersom man skal unngå å bli integrert i det tredje rommet, må man selv være bevisst på hvilken situasjon man befinner seg i og selv gjøre aktive valg for å integreres i et annet miljø.

7.2 EN NY MODELL FOR UTVEKSLING

På bakgrunn av dette funnet foreslår jeg en ny modell som ser på utveksling i lys av at utvekslingsstudenter ikke nødvendigvis integreres i vertslandet de reiser til, slik det fremstår i den grunnleggende ideen om utveksling. Denne studien foreslår, gjennom å presentere transnasjonale rom, et nytt perspektiv på hvordan man må se på utveksling; det skjer ikke en gjensidig utveksling mellom to land, men i stedet en utveksling av studenter mellom flere land, der man i stor grad integreres i nettverk bestående av et mangfold av kulturer og nasjonaliteter.

Figur 2: En utvekslingsmodell basert på transnasjonale rom.

Modellen som er presentert over ser på utveksling mellom flerkulturelle nasjoner, tilpasset en sosial virkelig relatert til nye internasjonale migrasjonsmønstre.

På mikronivå kan modellen sees i sammenheng med studentene som tilegner seg et mangfold av kunnskap på bakgrunn av erfaringene de gjør seg. Kunnskapen blir tilbakeført til hjemlandet og universitetet, men også til vertslandet og universitetet. Man får altså en dialektikk i kunnskapsoverføringen, der studentene tar med seg kunnskap og erfaringer fra sitt eget hjemland og til vertslandet, da de også lærer bort noe om sitt eget land og kultur til andre utvekslingsstudenter. Denne utbyttingen skjer i det transnasjonale rommet, der et stort nettverk av utvekslingsstudenter fra ulike land møtes og utveksler kunnskap, erfaringer og informasjon. Vi ser av pilene i figur 2 at det skjer en sirkulasjon av kunnskap, som i tillegg til å være langt mer kompleks og mangfoldig enn figur 1 viser, også skaper grunnlag for at kunnskap i større grad vil gi utbytte til et stort antall land, kulturer og mennesker.

På mesonivå er det universitetene som i stor grad får utbytte av den kunnskapen som sirkulerer mellom vertsland, hjemland og det transnasjonale rommet. På et senere tidspunkt kan man også tenke seg at studentene drar nytte av denne kunnskapen når de blir aktive i arbeidslivet. På bakgrunn av universitetenes motiver og institusjonelle rammeverk, som jeg redegjorde for i kapittel 3 og 6, ser vi at den transnasjonale tilnærmingen blir en annen. Utvekslingen mellom to land kan ikke kun sees som en ensidig utveksling kun mellom disse landene. Vi ser her at mikro- og mesonivået henger tett sammen og er påvirket av de samme dimensjonene. Kunnskapsutbyttet kan derav også sies å være mye mer komplekst og transnasjonalt enn en utveksling kun mellom to land og man tilegner seg i høy grad kunnskap om flere land enn kun det man bor i, noe som både er nyttig for studenten selv og universitetene.

7.3 VERDENSBORGEREN

Ved å befinne seg i transnasjonale rom er man i større grad del av et verdenssamfunn enn et nasjonalsamfunn ved å skape nettverk og relasjoner på tvers av grenser. Man distingverer seg fra noe, mens man tilnærmer seg noe annet, nemlig *verdensborgeren*. Habermas (1994) argumenterer for at nasjonalstaten er i oppløsning og viser til at statsborgerskap og verdensborgerskap

utgjør et kontinuum vi allerede ser omrisset av. (...) Bare et demokratisk statsborgerskap som ikke isolerer seg på partikularistisk måte, kan for øvrig bane veien for en status som verdensborger. (...) Verdensborgeren er ikke lenger noe fantom, selv om han fortsatt befinner seg langt inne i fremtiden

(Habermas, 1994: 84).

Vi ser at man ikke lenger kun føler seg knyttet til eget hjemland (og derav statsborgerskap), men får et verdensborgerskap, der man er nærmere andre kulturer og land enn man har vært før. Dette blir særlig belyst i avnittet om hva informantene legger i begrepet ”*hjemme*”. Det er tydelig at dette begrepet er fleksibelt, der man ikke nødvendigvis kun identifiserer seg som statsborger av et land. Hvis vi ser Habermas (1994) i sammenheng med studiens funn om det transnasjonale rommet, må utvekslingsopphold sees på med nytt fokus. Modellen for utveksling sees i et nytt perspektiv, der man ikke lenger ser utvekslingsstudenten som en omreisende handelsmann jamfør Simmels ”fremmede” (1908). ”I Simmels teori er ikke omvandrerne løsrevet fra sosiale og romlige reguleringer” (Widding Isaksen, 2007: 92). Til tross for at vi ser likheter i forhold til at studenten er både fjern og nær på samme tid, skjer det i det transnasjonale rommet ikke kun en utveksling mellom to land, men flere, på tvers av grenser og kulturer. Som verdensborger overskrider man i større grad de sosiale og romlige reguleringene, som begrenser ”den fremmede”, men åpner mulighetene for studentene som befinner seg i transnasjonale rom. Utvekslingsstudenten tar til seg et verdensborgerskap gjennom å befinne seg i transnasjonale rom og tilegner seg derfor også flerkulturell kunnskap som taes med tilbake til hjemlandet, både på et individuelt plan, men dette har også nytteverdi for universitetene i hjemlandet.

Dette tredje rommet viser hvilken utvikling som har skjedd i forhold til internasjonalisering av høyere utdanning og internasjonal studentmobilitet og presenterer en ny forståelse for hvilket utbytte man får av å reise på utveksling. For å forstå hvilke erfaringer studenter skaper når de reiser på utveksling, må man løsrive seg fra de sosiale og romlige reguleringene og se hvordan utvekslingskulturen og det transnasjonale rommet former disse erfaringene.

LITTERATUR

Appelrouth, S. og Desfor Edles, L. (2008) *Classical and Contemporary Sociological Theory*, Pine Forge Press, Thousand Oaks.

Albach, P. (1991) *Impact and adjustment: foreign students in comparative perspective*, Higher Education, vol. 21, nr. 3, s. 305-323, Springer.

Altbach, P. (2004) *Globalisation and the University: Myths and Realities in an Unequal World*, Tertiary Education and Management, 10, s. 3-25, Kluwer Academic Publishers, Nederland.

Alver, B. G. & Øyen, Ø. (1997) *Forskningsetikk i forskerhverdag – Vurderinger og praksis*, Tano Aschehoug, Otta.

Andersson, M. (2007) *Migrasjon som utfordring. Kritikk av metodologisk nasjonalisme*, i Ø. Fuglerud og T.H. Eriksen (red.) "Grenser for kultur? Perspektiver fra norsk minoritetsforskning", s. 53-79, Pax Forlag, Oslo.

Association of Norwegian Students Abroad (ANSA) (2008-2009) *Mobilitetsrapport*, hentet 11.10.2010:

<http://www.ansa.no/upload/ANSAs%20mobilitetsrapport%200809.pdf>

Basch, L, Glick-Schiller, N. og Szanton Blanc, C. (1994) *Nations Unbound. Transnational Projects, Postcolonial Predicaments, and Deterritorialized Nation-States*, Routledge, London, New York.

Berger, P. L. og Luckmann, T. (1966) *Den samfunnsskapte virkelighet*, Penguin Books, Middlesex.

Blaikie, N. (2000) *Designing Social Research*, Polity Press, i samarbeid med Blackwell Publishing Ltd., Cambridge, Malden.

Bourdieu, P. (1986) "Forms of Capital", i Richardson, J. (red.) *Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education*, Greenwood, New York.

- Bourdieu, P. (1995) *Distinksjonen. En sosiologisk kritikk av dømmekraften*, Pax Forlag AS, Oslo.
- Brint, S. (1998) *Schools and Societies*, Sage, California.
- Broady D. og Palme, M. (1989) ”Pierre Bourdieus utdannings sosiologi”, i Thuen, H. og Vaage, S. (red.) *Oppdragelse til det moderne*, s. 199-218, Universitetsforlaget, Oslo.
- Buddy Bergen, hentet 22.2.2011: www.buddybergen.com
- Elias, N. og Habermas, J. (1994) *Nasjonalisme og Nasjonal Identitet*, Cappelen Akademisk Forlag AS, Halden.
- Flyvbjerg, B. (2004) ”Five Misunderstandings about Case-Study Research” i *Sosiologisk Tidsskrift* 2/04, s.117-143.
- Gerstein, D. (1987) “To unpack Micro and Macro: Link Small with Large and Part with Whole”, i Alexander, J. C. m.fl. (red.) *The Micro-Macro Link*, University of California Press, Berkley, Los Angeles.
- Gullahorn, J. E., og Gullahorn, J. T. (1966) “American Students Abroad: Professional versus Personal Development”, i *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, vol. 368, Americans Abroad (november 1966), s. 43-59, Sage Publications, i samarbeid med American Academy of Political and Social Science.
- Giddens, A. (1984) *The Constitution of Society. Outline of the Theory of Structuration*, The University of California Press, Berkley Los Angeles.
- Giddens, A. (1981) “Agency, Institution and Time-Space Analysis”, i Knorr. C. og Cicourel, A. V. (red.) *Advances in Social Theory and Methodology*, s. 161-174, Routledge og Kegan Paul, London.
- Gunder Hansen, N. (1991) *Georg Simmel – Sociologi og livsfilosofi*, Tiderne Skrifter, Institut for litteraturvidenskab, Københavns Universitet.
- Hammersley, M. & Atkinson, P. (1998) *Feltmetodikk – Grunnlaget for feltarbeid og*

feltforskning, 2. utgave, Routledge, London.

Jonsson, G. (2003) *Rotad, rotlös, rastlös – Ung mobilitet i tid och rom*, Kulturgeografiska institutionen, Umeå Universitet, Print & Media, Umeå.

Kjeldstadli (2010) *Akademisk kapitalisme*, Res Republica, Oslo.

Knight, J. og De Wit, H. (1999). *Strategies for internationalisation of higher education: Historical and conceptual perspectives*, i H. De Wit (Ed.), *Strategies for internationalisation of higher education*, s. 5-32, European Association for International Education, Amsterdam.

Kvale, S. og Brinkmann, S. (2009) *InterViews. An Introduction to Qualitative research Interviewing*, Sage Publications, Thousand Oaks, London, New Dehli.

McNamee, S. J. og Faulkner, G. L. (2001) *The International Exchange Experience and the Social Construction of Meaning*, *Journal of Studies in International Education*, Vol.5, No.1, s. 64-78, Association for Studies in International Education.

Norges Offentlige Utredninger (1989) *Grenseløs læring. Mottak av utenlandske studenter, studentutveksling og internasjonalisering*, Kultur- og vitenskapsdepartementet, Forvaltningstjenestene, Statens Trykningskontor, Oslo.

Ragin, C. C. (1994) "The Process of Social Research: Ideas and Evidence", i Charles C. Ragin, *Constructing Social Research*, s. 55-76, Pine Forge Press, Thousand Oaks.

Ritzer, G. (2008) *Sociological Theory*, McGraw Hill Higher Education, New York.

Said, E. ([1978] 1979) *Orientalism*, Vintage Books, New York.

Senter for Internasjonalisering av Høgre Utdanning (SIU) (2009)

Omdømmeundersøkelse blant internasjonale studenter i Norge, hentet 27.10.2010:
<http://siu.no/nor/Globalmeny/Publikasjoner/Publikasjonsdatabase/Omdoemmeundersøkelse-blant-utenlandske-studenter-i-Norge>

Senter for Internasjonalisering av Høgre Utdanning (SIU) (2010) *Hvorfor studere i utlandet? Norske studenters motivasjoner og barrierer for å ta et studieopphold i et annet land – en kvantitativ analyse*, hentet 27.10.2010:

<http://siu.no/nor/Globalmeny/Publikasjoner/Publikasjonsdatabase/Mobilitetsanalysen-2010-Hvorfor-studere-i-utlandet-Norske-studenters-motivasjoner-og-barrierer-for-aa-ta-et-studieopphold-i-et-annet-land-en-kvantitativ-analyse>

Senter for Internasjonalisering av Høgre Utdanning (SIU), hentet 27.10.2010:

<http://www.siu.no/no/Internasjonalisering>

Silverman, D. (2006) *Interpreting Qualitative Data. Methods for Analysing Talk, Text and Interaction*, Sage Publications, London, Thousand Oaks, New Dehli.

Simmel, G. (1908) "The Stranger", i Levine, D.N. (1971) *Georg Simmel On Individuality and Social Forms*, The University of Chicago Press, Chicago og London.

Stortingsmelding nr. 14 (2008-2009) *Internasjonalisering av utdanning*, Kunnskapsdepartementet, Oslo.

Swartz, D. (1997) *Culture & Power: the sociology of Pierre Bourdieu*, University of Chicago Press, Chicago.

Thagaard, T. (1998) *Systematikk og Innlevelse – en innføring i kvalitativ metode*, Fagbokforlaget, Bergen.

Teichler, U. (2004) *The changing debate on Internationalisation of Higher Education*, Higher Education, vol. 48, nr. 1, s.5-26, Kluwer Academic Publishers, Nederland.

Universitas (2011), hentet 11.4.2011: <http://universitas.no/nyhet/55852/flere-velger-norge>

Universitetet i Bergen, hentet 14.2.2011: <http://www.uib.no/utdanning/om-aa-studere/studier-i-utlandet/inspirasjon-og-idear/kvifor-bor-du-reise>

Van Hoof, H. B. og Verbeeten, M. J. (2005) *Wine Is for Drinking, Water Is for Washing: Student Opinions About International Exchange Programs*, Journal of Studies in International Education, vol. 9, nr. 1, s. 42-61, Sage Publications.

Wadel, C. (1991) *Feltarbeid i egen kultur. En innføring i kvalitativt orientert Samfunnsforskning*, Seek, Oslo.

Wiers-Jenssen, J. (2005) *Utbytte av utdanning fra utlandet. Overgang fra utdanning til arbeid blant nordmenn med høyere utdanning fra utlandet*, Norsk Institutt for Studier av Forskning og Utdanning, Senter for innovasjonsforskning, rapport 3/2005, Oslo.

Widding Isaksen, L. (2007) *Omsorgsnomader. Om globalisering av kroppens forfengelighet*, Sosiologi i dag, nr. 3-4, s. 83-106.

APPENDIKS

VEDLEGG 1.1: INFORMASJONSBREV

Forespørsel om å delta på intervju i forbindelse med masteroppgave i sosiologi.

Jeg er masterstudent i sosiologi ved Universitetet i Bergen og skal dette semesteret starte å skrive min avsluttende masteroppgave. Temaet jeg har valgt er internasjonalisering av høyere utdanning og kunnskap og ønsker å se på utveksling som et eksempel for dette. Jeg ønsker å finne ut hvilket utbytte man får av utveksling; kulturelt, språklig og nettverksmessig, som en virkning av globalisering/internasjonalisering.

For å ha mulighet til å besvare min problemstilling, ønsker jeg å intervju 10 personer, hvorav 6 er norske studenter som har vært på utveksling et eller flere semestre i et annet land og 4 er utenlandske utvekslingsstudenter som i perioden der intervjuene foregår er utvekslingsstudenter ved en norsk utdanningsinstitusjon (UiB, NHH eller HiB). Intervjuene vil være semistrukturerte, det vil si at det ikke vil være et sett med spørsmål jeg stiller alle, men heller temaer jeg ønsker å prate om. Disse temaene vil dreie seg om hvilke erfaringer man gjør seg om utvekslingsoppholdet, positive og negative, hvem man blir kjent med og hvilke relasjoner man skaper i løpet av oppholdet, språklig utbytte, om man lærer et nytt språk eller ikke, kulturelle aspekter; hvordan det oppleves å være tilstede i en annen kultur enn sin egen og så videre.

Båndopptaker vil bli brukt under intervjuene, samt notater. Intervjuet vil vare rundt en time og tid og sted avtales mellom meg og den som skal intervjues. Jeg ønsker å intervju tidligere norske utvekslingsstudenter i september og utenlandske utvekslingsstudenter i slutten av oktober/begynnelsen-midten av november.

Å være med på prosjektet er frivillig og man kan trekke seg når man ønsker, både underveis og i ettertid uten å måtte begrunne dette nærmere. Personopplysningene vil bli behandlet konfidensielt, og det vil ikke være mulig å gjenkjenne enkeltpersoner i den ferdige oppgaven. Opptakene slettes og alle data vil bli anonymisert når oppgaven ferdigstilles, i slutten av vårsemesteret 2011. Det vil også være mulig for informant å lese gjennom transkripsjonen av intervjuet om ønskelig når disse er ferdigstilt.

Dersom du er interessert i å være med i denne studien, skriver du under på samtykkeerklæringen under og sender den til meg. Spørsmål kan sendes til opa046@student.uib.no eller du kan ringe meg på 98070826. Min veileder, Lise Widding Isaksen, ved Sosiologisk Institutt kan også kontaktes vedrørende spørsmål. Studien er meldt til Personvernombudet for forskning, Norsk Samfunnsvitenskaplig Datatjeneste A/S.

Med vennlig hilsen

Oda Paulsen
Vestre Murallmenningen 24
5011 Bergen

Samtykkeerklæring:

Jeg har mottatt informasjon om studien om utvekslingsopphold og internasjonalisering og ønsker å delta på intervju.

Dato.....

Navn.....

E-post.....

Signature.....

VEDLEGG 1.2: INFORMATION LETTER

Request about taking part in interviews – Master thesis in sociology.

I am a postgraduate student in sociology at University of Bergen and will this semester start my final thesis within the subject. The subject chosen for the thesis is internationalisation of higher education and knowledge. I wish to look at exchange students and the experience of being on an exchange/study abroad program as an example of this. My goal is to figure out what you get out of exchange; culturally, in consideration of language and which relations you get and how/why, as an effect of internationalisation/globalisation.

To be able to answer this, I wish to interview 10 persons, which of 6 are Norwegian students who have been doing an exchange program and 4 international students that are currently are part of an exchange program in within a Norwegian higher education institution (UiB, NHH or HiB). The interviews will be semi-structured, meaning that I won't have a set of questions that I will ask all my informants, but instead different themes that I want to discuss. These themes will circle around which experiences you makes about the period of time you take part in an exchange program, positive and negative sides of it, who you get to know and which relations you make, what language means in this situation and how you improve (or not) your second language or even leard a new one, cultural aspects; how you experience to be part of another culture that your own and so forth.

The interviews will be recorded and I will also take notes during the interview. The interview will take about an hour and we will both schedule a time and place that suits both of us. I wish to interview the Norwegian students in September and international students in the end of October/the beginning of/mid-November.

To participate in the study is fully voluntarily and you may choose not to participate both under and after the interviews, without giving the interviewer a reason. All interviews and informants will be completely anonymous and kept confidentially, so you will not be able to recognize the persons interviewed in the final paper. The recordings will be deleted once the paper is finished, in the end of May 2011. It will also be possible for the informant to read the interview once it is written out.

If you are interested taking part in this study, you will sign the consent form attached to this letter and send it to me. Questions can be sent to opa046@student.uib.no or you can call me at my cell +4798070826. My councillor at The Institute of Sociology, Lise Widding Isaksen can also be contacted if you have any questions. The study is also sent to Norsk Samfunnsvitenskaplig Datatjeneste A/S, to make sure all personal information will be used and taken care of properly.

Regards,

Oda Paulsen
Vestre Murallmenningen 24
5011 Bergen

Consent form:

I have received information about the study about exchange programs and internationalisation and wish to participate on an interview.

Date.....

Name.....

E-mail.....

Signature.....

VEDLEGG 2.1: INTERVJUGUIDE

- HUSK: Informer om anonymisering og muligheten til å trekke seg osv, både under og etter intervjuet. Man blir ikke gjenkjennbar i den endelige oppgaven.
- Innledende samtale: hvor personen kommer fra, land eller sted i Norge, alder, hva han/hun studerer, hvorfor valgte han/hun utveksling akkurat dette landet, interesser, språklig kunnskap i forkant av utveksling. Generell bakgrunn. Hvorfor valgte du å reise på utveksling? Egen idé, anbefalinger fra venner, universitetet, eller annet?
- Utbyttet av utveksling – positivt eller negativt, utdyping av dette, hva er det som gjør det til en god eller dårlig erfaring, hvilke aspekter er knyttet til dette? Lever forventningene opp til erfaringen? Evt. hva er det som er forskjellig fra det man forventet?
- Første inntrykket av å komme til et nytt land – hvordan var det i starten, skummelt eller gøy? Hvem ble man kjent med først og hvordan ble man tatt i mot av mottakerlandet/utdanningsinstitusjonen?
 - o Fadderordninger
 - o Bosted
 - o Norske/utenlandske innbyggere – et førsteinntrykk av en ny kultur/befolkning?
 - o Kulturkrasj eller ikke?
 - o Språklige utfordringer i oppstartsfasen?
- Tilpasser man seg en ny kultur eller kombinerer man sin egen med den nye?
 - o Vertslandets kultur versus sin egen
 - o Forskjeller/ulikheter/ikke forskjeller?
 - o Føler man seg hjemme eller utilpass
 - o Forventninger versus erfaringer
 - o Hverdagslivet – opplevelse av den offentlige sfæren i samfunnet versus den personlige sfæren: å få kontakt med noen fra vertslandet og eksempelvis bli invitert hjem på middag til noen eller bo med noen fra vertslandets nasjonalitet – hvilken oppfattelse gir dette av kultur? Føler man seg velkommen i den offentlige sfæren og ikke den personlige? Går det et skille? Eller er man velkommen i begge sfærene?
- Hvilke relasjoner skaper man? Med de av samme nasjonalitet som landet man er i eller andre utvekslingsstudenter?
 - o Integrering? Ble man integrert i vertslandet eller kun med andre utvekslingsstudenter?
 - o Har bosted/lokalitet av bosted noe å si? Hvem bor der du bor? Hvem bor man med? Har dette noe å si for integrering?
 - o Tanker rundt hvem man blir kjent med og hvorfor

- Nettverksbygging i forhold til arbeidsliv/senere studier? → bekjenskaper hos utdanningsinstitusjonen/evt. jobb/venner
- Hadde du jobb under studiene?
- Relasjonskart – hvem har man blitt kjent med og hvordan??
- Språklige aspekter: andre eller tredjespråk?
 - Lærer man seg for eksempel norsk når man er utvekslingsstudent i Norge? Eventuelt forbedring av engelsk, om dette er språket man snakker der man er. Faglig eller bare sosialt – iforhold til forbedring av språk. Forsvinner dette når man kommer hjem?
 - Viktigheten av språk i senere arbeidsliv – nytteverdi av et utvekslingsopphold
 - Kultur og språk
- Ønsker man å dra tilbake eller bli værende? Tilhørighet til vertslandet eller lengsel etter hjemlandet?
- Utbytte for fremtiden: sosialt, kulturelt og faglig?
- Internasjonale bånd – faglig og vennskapsmessig?
- Eventuelt andre ting/tanker

VEDLEGG 2.2: INTERVIEW GUIDE

- Remember: Inform about anonymisation and the possibility to withdraw from the interview etc. You will not be recognized in the final paper and all the files will be deleted when the thesis is submitted, in may/june 2011. General information about the project.
- Starting conversation: where the person is coming from, age, what he/she studies, why did he/she chose to come on an exchange to Norway? Language skills before arriving in Norway and during the exchange. General information. Why did you choose to go on an exchange in the first place? Own idea or recommendations from friends, the university or something else?
- What you get out of the exchange – positive or negative, talk more about this – why is it positive or negative, what is it that makes the stay a good or bad experience, what aspects are related to this? Are the expectations living up to the experience? If not, what is different from what you expected?
- First impression of coming to a new country – how was it coming to Norway the first time – fun or scary? Who did you get to know in the beginning and how did the university/the country welcome you?
 - o Buddy-arrangements
 - o Place to live
 - o Norwegians/other exchange students/foreigners – a first impression of a new culture/people?
 - o Culturecrash or not?
 - o Language challenges in the beginning?
- Do you feel like you are adapting to a new culture or combining it with your own?
 - o The host country's culture vs. your own
 - o Differences or similarities
 - o Do you feel at home or not comfortable
 - o Expectations vs. experiences
 - o The everyday life – experiences of the official sphere vs. the personal sphere: getting to know someone from Norway and for example getting invited into their homes for dinner/living with someone from Norway – how does this give you an impression of culture? Do you feel welcome in the official sphere and not the personal one or the other way around? Is there a mark between these two? Or are you welcome in both?
- What relations to you make with other people/students? With Norwegians or other exchange students?
 - o Integration – do you feel integrated in the new country or only in an international environment with other international students?

- Do you think where you live and with whom have something to say?
 - Thoughts about who you get to know and why – what are you actively doing yourself to get to know people and what do the university and organizations around it do?
 - Building a network for work or later studies?
 - Do you have a job while studying in Norway?
- Language: as a second or third language?
 - Did you learn any Norwegian or did you only speak English? If so, did you feel that it helped you getting integrated? Did your English improve? Is the language you improved just social or did it also improved related to your studies? (academic language)
 - Do you think you will "lose" your new language skills when you get home?
 - Do you think the aspect of learning a new language is relevant to a job in the future?
 - How do you think language is related to culture?
 - How do you feel about going home? Do you feel connected to Norway in the same way that you are with your home country?
 - Expectations about going home and feelings about this – what will happen when you come home?
 - What do you think you get out of being on an exchange – what's the meaning of it – culturally, socially and related to your studies. What's most important?
 - International relations – both academic and friendships?
 - Other topics/thoughts